

ЗАВЕТИНЕ

ми

Библиотека
МОБАРОВ
Поезија. Есеј. Проза

Књига 4

МИ

ЗАВЕТИНЕ

Оснивач
Бела Тукадруз

Уредници
Браћа Лукић

Фотографија на корицама: Аа

Бела Тукадруз

УМЕТНОСТ ДИЈАГНОЗЕ И УМЕТНОСТ ЛЕЧЕЊА

Београд 2015.

Винаверова судбина и упут. Дозивање литературе

Какви су исходи српског модернизма? Је ли *дозвана* *лишература*?¹ Ако суштински није, зашто није? Шта или ко је то онемогућавао, спречавао?²

- 1) „*Наш народ изразио је себи за своје пошребе и своју срећу усмену књижевност великој пољети и високој стиљу. Ми смо, у дубини и у сржи, високо књижеван народ. Срби су, нарочито, признавани за народ песника на основу српске народне песме која има величанствено поетско надахнуће. После усмене књижевности појавили су се њени подражавачи, и задоцнели епитони. Они су не само слаби, него су имитирајући оно што је ошљиво и што се најлакше имитије унели неку врсту шрулежи у само књижевно шело. Дешавало се често код нас да смо и сипране књижевности имитовали на случајан и површан начин. И такве имитације биле су кобне јер су задржавале прави развој. И оне нису допациле до књижевности. Књижевност мора бити стваралачка. Она захтева велики духовни и изразни напор. Она захтева дубоко мистичко искуство целој бића. Књижевност је обласи духовна. Без духа који би је свећло и стваралачки прожимао, она је јуко набрајање крших и блухих речи. У току наше недавне културне историје исцицале су се код нас шезе руској nihilistic Писарева. Он је директни инспиратор Светозара Марковића у пољегу књижевности, и Јована Скерлића. Ови су од шература тражили непосредну социјалну корист и шо у духу својих социјалних шерија. Књижевност је имала да их илустрије.“*
- 2) (Бирократски писци) „*Они имају мршви шаблон и ништа им преко што не шреба. Такозвани социјални шорейичари били су шакође прошив не (следеће плејаде писаца, књижевника – артиста: Андрић, Крлежа, Црњански, Ујевић, Р. Петровић, Настасијевић... – напомена приређивача). То су људи који смршно мрзе књижевност и хоће да је унизе, да од не створе слушкињу очајној духовној схематизма, коме нема имена. И фељтонисти су прошив не. То су људи који неће доживљај и прелазе олако преко душе и живошта. И најзад долази и слом кршике и мерила, јер се вредности не види у великом, мистичном напору целој бића, него се прокламују површинци, случајне ирицијалице случајних шокреша – за књижевности исшинску. Епитонство, бирократија, дидактика сваке врсте, фељтон свакој неукуса, шерарна шрулеж и чедерна бирократиска исаницја, освојили су. Они иду на нас у смакнутом шпроју. Једино што остаје за одбрану и ушеху, шо је права шература. Ако је не осшваримо у довољној мери ми, наше дело довршиће генерације које тек имају да дођу. Ушонули смо до шрла у бездани брлој нешмености, дидактике, фељтона и штерилној схематизма. А умиremo не од шој ошрвној брлоја, него од бола за шературом. Као чинима, нашим мистичним напором, нашом чежњом, нашим болом: – Ми ћемо је ишак дозвати!*
Београд, фебруара 1938.

Станислав Винавер“

Од уметничке вере показала се *делотворнијом и сираш-нијом историјска стихија, фаџум, рђава бесконачност*. Понеки ретки преживели примерак ренесансног духа био је у Србији крајем четрдесетих, осуђен на „чекање глухих“! Чекање којих глухих?³ – Винавер је умирао средином двадесетог века, гледајући *Пребољен живој сираој изнансџва / Прекаљен џораз у недојлег / Звуком и сјајем јече џросџрансџва*.

3) Чекање глухих

*Чекање глухих џрасџара сила
Када у муџном склоџи се рад
У значај џамни с којима се слила
Порешком џешким зрелоџа слоџа
Иде у сребра звездани џлог
У занос муџни челика сџроџа.
Пребољен живој сираој изнансџва
Прекаљен џораз у недојлег
Звуком и сјајем јече џросџрансџва.
Зрацима џиба молиџва јасна
Муњама сече џроклеџсџво
Меџалне славе скован је рег.
Виолина кружних неумиџне свиле
Кад древних мелема расџевају сој
Васионски џуџи крваво зацвиле
И везују биџа у буновни сџој.
Виолине сџрасне наџџевају виле,
Видљивих сунаца док не замре рој,
И џејелом звезда видике џрекриле
И нескладних знања оџрџне се сџрој.
Чедних виолина лад уџрне џрамен
Чувсџава исконских оџколи нас чоџор
Од слаџкоџа мрака, на џраници зла –
Пророчких џџансџва букне црни џламен
Видовиџних снова сџеџне занос оџор
– За далеких језа џајну слуџињу шла.*

I

„Умиремо не од тог отровног брлога, него од бола за литературом“

1

Два напоредна колосека: најзваничнија,
тј. бирократска књижевност, и – бездана

Ко ће написати објективнију и документованију, критички интонирану историју новије српске књижевности у којој би најзваничнија, тј. бирократска књижевност била подвргнута најригорознијој стваралачкој ревизији, чиме би, можда, био утрт пут и писању макар кратке историје *бездане књижевности*? Неки нови Ђаво-бог-Писац (како би рекао Мркић), неки нови свети монструм, који би у много чему заменио наизглед незаменљивог Скерлића, тј, толике бледе копије једног Скерлића?

Постојали су монополи, који су сахранили толико талентованих људи, који су писали, али нису имали где да објављују. Монополи система су сахранили и цементи-рали не само многе потенцијале, него и конкретне људе, ствараоце.

(Један од доказа: *Случај професора Младеновића*, скоро невероватан, али догодио се и обелодањен је после сто година самоће!) (Колико је одличних рукописа у монополским комунистичким предузећима одбачено због кукавичлука наметнутих уредника? То није хипотетичко питање. Објављивани су рукописи песника-мутаната, подобних, следбеника – који и данас муте воду, и намећу оно што је свугде у свету, па и у Европи, поражено,

анахроно.) Погледајте, ко се, овде у Србији, буни против *брзој писања и објављивања*. Прошетајте мало интернетом.

То су људи који већ имају неке позиције и који се боје да ће их изгубити... Дакле, нема разлога да се страхује од блогосфере. Ево, погледајте оно што су покренуле београдске *Завештине*, један издавач који је деценијама био игнорисан од наших штампаних медија и таворио у гету малих тиража. *Завештине* публикују чак и оно што је у земљама источне Европе, али и другде, до пре десетак година било незамисливо. *Завештина* из дана у дан доноси обиље текстова, пре свега нових писаца, али и других ствари. Тим *Блогосфере Завештина* допустио је свим посетиоцима *Сазвежђа Завештине* да изнесу своја мишљења о објављеним постовима, без обзира каква била... Блогосфера пружа прилику стварном вишегласју да дође до изражаја... Међутим, и електронско издаваштво, може се злоупотребити. Све се може злоупотребити, па и блогови. Ту би заиста морао да постоји неки усвојени етички кодекс. Блогови би морали да буду профилисани, да имају своје лекторе, коректоре, уреднике. Постоји велика добит од блогосфере. Многи позвани добијају прилику да изнесу своја мишљења, да буду издавачи, дистрибутери. Без велике материјалне подршке моћних интересних група (мафије, политичких партија, у крајњем случају без подршке државе).

Издавачки и медијски монополи некадашње комунистичке државе нису се много и суштински изменили у овом транзиционом раздобљу који би требало да буде новокапиталистички, али по много чему, поготово у култури и литератури, они су још увек ригидно неокомунистички.

У једној малој земљи као што је данашња Србија, велики је луксуз имати два удружења књижевника са прегломазним чланством и управним одборима у којима столују и владају *исти*. Књижевном животу и култури и књижевности Србије примереније би било једно

удружење књижевника, које би деловало и живело и утицало на начин на који је то чинило ово удружење у периоду свога оснивања или ренесансе.

Књижевном животу, здравом и успешнијем, нису потребне бирократе, котерије, секте, листови који све више личе на рубрику in memorem. *Удружења треба да се прочисте изнутри, да одстране из себе све оне амбициозне чланове који су ту, и у литературу уочише, залушали.*

Јер, данас, највећу штету српском књижевном животу, литератури, и реалној стваралачкој критици, вредновању и превредновању, штете баш такви. Нека се врате политици, полицији, дипломатији, праву, журналистици, и другим областима из којих су перфидно убачени у књижевни еснаф са намерама, секташким и штеточинским. Ђаволским.

Разводњавајући најзваничнију књижевност, бирократску књижевност, каква још увек жилаво опстаје, захваљујући подршци Ђавола. Потискујући оне малобројне и ретке, представнике бездане књижевности.

Ко штити ове друге у овој земљи од ујдурми оних првих? Институционално и професионално нико – и то је жалосна истина. На бранику бездане књижевности данас стоји само једна књижевна награда истој имена, која је од свога оснивања мета најтиражнијих дневних новина, уз помоћ једног фељтонисте-интриганта и бившег песника-свезналице-циника, који се прочуо „пљувањем“ наводних денуцијаната и великана тзв. бирократске књижевности...

Нова историја српске књижевности. Трагедија
 Закључна премиса: *Бистра вода у којој се*
виде многе жабе

Винавер зна да је историја српске литературе неверно представљена од стране стручњака са универзитета (1936) и тврди: „Целокупна историја књижевности наше има да се напише поново...“

Наводи и аргументе. Пише и о својој књижевној генерацији, уверен да су њени припадници нашли пут за обнову, продубљење и за прави стваралачки замах. „Једна песма, можда чак и једна реченица тога што смо ми написали и изrekli била је књижевно важнија но сва нагваждања мртвих схематичара.“ Упркос томе, „наш је положај био тежак и немогућ. Јер старе генерације схематичара, разних случајних професора и васпитача омладине нису дозволиле омладини да она уђе у књижевност и у живи израз преко наших извора. Напротив, они су омладини дали свакојаку црвоточину, а нас су отстранили... На тај начин моја генерација није могла да изврши утицај на омладину и на широку јавност, а није јој се дало ни да дође до издања својих списа. Ми смо били извори корисни за нацију које су покушали да затрпају. Место воде са наших извора омладина је, жедна и жудна, добила филтрирано блато и жабокречину. Млађе генерације које су прошле кроз такву гимназију у власти схематичара и мумија, добиле су у гимназији одвратност према књижевности. Многи од њих нападају књижевност и културу мислећи да је то социјалност.“

Винавер је свестан да се његова књижевна генерација налази између чекића и наковња. Између преживелих схематичара и тзв. социјалних критичара. Имао је веру да ће књижевна правда према његовој генерацији бити

испуњена – у историји српске књижевности, истицањем у правој значајној перспективи. Да ли се то догодило, макар при крају 20. века? Донекле. Делимично.

Винаверова генерација није успела да се развије кроз живот како би то било корисно и у мери у којој би то било корисно и за њу и за целу широку заједницу. Трагедија Винаверове књижевне генерације јесте трагедија српске културе... Винаверов *Древни дух*. „*Писаћи, уиошребљаваћи и уобличаваћи* многомислено *традиво речи и појмова у ритмичном колебању и свесном засиоју, у стирасном прекиду и у истирајном поносу будноће – није ли то бићи Бої и стваралац, на махове, на вечности понорне и слајке? Бићи писач значи бићи Бої и то не онај који буновно почива сам у себи уморан, нећо онај који је у пуном шоку склада и несклада. И још нешто, као и у итри најириснијој и толико одговорној, да је живои у пишању; ко сме да се усуди да уиуси власи над материјалом у који, поред речи и појма, улази и насиље прошив коћа ће се све уићешено и домамљено светишти ако му се дозволи да се ошме и враћи музици и даљинама? Све су бојове уништила њихова рођена створења, бесна од реда, од јединства, од израза, од одлучне јасности, од многиокој прелаза, од шешкој проклејства дубљеј живои на који беху осуђена. Писаћи: Бої, борићи се да ошанем Бої, бићи у стналној ојасности да се претворим у нишавило, живети само и искључиво победом.*“ („За кога пишем“, *Чардак ни на небу ни на земљи*, Београд 1938, 149)

У тексту „Култура на раскршћу“ (писаном 1929; објављен у већ наведеној књизи, 116–117), критикујући погрешку Г. Геземана, Винавер, тврди да „велике културе не може бити без интуиције и стваралачког прозрења. Дужност је данашњих песника и критичара да ту интуицију, те дубине даду, ма и по цену смешнога. Данашњи писци морају да надокнаде оно што су пропустили старији: да оваплоте страст интуиције, жељу духовног продубљења, смисао унутарњег живота.“

Винавер мисли да ће *доћи нови песници и нови ритмови, када се душевни, унутрашњи животи продуби*. Тај „нови правац“ у поезији називао је *космичким*: „Космички не значи да се говори о звездама, сунцима, месецима, као о неким позоришним реквизитима. Космички значи да се полази од основног осећања целе целине, космоса, од једног великог осећајног јединства, великог стања духовног које обухвата смисао заједнице. Из тога стања указују се поједини детаљи, као поједине случајности, које долазе у однос са заједницом и опет се губе. Космичари су у истини што и безбројни песници мистерија и религија.“ Винавер је слутио да ће се српска култура и књижевност развијати стваралачким напорима „нових нараштаја, који ће прећи преко површнога и безначајнога рационализма и омогућити традицију унутарњега живота“ (117).

Централна фигура српске модерне књижевности, објављује 1952. године своје *Пашенино писмо*, под насловом: *Освајање сна*.

*Све крин до крина, бездан шишина,
Врџлој врлина, сумор сушина –
Све се раскраја у сџо бескраја,
У сџо очаја, сџо одношаја
У сџо дивљина, сџо давнина.
Сва мора брује безмерјем сџрује,
Миристи рује несвесџи милина,
Пошџоци хује бесџврв џланина –
Све џује зује језом олује
Безноћ је дана – безвласџи даљина.
Тим срџем врелим, свенадно смерним,
Тим смелим џџрудом, свим узалудом,
Свим недосудом, свим нерасудом,
Том слашџу худом, џревлашџу лудом
Тим бићем зрелим, џорко чемерним:
Букниџе будно, бескраје скројџе,*

*Складније развој, облике стијше
Злобније време, безброје збројше –
Што неће цвешом – сјајем освојше.*

(30. децембар 1952.)

То, пише, Винавер – три године, пред, своју, смрт.

Развој – *стваралачки развој* – појам, који, заобилазе – тзв. наметнути или самопроглашени критичари бирократске књижевности, или му не придају значај који стварно има, тумачи у српској критици или књижевној историји; то је оно о чему пише зрели Винавер; тражећи од уметника да раде на усклађивању свога развоја. *Стиваралачки развоји многих српских уметника нису били пожељни... Ако би се погледао стваралачки развој многих српских писаца, па и оних најистакнутијих, па и оних које је Винавер хвалио и подстицао на њиховим књижевним почецима, од Винаверове смрти па до 2000. године, погледао кроз увеличана сочива, видело би се, да нема писаца и песника, чији се опус, или појединачно дело, завршава апсолутним, да не кажем Богом, јер то многим може зазвучати чак патетично. Другим речима, у другој половини 20. века нема – великих стваралачких конструкција, у оном смислу како је то разумевао Винавер (наводећи као пример *Тајну вечеру* Леонардову). Има уметничких дела у којима је дат живот у крвавом и битном сведочанству једног значајног тренутка, и врло мало, врло мало дела у којима се живот преображава ради више и веће конструкције, у којој се читаоци лакше сналазе. У тим колебањима, превлађивало је прво, током читавог 20. века. Винаверу је оно друго, крајем децембра 1952. године – преображавање живота, ради веће конструкције – изгледало видовитије. Изгледало му је као „огњено знамење које је оване нараштају исписано на небесима уметности“. Винавер је умро са вером да су његови савременици „кадри да то светско знамење и схватимо и да њиме живимо“.*

Ту има упоришта за писање једног правог *иашениног* *иисма*. Међутим, Винавер остаје недоречен; али у свакој видовитости има и доста недоречености. У тексту написаном 1922. године („Задатак песника“, *Чардак ни на небу ни на земљи*, Београд 1938, 128) Винавер сматра да се мора „*вероваћи у велику мисију песника у нашој средини*. (...) Наша средина зато је духовно учмала што је сва снага поезије била до скора – и могла бити – употребљена, утрошена за један само свој вид; за вид родољубив, морално – витешки на подлози чојства и јунаштва. Снага поезије мора сад бити искоришћена за друге циљеве: да се *неминовна духовна сувојарносћ и закржљалосћ, ша сјољна духовна окорелосћ, расече до ране, до крви, да се омоћућимо рањени и крвави за шире проблемне душе, за велико сћрујање, за велики живоћ наших дана. Зајекли су се били и сувише сћари ожилци*. Самим тим и старо постаће ближе и разумљиви јер, доћи ће у додир са новим тражењем као противтежа, оживеће.“ У ствари, у српској књижевности 20. века није било патентних писама; и ако је и било извесних покушаја, не могу се, ипак, ни формално, ни суштински поредити са Теслиним.

Тесла може бити *мера иоређења*, јер није био сам научник, већ и визионар. Био је научник и метафизичар. У српској књижевности 20. века, *нема иријављених књижевних иашенаша* (формално гледано)... Неко ће рећи да се до проналазака у науци долази на други начин, у односу на уметност. (*У науци се оћкрива ирешка ирећходника, у умећносћи, оћкрића долазе обожавањем вољених ирећходника.*) Можемо читати не један манифест у српској књижевности од 1900. до 2000. године, као крња патетнтна писма њихових састављача. Међутим, сви ти „проналасци“ нису остварени; ни један од књижевних проналазака у српској књижевности споменутога периода, не сија на свим тачкама земаљске кугле, као један једини, Теслин: сијалица. Црњансково објашњење о

настанку песме „Суматра“ могло би се читати као нека врста Црњансковог проналаска, као и понеки манифести „барбарогенија“ балканских); Винаверов укриван есеј „Одбрана песништва“ (објављен 1938, у Младеновићевом часопису *XX век*), индиректно, показује и доказује, да у 20. веку нема правоог Патентног писма. Нема – генија. И у том смислу, није згодно рећи, нема ни једног разлога да се Срби љуте на Нобелов комитет. Предлагали су Попу, Павловића и Павића за Нобелову награду, али то је изгледа покушај без наде. Јер, ко од три споменута писца има ваљани пријављени Патент? Писац *Хазарској речника*? Вероватно овај аутор има неку врсту неформалног Патента (по мишљењу његових сведока, којих има више и међу издавачима и официјелним – неофицијелним књижевним критичарима и тумачима)... Када упоредите – патенте Николе Тесле, научника, проналазача и визионара – првог и уједно последњег Србина 20. века који је добио (и одбио) Нобелову награду, са, рецимо, било којим проналаском у српској књижевности (то није лако, наравно, из више разлога), видећете следеће: Тесла своје патенте објављује на енглеском и пријављује Патентној служби Сједињених Држава патентним писмима дајући детаљну и квалитативну спецификацију проналаска. Сви-ма заинтересованима, Никола Тесла из Смиљана, у Лици, Аустроугарска, даје на знање да је открио то и то... Што увек потврђују и сведоци – два сведока. Када је реч о проналасцима у српској књижевности, ту су ствари *мало сложеније*. Има ли у српској књижевности 20. века, заиста, проналазака? Ко су проналазачи? Је ли, рецимо, модерна – проналазак? Је ли проналазак „суматраизам“, „зени-зам“, „дадаизам“, „надреализам“, соц. реализам? Критички реализам? Црни талас? Постмодернизам? „Сигнализам“? „Клокотризам“? „Постпостмодернизам“?...

До 1897. године Тесла је пријавио Патентној служби 79 патената! До 1902. Тесла је пријавио још 21

проналазак. Од 1909. до 1927. Тесла пријављује Патентној служби САД 18 патената. Патентној служби Велике Британије Тесла пријављује 1921. шест нових патената. (Теслина патентна писма преведена су на српски и објављена у четири књиге 1996, Београд.) У српској књижевности 20. века има много више – забуна, заблуда, укривања, свега и свачега, а понајвише сујета, које су дошле главе и онима које савременици сматрају врлима... Зашто је то тако и докле ће бити тако?

3

Један наспрам другог

Према сведочењу Б. Лазаревића, Скерлић је био баш такав.

„Сћајао је увек храбро по свима брисаним просторима и ватрених крштења је имао неколико пошта у живоју... Нарочито се окомљавао на људе који су лако продавали своја пера. За њега је морални сћав био прво начело. У том погледу никада није правео компромисе, и многи су књижевници и поштинчари, иначе значајнији људи, зло пролазили код њега ако су и најмање кадили каквом режиму...

Неки су га мрзели како се само у Београду може да мрзи, и дирали су му чак и у породицу... Тада су били опасни и оштровни језици у Београду, али се Скерлић није давао и увек је и одговарао са шешким маљем. Без поштиниса, у Дневном листу, које од њега које од Грола, шадале су речи жестоке... Жриви је умео да сћане ноћом на труди и ножем да удари право у срце. Није умео да прашића. Прашићање му је било нешто што је смаћрао за неморално. Такав је био цео сћај круи људи око Дневног листа, шакви су били и они око Гласника. Никад Српски књижевни гласник није хћео да

прими никакву помоћ из ма кога министарства. Чак нису хтели Ђасниковици да приме ни жељу једног министра просвете да се Српски књижевни гласник прејоручи школама и гимназијама, које то хоће, да га примају на рачун школске بلاјне...

Бескомпромисан у свему и љути меѓанција – то је била једна од главних карактеристика његовог комплекса.“

Богдан Поповић, пак, опет, према сведочењу Б. Лазаревића, мало је „у написаном“.

„Богдан Поповић осећа своју средину и, с времена на време, каже. С времена на време, и највише. Када је све ново обележено као израз и облик доликокефалства, сви су ћушали (нико од њих није доликокефалос), сви су то примили на себе, и сви су, на овај или онај начин, реаирали. Интелектуалној и моралној порнографизма о њему јуно је: писаној и усменој. За њега се друго и не зна: или порнографија, или памфлеј, или анејирик. Све, сем његовој живојш и личнојш, и истине у њима.“

Богдан је рекао „ону сјајну ствар: – Зајамшише! Већа је разлика између једног Енглеца и једног Србина, неголи између једног Србина и једног – вола!

... Богдан Поповић је скоро један блок; Слободан Јовановић је скоро мозаик. Оба заједно, једно велико пријатељство; вероватно највеће које је наша република духа имала...

... Књига коју би Слободан Јовановић написао о Богдану Поповићу, књига, наравно, о личности, о човеку, о јушнику, о чулнику, о разговорима, било би дело коме не би било равна. Богдан Поповић је ризница као личности. И то је унутрашњост која се не сакрива. Све је, према пријатељу, на јијаци...

... Врло је лако писати о његовим књигама. Оне су, скоро увек, исте. Ту је писац, и то са врло карактеристичном особином: увек ушайљен, увек исти, професор, предавач, наравноучиш књижевни...

... Цела његова лира је у бележницама, а не у објављеним књиџама. И њу је, изгледа, голији, нејосреднији. И њу је више од њега човека, него од њега критичара, естетичара и професора...

... Једно је сигурно: њезире мистичаре и метафизичаре. Такође, и све новотаре...

... Једну од најметафизичкијих ствари цени највише. То је музика. Сликарство, такође...

... Скерлић сав социјалан и сав њолистичар, смањрао је за њаразитска сва њеоретисања уметности ради уметности. Поповић, сав на овој страни, смањрао је онај систем за систем недоучних и разбарушених незналица..."

(„То су била два потпуно различна света и један је почињао где се други завршавао, и обратно. Богдан Поповић је естетa и књиџњвник, Јован Скерлић је историчар и политичар...")

4

Шест Лазаревићевих Скерлића

Бранко Лазаревић, ученик и настављач, Скерлићев, донекле, писао је о Скерлићу када је умро (мај 1914). То је био његов њрви Скерлић.

Друџи Лазаревићев Скерлић написан је у Берлину, 1924, на позив Српској књиџевној џласника.

Трећеј Скерлића је Лазаревић написао, опет, на позив Српској књиџевној џласника, у Варшави, 1934.

Четврти пут је Лазаревић писао о „горостасу наше енергије“, у Херцег Новом, 1963, поводом педесетогодишњице смрти Скерлићеве, на захтев Београдског универзитета.

По *исти* пут се Лазаревић усудио да се на свој начин нађе, „пред Скерлићевим начином визирања и интуитивирања наше књижевно-историјско-социјално-националне грађе и мисли свих наших поколења осамнаестог, деветнаестог и почетка двадесетог века које је и кроз које је и дубоко раскопао, прокопао, каналисао и кроз једно петнаестак сочних и рељефних књига поновно на светлост из мрака изнео кроз своје мисли, кроз свој начин и кроз свој врло жив и даровит темперамент и, нарочито, преко свог врло великог и творачког талента...“

Шестог Скерлића је Лазаревић написао, баш кад је „завршио и тог петог Скерлића“, на позив СКЗ и *Књижевних новина*.

Лазаревић је *одлично познавао свога професора и учитеља* и о њему је писао и са несумњивим пијететом и реално, ма колико то изгледало парадоксално.

Присећајући се Скерлићевих стихова, објављиваних под псеудонимом, исмејаних, и других ствари, Лазаревић пише да се у животу и деловању Скерлићевом *јасно виде* „разни слојеви и разни наноси, и један чудан и „мрачан“ пут. Постоји *Via Appia*, али из те царске цаде и уз њу налазе се путеви и путевци, чак и странпутице и пречице.“

Лазаревић даје једну рељефну и реалну оцену свога учитеља. „Оно што је најсуштаственије у целом његовом корпусу историје, књижевности, политике и рационализма, то је био, а то је случај свих већих духова, сам он и његова духовна конструкција. Све у свему, Скерлић је, и то је у сваком људском делу већих размера, цео тај материјал од два века схватио као грађу за зидање својих зграда.“

Он је био критичар и историчар књижевности који је све те покрете, дела и људе пропуштао кроз свој темперамент и талент. *Тај шаленити и темпераментни био је, in summa, углавном једнофазан, досија једносмислен и једнолинијски* (подвукао Б. Т.). Све је морало да прође кроз његова сита и филтрове, кроз његове љубави и мржње,

симпатије и антипатије. Социјални и социјалистички расположени оптимиста, демократ, рационалан, политички таленат *par excellence*, рођен сав шумадијски и слободарски, апатријархалан и атрадиционалан, сав увек за „ново“ и сав увек против „старог“ (нарочито у политици) – Скерлић је увек, кроз ту грађу свог духа, гледао на све књижевне облике и друге других духова и других праваца. Његош, иако тежак песимиста, прошао је кроз Скерлићев филтер добро само зато што је то био генијалан творац, али остале (...) песимисте и скептике, све до Диса, опако би ударио и пропуштао кроз своју шибу. Доситеј је прошао најбоље јер је био просветитељ и „за народ“, и Вук јер је био револуционар и „за народ“, и тако Јаков Игњатовић, јер је био реалиста, али, и покрај талента, традиционалисте и патријархалце, као Лаза Лазаревић и Стеван Сремац што су били или се њему учинило да су били, похвалио их је, али их је похвалио доста кроз зубе. Обратно, Абрашевић и Прока Јовкић били су прилично „златни“ иако није било злата у томе песку, али су они били социјално, као и он, настројени...“

Упркос свему томе, када је Б. Лазаревић са удаљености од пола века смрти Скерлића бацао *један ојшњи пољед* „на цео његов књижевно-историјски израз – Скерлић се појављује не само неоштећен и неокрњен него и добија у вредности.⁴ *Прошло је пола века, али нема никога да га*

4) Дело његово није се променило нишњи остарело – према речима Бранка Лазаревића. Скерлић је остао онакав какав је био: *нейосредан, ошворен, храбар и искрен... Између онога нишњи је мислио и онога нишњи је писао био је айсолушни паралелизам. Реаговао је на ствари ортански и нагонски, на начин да је реч мирисала и одисала крвљу и нервима...*

Насујрош своје учитељу Бојдану Појовићу, која је веома ценио („Да ми је да знам само онолико колико Бојдан има у црном испод ношња...“) и који је од књижевности ишао ка вајарству, сликарству, и, нарочитишњи, музици, Скерлић је ишао од књижевности ка социологији, социјалном и пољитици, јуџословенству... све нишњи није било социјално и политичко, било му је стирано...

Матош га је нешто дирнуо, и он ми онда рече да је његов дед Скерла био уз Карађорђа у борбама. Краљ Петар му је давао на знање да му дође, али

замене (подвукао Б. Т.). Било је бриљантних критичара, и данас их има изванредно даровитих, али су сви они сектори, делови, парчад. Од његове смрти 1914. прошло је кроз нашу књижевност много покрета, школа и праваца, али још никако нико не даде ни историјски ни естетски, овај полувек...“

Скерлић то никако није хтео, јер је био републиканац, а за краља Петра је говорио: „Да је Петар први председник наше републике, отишао бих му“...
... књижевник Мирко Бањевић рекао (је) да су Скерле заступа из Капунске нахије, негде око Никшића, а што ми је тврдио и црногорски песник Вујановић, и тврдио ми је да је презиме Скерлић дошло од речи скерлећ, јер је Скерлићев неки прејак радио везове на скерлећу. Према свему шоме, Скерлић је био чисти динарац, и тиме се објашњава његова борбеност и неустрашивост. Било је и шуче. Сећам се да је шамарао негде између Перола и Дневног листа професора Марића, а и овај њега, а имао је неке њарбе и са министром војним Антонићем због своје сестре Јованке, и шакав је однос његов био и према Колу Живаљевићевом и према Правди Адамовића у којој га је Мајош често ударао. Умео је да мрзи, а и мрзели су га њаклено. Уколико је више усјевао, ушлоко је више био омрзнути у крутовима најредњачким и либералним. Невероватно борбен, одговарао је и зајодевао кавије преко Дневног листа, уз сарадњу шешикој језика Гроловој, свакодневно, а када су и мене почели да напудају због њега, говорио би ми: – Добро је, добро! Значи да сје на њравом љушу...

Био је уредан, тачан, сав од дужности, вредан, коректан... Тачно је рекао Богдан Поповић над његовим гробом: – Он је свега два пута одоцнио од часа: кад му је умрла сестра Јованка и данас. (...)

„Није имао неко нарочито интересовање ни за жене. Једино што сам био приметио то је да је волео да види друге жене, дебеле и јаке, док је његова госпођа Клара била изузетно мршава и бледа...“

Караактеристичан је био и његов однос према Бојдану Поповићу и Слободану Јовановићу. Иако су та два бриљантна духа била на сујројном пољу од његовој аисолујно у свима сиварима, нарочито социјално-јолијшчким, Скерлић је њих, и математичара др Михајла Пејровића, смајрао за најбоље продукте њадашње србијанске средине. Доктора Бранислава Пејронијевића, свој друја, који ће се доцније ѡајолошки и лудачки заљубити у његову ћерку и јонити је ѡо свеју и ѡисмиа, смајрао је за великог лудака, али врло ѡалентованој. ... Песника Сјевана М. Луковића је нарочито волео као ѡријашеља а за Ракића је увек имао најлејше речи. Као и у свему друјом, и на шом је ѡлану увек био кашејоричан и искључив. Он је знао само за чистио за и за чистио против, за кашејоричко да и за шакво цистио не. Између ѡе две кашејорије није умео и није хшио да се нађе...

Умео је да буде пријатељ, а као непријатељ је био, као и Богдан Поповић, као и Грол, као и Продановић, непријатељ тешке категорије, и сви су они умели отровно да уједу и да заковрну каму по сред трбуха.“

„У време када сам ја ушао у књижевност, два су ѡавна часојиса јосјодарила и водила нашу књижевност: Српски књижевни гласник и Дело. Око ѡрвој

Лавиринт тзв. српске најновије бирократске књижевности има на стотине мрачних ходника и рачви. Долазе ли из тога злокобног лавиринта *они* *лџухи* које је Винавер пред крај свог живота изгледа узалудно чекао?

PS.

Да ли су српски ренесанс и др Јован Скерлић, који је у том раздобљу *заузимао једно врло, врло значајно место; нарочито оно професора енергије и будитеља и вође једне омладинске генерације, међу којима је било и врло бриљантних епитона тој ренесансној доба у коме су цветали сви цветови, довољно схваћени, схваћени на прави начин?* Одговор је – не. Зашто?

„Овакав какав је, он је био једна од водећих личности оне наше велике ренесансе 1895–1920, у којој су биле и тако велике фигуре какве су Иван Мештровић, Никола Тесла, Јован Цвијић, Мокрањац, и тако даље и тако даље до Пушина, Сујила, Пашића, Ајиса, Живка Павловића и, раније поменутих у односу на Скерлића, и било их је још врло много других овде не поменутих, по разним правцима сашире, комедије, епиграфије, музике, војне уметности и других страна, и све тако до изванредне плуме Добриновића Пере и до плумачке комике Чича Илије Сјананојевића... Нарочито је пошребно овде споменути средњи и последњи део тој ренесанса са Бором Сјанковићем, Ђићком, Вељком

била је једна група интелектуалаца врло различитог политичког опредељења, међу којима и неуралних, а око другог, под уреднишвом др Драгољуба М. Павловића, један низ радикала. Гласник се издржавао претплатом, а Дело је, кад су радикали били на власти, издржавано из диспозиционог фонда Председништва. То су биле две групе које се нису много базиле ни у политици ни на Универзитету. Богдан Поповић је био диктатор прве групе, или доцније Скерлић, а политичар и историчар др Драгољуб М. Павловић групе друге, врло уман човек, али доста лењ. Од припадника једној групи или другој зависило је много ко ће бити изабран за професора Универзитета, за члана Академије наука, за Српску књижевну задругу, за Коларчеву задужбину, за Чуићеву и тако даље. Међу групама је било и ошворене мржње. Једна на другу су бацале дрвље и камење.“

Пејровићем и друћима ми, доцније са Ујевићем, који је највиши врх и домей јуџословенске лирике, са Андрићем, Крлежом и још неким друћима... Пишање је велико... иша би било са Скерлићем да није, да шако кажем, шако рано погинуо. Он се увек налазио на ираничној међи између лише-рашуре и полишике...

Иниерсантин је за њеа забележити да ја ништа ме-шафизичко и чисто филозофско није иниересовало. Он је сав био овоземаљски, рационалан и, донекле, медићерански расиоложен. Подсмевао би ми се када бих помињао Кјерке-џора, нарочићо, Сведенборја, ја и Ибзена за која је наследио мржњу од своја учишеља Бојдана Појовића...

Сав савцаић је био на земљи и од земље. У шом смислу је пошребно забележити да није био мноћо одушевљен ни народном поезијом, јер му је она била сувише релићиозна, мишолошка, и шакав је био и ирема фрескама и манасићирима, и ирема целом фолклору. Њећово врло рано социјали-стићичко васићићање одстиранило ја је далеко од тих наших појава и облика. Био је у стивари врло велики антиићтради-ционалистја. Били су му стирани сви наши обичаји, нарочи-ћо црквени, и смејао се иромким и даровићим беседама др Николаја Велимировића, и кад сам шребао о њему да ии-шем за Гласник о Речима о свечовеку, иросићо ми је сућери-рао да на шо ударим...

... он је од књижевностии и уметностии шражио да буду у служби народа и друштва...

У њећову се исћорију улази као у какву констирукцију у којој су јасно оцићани и израћени основни планови. Он је у ше констирукције убацивао људе, гоћајаје, дела, побуде, разлиће, неићо мало и на силу. Ећоха је морала да буде ин-шеићрална и целовићја и да има своје карактиеристиике, иако сви ши људи и њихова дела нису ишли иаралелно са њећовом идејом водићом.

Ујао вићења му је... гостја узан, јер је исувише иледао на све појаве са, највише, социјалне и полишичке коће. Мноћи

иисци и иокреши ирошли су код њеа и кроз њеа достаа дру-
тачији неа шшо су били...

Трешаји њеовој критичарској сисџема били су нор-
мални. Исиод двадесет и изнад десет хиљада иреишаја ни-
је моао њеово ухо да ирими... Било је шаачно одређено шша
је да и шша је не, а за можда није моао ни да чује ни да
схваши...

... био је велики шаленаш, али, кажем, све је шо било на
уско отрађеном шерену; уском, али дубоко укојаном...

Скерлић је моао да се ореши, и ших је случајева код ње-
а било, али су и ше ирешке узорна дела. Критичару је ирађа
један иисац; ирађа, иовод, иодсшицај...

Каг се не узме импресионизам као школа, сисџем и ира-
вац, неа као слободно сшварање, а он шо и јесте, Скерлић је
био импресиониста, а шо је, уосшалом, и цео сшваралачки
акш: слободно иримање и издавање ушисака. Сем социјал-
но-социјалистичко-иолишичкој вела, ниједан му друи вео
није иокривао видике..."

Постоје шест Лазаревићевих Скерлића. Да је дуже по-
живео и да су неке околности у животу Лазаревићевом
биле повољније, сигурно би било и седмој Скерлића...

Мит о Скерлићу је на време начео писац кога је сам
Скерлић видео као свог наследника и асистента... Скер-
лића не треба ни прецењивати ни подцењивати.

Прилози (и предлози) за писање историје
тзв. новије српске бирократске књижевности

„Шта наша књижевност има, а није јој потребно, а шта нема за чим би требало да жали што нема? – *Има мноштво обмана – нису јој потребне, мноштво компромиса, нису јој потребни, мноштво шајкароша на ушайканом месту, нису јој потребни, мноштво оних који бацају прашину у очи некорумпираних чиншалаца, има безброј оних који више иду нешто мисле и тиме бришу разлике између физичкој и интелектуалној рага, има мноштво мистификатора – нису јој потребни; она ствара више материјала за социологију књижевности нешто за књижевност саму. Картирам дефекација сразмеран је суми негигијене башишине: нема творачких ушакмица у храбрости; мислим шу на ризик уметничкој откривања нејознатих области социјалној животи. Читалац који стицајем околности прати нашу међуратну књижевност са носталгијом може да примети како је то време рађало стварне људске и књижевне вредности: сваки човек био је програм, елан вишале ствараоца, понос због постојања. Погледајмо наше спорове и „ангажовања“! „Трске које мисле“ претварају се у бирократске бичеве за кроћење непослушних писаца или се од њих граде паравани за личне амбиције недаровитих. „Боље страти ударати мучке, нешто спрега часно оберучке“ као да је постало начело домаћих сукоба. Извесна ревалоризација људских вредности у књижевнику морала би да претходи књижевним ревалоризацијама вредности: вера да је то могуће није ваљда мање штетна од признавања садашњег стања?...*

– *Српска књижевност, подсетимо се Светозара Марковића – што нису канцеларије и надлештва, пен-клубови, ушутујући делегати, књижевни конгресмени, нешто књије које*

пишу њамејни и осејљиви људи – између остало, и за њоу неосејљивим... Српске књижевне обмане настају у доброј мери из њревида ње чињенице“... (Мирослав Егерић, Писмо њородичним људима, Нова – Слободан Машић, Београд 1986, „Пишчева издања“, 108–109)

(...)

„Зар вам се не чини да се ове речи Бранка Лазаревића (објављене у ч. „Посебна породична заветина“, бр. 3–4/2007, на 92 стр.: „... Није њосијао ѡлаву њејелом, нији ницице њадао ѡред неким мијом. Био је добар Србин, али никад шовен. И увек њошјен, остјварен, искрен. Он ѡросто није умео да се ѡретјвара и да ма и умејнички лаже. На друму му је било све шјто му је на уму...“) могу односити и на Мирослава Лукића, као критичара? Боље је бити „заклан“ од таквих критичара (какав је Скерлић), но бити дизан у небеса и хваљен од критичара/одација!

И ово вели Лазаревић за Скерлића: „Умео је да засуће рукаве и, место пером, камом да пише. Он је просто заклао неколико писаца, а неке је добро тако пропустио кроз шибу, да је жалосно видети их у његовом изразу...“ И као што је, по Бранку Лазаревићу, Скерлић првенствено био *скерлићевац*, исто то можемо рећи и за Лукића, да је он првенствено *лукићевац*...“

(...)

„Понекада ми се чини: можда је Скерлић, пишући негативне критике о појединим нашим писцима (Милица Стојадиновић, Владислав Петковић ДИС, Исидора Секулић...) више урадио но сви потоњи критичари пишући позитивне критике? Тако и Мирослав Лукић. Заоравши бразду превредновања у нашој литератури, првенствено антологијом *Несебичан музеј*, као и пратећим

есејистичким књигама – које су настајале током рада на састављању антологије српске поезије 20. века (*Уметности маховине*, 2003; *Нечисти Србија I*, 2006; *Послогавац Кеоис I*, 2006; и *Рушење дућана лажи*, 2006), Лукић је – што није прихваћено ни у књижевној ни у најширој јавности, из врло разумљивих разлога – писао најотвореније о томе како је издаја стигла у Русију, и другде, и овде. *Лукић није ојевао ђаволе који долазе, он их је раскринкавао и писао више о ђаволима који оглазе*. Овај писац је идући трагом великих сјавача долазио до вредних открића и до разлога за превредновање. Раскринкавао је лажове и удворице, саучеснике и приушнике, доминаторе и наредбодавце, децу страве; указивао на пакао српске душе, на суштину хуманизма и демократизма. Лукић није наиван човек; знао је да донекле иде испред времена, поготову када је објавио изврстан роман *Доктор Смрт* (под псеудонимом). Лукић је жестоким речима насликао „Титоник“ и „наш сури књижевни пејсаж“. Оглашавајући се из простора која је попала велика прашина и паучина...“

(...)

„А *ше* Госића. Оскарe *ишг*. ја не *чишам*, као *шио* не *слушам*. Ваше *робиће* – пише Вељко Петровић у писму Драшку Ређењу, 2. децембра 1946. год. – али сам *ноћас* *прочишао* ону *бујицу* *Фријовој* *настиуи* у I–II бр. Форума и не жалим. А за Оскарe, Добрице, *Рисшиће* и Ваше *Бојдане*, чак ни за *Константиновиће*, немам више ни времена ни *живаца*“ (цитирано према београдским *Новостима* од 18. јула 2007. године). Не постоји некакав *правилник* о *вредновању* и *превредновању*! Не постоје ни јасни критеријуми. Доминантни су – још од времена када је Петровић написао оно писмо, од 1946. па на даље, до наших дана – они официјелни и прорезимски критеријуми. Такве критеријуме М. Лукић, и као уредник часописа, и као писац и критичар,

подрива и разобличава. Мирослав Лукић нема „лиценцу критичара“, то је писац полиграф несумњиве искрености и поштења, али и извесног познавања ствари и стања у српској књижевности, што је и предуслов за критичко сагледавање и превредновање наметнутих и прецењених књига“ (Миодраг Мркић, „Неодговоран одговор“, *Посебна њородична завештина*, 5–6/јесен 2007, 24 и даље).

Објава оишће мобилизације њесника (њисаца)–крињи-чара – Двадесети век се завршио, а када је реч о култури и поезији ствараној током тих сто година, недовољно знамо. Немамо ни довољно квалитетних антологија, монографија о појединим песничким опусима, о појединим књижевним или песничким групацијама. На прсте би се обе руке могли избројати ваљанији есеји – тумачења појединих песама појединих песника. Сами живи њесници, који њо заиста јесу, чине неоњростив њрех њио нишња не чине: њио не њумаче њрењходнике. Јер они њреба да гају добар њримењ. Они који су умели, доиста умели, да саставе једну песму, један ваљан роман, поему, драму, знају да их ваљано и раставе. Живи песници, доиста, који су уз то добили и широко књижевно образовање, не њреба да чекају више ни један једини дан некакву милосњ од официјелне књижевне крињике.

Српска књижевност се развијала у неприродним условима током 20. века. Шта српска књижевност има, а није јој потребно, а шта нема за чим би требало да жали што нема?

Да би се могло одговорити на ова два наизглед једноставна питања, треба пуно ствари знати и имати на уму. Пре свега никада не треба заборавити мумије.

Требало би истраживати те мумије, ту балсамирану или новију српску бирократску књижевност и њене актере... Не штедећи никога; критикујући и најбоље – тамо

где за то има добрих разлога и аргумената. Богдан Поповић сахрањен је 9. новембра 1944. године. Док је боловао, обилазио га је Б. Лазаревић. У дневнику Лазаревићевом има и овај одломак – речи Поповића, којима критикује целу нашу политику и политичаре. Каква далековидост и актуелност тих речи! *Срби нису њамеџан народ. Штџа све ово њочинисмо? Да ли има народа који је овако њлаџио? Неџамеџни смо, неџолиџичари смо. Има емоџија, сџирасџи, емоџија, али њамеџи нема. Овоџа њуџа и Хрваџи исџагоше њамеџниџи њолиџичари од нас...* То каже болестан на смрт Поповић, представник мале и намучене рашчеречене Србије и сигурно наш највећи западњак; први који је донео у Београд чист и овејан Запад непосредно из Париза... Гасеџи се и полако умируџи Б. Поповић тражи од Лазаревића да се прими мисије. – Мисије, мисије, треба да се примите мисије... И Лазаревић се уместо тога, игром судбине и понајвише вољом нових господара, уместо мисије, примио улоге баштована, архитекте вртова...

Ко то овде, заиста, и чини? Ко истражује и критикује ту балсамирану или новију српску бирократску књижевност и њене актере? Ко има снаге да се прихвати мисије?

Дискусија о томе (каква је, у ствари, књижевност током 20 века) не може ником штетити. Мој лични став о томе је делимично познат; и из њега произилази и став према модерној уметности. У врло, врло ретким тренуцима, српска култура и песничка уметност, тј, по неки песник, били су у ситуацији да се нагну над *Бездану уметносџи*: да ухвате природу где снује, пре саме мисли и намере, да је увребају као ловац, да се забезекну и суоче са својим очајањем и да осете стид због наше вековне грубости, која нас је пратила још од памтивека, као аждаја – како се тачно изразио Винавер, гледајући за њихане трске и устрептале траве, на дрворезима једног Јапанца (1954).

Стран ми је чудовишни поглед аждаја на српску културу и поезију.

Велико је било растојање од човека до Богочовека у српској култури и поезији 20. века. Много има људи, и уметника, чија се мисао није завршила Богом, па је остала крња, недовршена. Многе су се „величине“ постепено сушиле, венуле, док најзад сасвим нису увенуле. Што важи за уметникову или песникову мисао, важи и за његово осећање. Ако се уметничко осећање не косне Бога, временом се спаруши, замре, док напослетку сасвим не ишчили, нестане. Ако се биће једног уметника и песника не заврши Богом, он остаје крњ, недовршен; у њему временом и поступно одумре све велико и узвишено, а остане ситно, ништавно... Има нешто страшно у српској култури и књижевности 20. века: а то је што има сувише сланих, горких, страшних велова и тајни. Туга је бити само књижевни критичар, само књижевни историчар, само антологичар, само естетa, јер то значи, и кад је о најбољима реч, бити у каравану који никако не може да изађе из пустиње. Читајући брда антологија поезије 20. века, књижевно – историјске купусаре, разне јерархије и хијерархије, нисам дао својој мисли да на крају у страшним мукама издише од глади и жеђи; тражио сам оазе у пустињама и воду, да душу освежим, и заморену мисао, ожеднелу, огладнелу. То је оно највише и једино можда оправдање и за настанак *Несебичној музеја*, али и једне студије, где ја – тврдим – нисам са философима, естетaма и другим, који лутају каравном по бескрајној пустињи...

Философи и естетичари су мученици и трагични људи, не ретко очајници, бунтовници, саркастични људи, умишљени. Зашто? Зато, на жалост, што им „мисао није у стању да пронађе ону кап меда што се скрива у круницама многих бића и ствари. И они хране себе горким лишћем свирепих тајни које тако обилно и бујно расте на ливади наших тужних земаљских стварности“.

Какву смо књижевност имали? Какву још увек имамо? Састављајући антологију *НМ*, једно још увек *ошворено дело – дело у насћајању*, са завидним самопоуздањем и силином критичарско-истраживачког-антологичарског говора, дакако, и не случајно, верујем, мимоишао сам се са сухим и јаловим рационализмом, избегао сам замке наше званичне књижевности, најзваничније, грозне и ограничене, ограниченије од бирократије („бирократија има своју смешну кочоперност и туробну несавитљивост, и круту стидљивост, и триста полета и очајања који се укроћују насиљем свесног стила“ – Винавер, *Одбрана њесништва*, 665).

Написаћу следеће, ризикујући да будем проглашен смешним: Шта српска књижевност има, а није јој потребно, а шта нема за чим би требало да жали што нема?

Скоро стотинак година има тзв. бирократску књижевност, а није јој потребна, а нема једну објективније срочену макар кратку историју те тзв. бирократске књижевности. Нема критички консензус око вредновања и превредновања. Чини се да је сасвим зачепљен канал филтра. Српска култура, књижевност, наука и друштво имале су *ренесансну епоху* која је потрајала ни четврт века (колико броје *Завештине*). Та епоха је обрасла маховином, коровом и стравом. Уместо мисија наметнут је диктат стихије, Шкарт. Оживљавати некакву српску ренесансу, па и у часописима, донкихотски је посао, борба са ветрењачама. Српска књижевност више од пола века нема истинску обнову, ма шта о томе булазнили тзв. *кријичари-наметљаци*, купљени јефтино. И треба да жали што нема ренесансу. *Завештине* су – призивајући плодноне пљускове после погубних дугогодишњих суша – то знале од почетка.

... Ако један народ жели да се подмлађује, то неће моћи уз подршку политике, или повећања наталитета. Неће се народ подмлађивати уз помоћ економије великих,

светских сила, већ уз помоћ уметности, колико националне и самородне толико и светске! Уз помоћ – алхемије. Како и зашто? Знала је Стара Европа, знали су Грци. Зна обичан свет који живи са небом и земљом у истој љубави. Знао је и понављао Хердерлин...

... Наук будућности неће бити силне науке, већ вероватно, наук о древним људима – алхемија.

6

Котерије, или поново о Јовану Скерлићу

Да је Бранко Лазаревић поживео дуже, рецимо, да није морао да побегне из Београда, који су окупирали комунисти, да побегне код пријатеља на Јадранско море; да му је омогућено да редовније објављује; да ли би можда написао и свог *Седмој Скерлића*? Питање је на први поглед хипотетичко: *Седмој Скерлића је написала не само послератна српска већ и југословенска љакса, полишика и критика*, само што је још увек све то у рукопису...

Скерлић се увек налазио на граничној међи између *лишерашуре* и *полишике*.

То је терен тзв. новије бирократске књижевности, терен „демократије наших писаца“. Скерлић је утирао пут „демократији наших писаца“, како између два рата, тако и после Другог светског рата.

Скерлић је имао своје „ученике“, како између два светска рата, тако и своје „потајне“ ученике и симпатизере и после – у другој половини 20. века, чак и данас.

Послератни „скерлићевци“, као и они предратни, формирали су *фронти* *изв. официјелне лишерашуре*, који сам критиковао, као и негативан тзв. позитивистички утицај наших тзв. прекумановских интелектуалаца. У једној

од књига (објављена у симболичном тиражу, одавно исцрпљен; *Шљака историје: шкарш*, Мобаров институт: Заветине, Београд 2002, 106 стр.) изнео сам у неколико есеја суштину отпора официјелном току српске бирократске књижевности и критике („21. век. Гаталинка и шљивов видик – легенде о књижевним илузијама...“, „Прекумановски интелектуалац и дејтонски...“), покушавајући да раскринкам вишедеценијску лаж, која се стврднала јаче од бетона, а која, на жалост, још увек доминира и српском књижевношћу и нашем јавношћу...

„Био је један добро вођени деловодни протокол. ... Кад год није био заузет после часова, при крају часа дао би ми знак да га причекам пред Универзитетом, и онда би се ишло на Калемегдан...“⁵

-
- 5) „Једном таквом приликом, на сам дан када су га социјалдемократи, Туцовић, Душан Поповић и остали, искључили из странке, био је врло узбуђен и чак је засузио: „Тако се не поступа. Ја сам у тој страници провео толике године, своју најбољу младост.“ Било је ту разговора о свим текућим стварима, а нарочито је волео да збија шале на рачун Дучићевих љубавних авантура. Нарочито је био узбуђен једне вечери кад је требало да буде сутрадан биран за ванредног професора Универзитета. Била је јака Богданова група, али је била јака и она противничка око историчара др Драгољуба Павловића, Николе Вулића и осталих. Једва је прогуроа. *Било је врло ружних ствари између њих кошерија, али Скерлић није остајао никоме дужан. Своју кошерију, Гласникову и Богданову, нећоао је врло пољипички* (истакао Б. Т.). Сећам се кад ми је једне вечери рекао да напишем што пре једну критику о једној Ђоровићевој збирци приповедака. Сутрадан пошто сам му предао рукопис, рече ми у шетњи: „Допустите ми да нешто изменим у рукопису. Ударили сте мало јаче на једном месту о Ђоровићу, а ми смо котерија и морамо да се чувамо.“ „Гласник“ и сараднике његове сматрао је као породицу. У бедне и сиромашне две просторије „Гласника“ долазило се са свих страна као у своју кућу. Скерлић је ту и примао све своје пријатеље са свих страна југословенских. Он је био и нека врста, за југословенску омладину, заставника и прегаоца, и то из дана у дан све више, а кад је завршио *Историју нове српске књижевности*, он је југословенство узео, уз Народну скупштину, за свој нови циљ, и тек су онда почели, још више него докле је био књижевни критичар и историчар, паклене мржње против њега, на које је редовно топузином одговарао у „Дневном листу“. И такав је борац остао до последњег даха...“ (Бранко Лазаревић, „Пола века по смрти Јована Скерлића“, *Филозофија кришике и други есеји, Сабрана дела*, књ. III, 127).

Пишући о развоју Скерлића, Лазаревић примећује да је најпре био „сентбеовац. Али је првенствено Скерлић био скерлићевац“. Шта то значи „скерлићевац“?

Скерлић је „... био рођени политичар и човек једне странке и једног правца...“

„Ошварао је писце као оштрице специјалним ножем – пише Лазаревић. – Његов кључ за стварање био је кључ који ошвара врло различите браве. Понекад је то био калауз; понекад и права расковник. Имао је само једну „мрљу“ на својој оштрици, само једну сенку на дојледу, једну најпрелину која је била и врлина: социјално до свих могућности...“

Упоредивши Скерлића са Слободаном Јовановићем, Лазаревић тврди да је Скерлић био „на другом полу и на правце, школе, људе и писце реаговао на свој социјални начин који је био, понекад широк, али често врло узак...“⁶

6) „Интересантно је за њега забележити да га ништа метафизичко и ‘чисто’ филозофско није интересовало. Он је сав био овоземаљски, рационалан и, донекле, медитерански расположен. Подсмевао би ми се кад бих спомињао Кјеркегора, нарочито, Сведенборга, па и Ибзена за кога је наследио мржњу од свога учитеља Богдана Поповића. Кад је Димитрије Митриновић наишао са футуризмом и са Индусима, Скерлић се, називајући га ‘Митом Динамиком’, грохотом смејао и све те ствари називао „ескамотажма“ и бављењем око непотребних ствари. За њега је цела та литература и цела та филозофија била кич-литература и кич-филозофија. Сав савцат је био на земљи и од земље. У том смислу је потребно забележити да није био много одушевљен ни народном поезијом, јер му је она била исувише религиозна, митолошка, и такав је био и према фрескама и манастирима, и према целоме фолклору...“

„У цркву никад није ишао. Свећу никад није палио. Славу није славио. Није поспиао главу пелелом, нити ничице падао пред каквим митом. Био је добар Србин, али никад шовен. И увек поштен, отворен, искрен. Он просто није умео да се претвара и да, ма и уметнички, лаже...“

„Умео је да цени и да поштује. Његов однос према Богдану Поповићу био је скоро религиозан. Иако је био на супротном полу од Богдана апсолутно у свим стварима, он је те ствари код Богдана ценио и поштовао и изгледало му је као да га је срамота и да му је жао што и он те особине нема. Такав је био и према Слободану Јовановићу и, сећам се, према Стојану Новаковићу: иако су то били људи и политички на супротној страни од његове. Богдан Поповић је душмански мрзео политику и политичаре, али то није сметало Скерлићу да синовски воли и цени Богдана Поповића...“

Са тим сам се суочио састављајући антологију српске поезије 20. века *Несебичан музеј*. Са тим *скерлићевским крућом инћересовања* који је био „мали: од социјално-социјалистичко-политичког, никад није довољно то нагласити, до „реалистичког“ и „натуралистичког“, а остало је за њега било *Маркови конаци* и „чардак ни на небу ни на земљи“. Скерлић, нажалост, никако није имао гетеовски „цео круг“.⁷

Удубљујући се у однос учитељ–ученик (Поповић–Скерлић), Лазаревић пише, поновимо, да је Скерлић „знао врло мало ствари и био је потпуно на сасвим другој страни од Поповића. Скерлић се дивео многостраном образовању Поповића и ценио је код њега оно што код

„За њега све што није било јасно и прејасно, било је опскурантизам и мистификаторство. Скроз и скроз је био, да тако кажем, декартовац. Као и његов учитељ Богдан Поповић, као и његов професор Жорж Ренар, као и сви Французи његова кова, а то су реалисти, натуралисти и импресионисти, и он је био претерано за *raison pure*, за рационално, за оно што је прејасно, а све остало је било за њега, све до Индуса и до Кинеза и осталих, опскурно и магловито, а у то су улазиле све религије и, безмало, све традиције.“

- 7) Вреди имати на уму и ово Лазаревићево запажање: „... Богдан Поповић воли дисциплину. И воли дистанцу. Он је био *pontifex maximus*, папа, читаве једне организације у којој је врло мало радио. Радили су други у његово име, али сви су се морали закљичати на верност врховном рабинеру. Скерлић је имао ту место које су му дали. Богдан је волео Скерлића, волео је у њему многе особине које су биле потребне групи за њено одржање и волео га је и због тога што се овај безусловно подавао Поповићу, иако ничег заједнички идејног, сем одржавања групе, међу њима није било. Уз то, Скерлић је био морал групе и њен борац. При крају 1912, 1913. и пред смрт, стварни вођ је био Скерлић. Богдан Поповић само формални. И стварна идеократија била је Скерлићева. И ‘теорија ред по ред’ и рационализам и ‘уметност ради уметности’, основни постулати Поповићевог система, били су потиснути у крај. *Под Скерлићев барјак окућили су се ирационални Југословени, ‘социјална уметности’, демократија* (подвукао Б. Т.). Све се то одржавало поштовањем, врло искреним, које је Скерлић имао за свога учитеља. Али, као што рекох, никаквих других идејних веза није било. То су била два потпуно различна света и један је почињао где се други завршавао, и обратно. *Богдан Поповић је естетичар и књижевник, Јован Скерлић је историичар и политичар* (подвукао Б. Т.). Додир им је био на историји књижевности; и то француској, уколико је Скерлић знао. Јер Скерлић је био човек од интуиције и импресије, али је врло мало ствари знао...“

себе није имао. Иначе, није имао схватање за њега као што овај није имао схватања за његову „социјалну поезију“. Скерлић, сав „социјалан“ и сав политичар, сматрао је за паразитска сва теоретисања „уметности ради уметности“. Поповић сам на овој страни, сматрао је онај систем за систем недоучних и разбарушених незналица. Али о томе никад ни речи није поменуто у смислу да се личност обрати на личност. Ту су се трпели учитељ и ученик, иако стварно ученик од стварних учитељевих теорија није хтео да услиши; ни хтео ни могао, јер је Скерлић вадио све из своје свеже природе и, од писања, није имао ни времена да што научи ни од кога, па ни од учитеља. И тако је учитељ волео ученика, и ученик учитеља, иако ничег заједничког нису имали...“

7

Седми Скерлић.

Великани јединствене бирократске књижевности

Социјализам са људским лицем, титоизам, самоуправни социјализам укинувши приватну својину и приватну иницијативу зацарио је монополну својину државе, тј. монополску иницијативу јединственог чиновничког центра. И кад и данас пишу по *њиховим новинама* да су велики песници Давичо, Попа, Павловић, Раичковић, Лалић, Бећковић, Љубомир Симовић, то је истина: *феноменолошки иледано, заиста је реч о великанима јединствене чиновничке књижевности*. Сви су одњихани, израсли и наметнути монополом државног издавачког послодавства, које је стварало потпуну и неповратну зависност свих чланова касте партијских чиновника. Зато овде нема нити ће бити правог покајања. Овде ће се бавити триковима, хокус-покусима,

бацањем прашине у очи: као у каквом надреалном циркусу. Они који су до јуче били социјалисти или комунисти, данас су чланови Крунског савета, или истакнути чланови тзв. опозиционих партија. Сви су, при том, задржали своје виле и огромне станове, и места у значајним институцијама. *Нико их неће померити, осим Смрти.*

Не завидимо ником од њих. Направили су сјајне каријере, обогатили се; не бих да говорим о њиховим талентима. Само нека нам не причају они о слободи.

Јер социјализам који их је као уметнике омогућио био је антисоцијалан и убијао је стваралачку иницијативу. Приоритет социјализма је био да изједначи све у сиромаштву и зависности, да би се саздала нова привилегована каста партијских чиновника – угњетача. Пропаганда социјализма – титоизма вођена је деценијама, предуго. И људи са књижевним биографијама су допринели да се од социјализма направи некакав пријемчив сурогат религије. У суштини, комунисти су били партија суровог безумља, светских завада и освајања. Током друге половине Наметног века вођена је на Балкану анти – политика, себична, перфидна и подла, која суштински раздваја људе и распаљује њихове страсти да би их окренула једне против других. Да та политика није уједињавала људе у ономе што је свима Југословенима било заједничко, показао је крвави распад Титове Југославије!

8

Присећања

У првој половини 1957. године Шејка ствара свој текст *Пуш*, кога се вреди овде присетити. Годину дана, пре тога, Васко Попа објављује другу књигу својих песама *Нејочин*

иоље (Матица српска, Нови Сад, 1956). Миодраг Павловић је већ био објавио *87 њесама* (1952) и *Стиуб сећања* (Нопок, Београд 1953), а те 1957. године објављује *Окшаве* (Нолит). И Милован Данојлић објављује прву књигу *Урођенички њсалми* (Нолит, Београд 1957). Почетком августа, те 1957. године, у селу Мишљеновцу на Пеку, некадашњи срез Звишки округа пожаревачког, Наталији и Михаилу Лукићу, рађа се друго, здраво мушко дете, *Александар*. Он у том тренутку уопште не мисли о будућности, јер је *акшуетнија сиса*. Он лежи у корпи од прућа под белим сводовима породичне велике магазе, уљуљкиван или буђен циликом ласта и блесковима августа...

Да ли је случајно то, што Шејка свој *Пуш* започиње стиховима из Дантеовог *Пакла*: „*Па зашо усшај, савладај своју клонулоси духом шшо у свакој њобеђује борди*“. *Ја усшадох, и њоказавши се јачи но шшо се збиља осећах, рекох: „Хајдемо, ја сам одважан и јак“?*

Није.

Вреди ли описивати то време и на шта оно највише личи? Милован Данојлић има песму *Ваљајше бурад*, у којој, већ на њеном почетку, вапи:

„Ваљајте бурад.

Ваљајте их рукама и ногама / Котрљајте бурад друмовима истока и југа / Нека се затресу, нека изломе њлеснива *враш*а *складишш*а...“ (истицање Б. Т.)

Јован Христић, у песми *Федру* вели: И ово још хоћу да знаш, драги мој *Федре*: живели смо / У временима сасвим очајним. Од трагедије / Правили смо комедију, од комедије трагедију; // А оно право: озбиљност, мера, мудра узвишеност, / Узвишена мудрост, увек нам је измицало. Били смо / Негде на ничијој земљи, ни ми сами // Ни неко други; увек текза *корак* – *два удаљени* / *Од оној шшо јесмо, оној шшо је шребало биши*... (истицање Б. Т.)

Певајући о људима античких времена, Федру или Сократу на бојишту, Христић на најсажетији могући начин проговара и о свом времену, том времену у коме живи и ствара и Шејка, и које по много чему подсећа на пакао. *И они уметници и песници којих се вреди сећаати, сада, налазе се, тада, у мрачним боксовима пакла, или својеврсној Лавиринта царства Бесаревој.*

То време је налик на Лавиринт, велико Складиште (песник Данојлић, видели смо, као врло млад, сања да неко други, бурад, провали „плеснива врата складишта“)...

Борхес је написао сонет о лавиринту: *Унутра си, а знаш – ниде, никад враћа, / лица и налицја овај дворац нема, / ниш сјољној зида ниш' центра скривена: / трађевина ова свемир обухвата. // Не нагај се да ће тачности пушта твоја / који се ујорно у два правца рава, / швом одвести циљу. Судбина је строја // као и твој усуд: шврља од бронзе је. // Не очекуј напад бика што је биће / људско чије трозној бројно обличје // у силешу бескрајном камена сирах сеје...*

Мотив Лавиринта опседао је и Шејку, али и песника и есејисту Србу Игњатовића.

Спомињем овде Игњатовића јер је написао, поред осталог, и књигу есеја о књижевности и новом миту, у којој је зналачки и подстицајно „проинвентарисао“ понешто од онога што се тиче Минотаура и Лавиринта наше послератне књижевности. Како изаћи из тог Лавиринта? *Јуришањем на слаба враћа?*

Не, разобличавањем оних који су настојали да придаве поезију, варвара, барбара, који надиру „*Огозио, одозго, / сјоља, изнутра*“, ослушкивањем крикова у тами Лавиринта, Складишта или бројних боксова пакла.

(Поезија) *Криком сјасена / бесциљно постоји*. Поезија и уметност уопште, поготову она одбачена на маргину или на отпад, понаша се као птица феникс: она се тамо рађа поново из властитог пепела.

Паралелизам. Имају ли наследнике
– српски ренесансни духови?

Бранко Лазаревић оставио је подстицајну грађу за писање историје најзваничније књижевности коју су Срби имали током 20. века, *Историје изв. српске бирокрајске књижевности*, а да ли ће неко такву историју започети, завршити и објавити, велико је питање. Имајући у виду то – *каква је средина данас* у којој српска књижевност и култура тавори. У поређењу са оном у којој је живео, рецимо, Скерлић и генерације пре њега, може се рећи да је данашња Србија у некој врсти мрачног тунела (транзиције, тражења, системског онемогућавања налажења, погубне негативне селекције, болесног наметачког злодуха...) коме се не види крај.

„У таквој средини је живео Скерлић и све генерације пре њега, око њега и после њега, сведочи Лазаревић. То је било време по доласку на престо краља Петра. Са њиме је дошло време слободе и демократије која је носила доста јаке карактеристике доста јаке анархије. Сећам се Први мајева тих година. Поворка првомајска са развијеним црвеним заставима, пролазила би покрај двора и покрај Војне академије са узвицима – Доле монархија! Доле милитаризам! У Радничким новинама, у Дневном листу, у Звону, најредним листовима, као и у оним конзервативним и оним реакционарним, писало се, карикирало, памфлетисало, најадано све одговора до породичној животињи појединих истакнутих личности... Сећам се Домановића, кад је у једној познатој ракициници и продавници ужичких производа, мртав ивијан, викао: – Србијо, мајку ти твоју!... Јакић је у својој Штампани најадано режим да је куйовао шопове који су били штрцаљке и да се цело наоружање врши преко корупције. Ти су шопови, после, дали Кумановску

бићку, а за њега је доказивано да је био аустријски птаће-
ник... На све што је краљ Петар одговарао: – Нека се народ
васиштава у слободи, та ма и мене колико нападати!, а кад
је један официр оћалио шамар Јови Агамовићу, директо-
ру Правдзбоћ увреде коју је нанео принцези Јелени, краље-
вој ћерци, да живи са својим шофером у Ници, краљ Петар
је шражио од министра војске да се тај официр казни. ...

– Из овакве атмосфере анархо-слободарске, на први по-
глед, скоро несносне, и из онаквој земљиштаизникоше, за
нешто више од двадесет и пет година, скоро сви наши ре-
несански духови...

У раздобљу које сам поменуо (1895–1920), раздобљу које
бих назвао ренесанским на свим плановима мисли и акција,
др Јован Скерлић је имао врло часно место.“

Бранко Лазаревић је, са овог света, отишао, седамде-
сетих година 20. века. На прсте једне руке би се могли на-
бројати људи и писци који су, онда (а и годинама касније),
знали да Лазаревић уоштите и постоји. А постојао је, жи-
вео, као архитекта приморских вртова. Лазаревић је, из-
гледа, био међу последњим српским ренесансним духовима.

Од Скерлићеве смрти до наших дана појавиле су се
две историје најзваничније књижевности коју смо имали
у протеклом веку – тзв. Бирократске у дословном значе-
њу речи – гломазна Деретићева и кратка Петковићева,
обе писане по диктату неренесанских духова, фаворизо-
ване, редуccionистичке, прехваљене, фалсификаторске,
наметачке и... штеточинске. И појавила су се брда и брда
песничких књига, наметачких књижевних огледа, наме-
тачких књижевних студија, једностраних и контролиса-
них књижевних часописа, униформних, досадних, чије се
деловање сводило на затупљивање духова, наметање јед-
не политичке диоптрије, која је завладала природним и
неприродним изумирањем српских ренесанских духова.
Да ли је у поезији било наследника српских ренесанских
духова? Ко су ти песници? Винавер? Растко Петровић?

Црњански? Донекле. Попа и Раичковић? Можда у шали! Павловић, Миодраг? Делимично. Иван Лалић? Не. Леонид Шејка – да. Александар Лукић – да (*Европа, Брод лудака, Лејенде о ружичастом њеску месечевој смакњућа, Маестро њер Пјешро...*)... Да ли је у критици било наследника српских ренесансних духова? Колико знам – нема их. Доминантнији су наметачи, камелеони, пресвучени комунистички јањичари, велике штеточине. Они су опустошили књижевну утакмицу последњих деценија, опустошили књижевни живот (у јавном животу, данас, они се појављују као тобож угледни професори универзитета, академици, зналци, успешне мутиводе, представници монополских издавача, *блокајџори и кочнице*)...

10

Сјај и беда великана бирократске књижевности

Одустао сам, морам одмах признати, од скривеног и правог наслова овог рада – *Српски ренесансни духови* – јер је можда одвећ преширок, а могао би бити протумачен и као претенциозан и непрецизан.

„Ренесансни или универзални човек Балкана и Србије, Светозар Бркић, пише о Косовском боју и о Џемсу Џојсу“, сведочи Владета Јеротић, у књизи *Сећања* (*Ars Libri* – Задужбина Владете Јеротића – Беокига, Београд 2010, 99).

Доста година после одласка Светозара Бркића са овог света, Јеротић је осећао потребу, пишући поговор за Бркићеву књигу *Одсујности*, да поразговара са пријатељем кога је волео, сматрајући га, поред осталог, и за „Ренесансног српског човека“ (*нав. издање, 102*).

Да ли у нашој култури и литератури има ренесансних духова после завршетка оне српске ренесансе коју је Б. Лазаревић даширао (1895–1920)? Ако у српској литератури и култури после 1945. године има још ренесансних духова, ко су они?

Да ли их има и међу оним личностима којих се Господин Јеротић сећа у својим *Сећањима*?

За оне који нису стигли ни да прелистају ни да прочитају Јеротићеву књигу да кажемо да овај неуморни полиграф пише о овим стваралачким личностима: Љубица Марић, Енрико Јосиф, Светомир Настасијевић, Светозар Света Бркић, Макс Еренрајх, Живорад Жижа Васић, Хуго Клајн, Миодраг Поповић, Тарас Кермануер, Меша Селимовић, и Добрица Ћосић.

Јеротићева књига сећања односи се на сусрете и разговоре са личностима које су, свака на свој начин, оставиле трага; аутор даје портрете на свој начин, врло подстицајан. Сећања су писана непретенциозно, документовано, уверљиво, и могу бити подстицајна грађа за оно што одавно чека као неодложно – вредновање и превредновање, јер се Јеротић, и сам укључује, у један неодложан посао неким својим опаскама о ствараоцима о којима пише, нарочито се то односи на оне опаске које су писане наизглед узгред, али – аргументовано.

Писац предговора овој књизи у праву је кад каже да Владета Јеротић, као човек дубоке вере и великог искуства, „настоји да код својих саговорника-пријатеља открије скривену преовладавајућу црту, никад позлеђујући портретисане“. Што не значи, да Јеротић, узгред, не уме да дода понешто што расветљава у нечем битном актере и великане наше званичне, најзваничније, *иј.* бирокрајске књижевности.

На пример: „Света за себе каже да је горд и мада је мени савршено јасно да сам то и ја, прихватам овај изазов и развијам тезу да су сви песници посебно нарцистични

људи, који и не желе никакво разрешавање супротности, хармонизирање и смиривање у вери, трпљењу и љубави. И Миодраг Павловић и Света Бркић и Васко Попа дошли су до открића духовног света, а онда су га оставили, занемарили и потиснули да би остали песници. Бар онакви песници какви јесу јер, коначно, зашто не би могао и дубоко религиозан човек да буде добар песник? Света каже да се прибојавао смиривања, да ли му то предочава блиску смрт? Онај ће допустити да се супротности у њему заостре све до прскања срца, али духовност неће прихватити као трајну реалност. Када смо се растајали пружио ми је коверат са својим најновијим песмама и рекао ми је нешто што ме је мало зачудило: Нисам смео да Вас до сада позовем“ (Сећања, 86).

То, дакако, много је реалније сагледавање од оног што је тзв. официјелна књижевна критика наметала као аксиом о појединим најистакнутијим српским песницима друге половине 20. века. Бркић предаје своје најновије стихове Јеротићу и говори *иако како ѿговори сеишембра 1978. ѿдине*, уочи одласка у Женеву на операцију срца.

Јеротић разговара са Бркићем јануара 1991. године, десетак година доцније, и сведочи да Бркић „нема добро мишљење“ о тренутној „југословенској и светској политичкој и културној клими“ (95).

„Културни живот у Србији, са изузецима неколико стваралаца, оцењује као „стање касабе“. Ово поређење Света је учинио хвалећи роман Максима Горког *Животи Клима Саміина* који описује верно и узбудљиво друштвену климу Русије уочи револуције. Што се тиче Европе, нарочито Енглеске и Америке, земље које Света боље познаје од Француске, мисли да од 1960. године, у овим земљама више није написан ни један добар роман. Незадовољан је Ђосићевом другом трилогијом, нарочито женским ликовима у роману. Покушавам да оправдам Ђосића износећи Свети мишљење да српски писци, са

изузетком Боре Станковића, нису знали да богатије обраде женске ликове. Ова се примедба односи и на српске народне песме које знају само за мајке и сестре. Да ли је Црњански нешто богатији у описивању жена у својим романима? Можда...“ (*истио*, 95)

*Те речи имају извесну специфичну тежину које нема српска официјелна, званична критика. Добро је да их је Јеротић забележио. Могу бити од користи, сваком оном који хоће да упозна неку потпунију истину о српској књижевности и њеним актерима. Јеротићева књига има и онај свој прави, стварни скривени наслов *Разговор са мртвим* (пријатељима), јер сви су променили свет, осим дуговеког Ћосића, на зачељу Јеротићеве књиге.*

Разговарајући са Максом Еренрајхом (1921–2003), Јеротић пише: „О нашим песницима Миодрагу Павловићу и Васку Попи, које високо цени, мисли да су максимално сујетни и егоистични песници и да им је због тога онемогућен стварни приступ трансценденцији коју и један и други слуте. Павловић је у основи пантеист, Попа паганин“ (112). Ово мишљење није за подцењивање, релативизовање, поред осталог и зато, што је Еренрајх написао једну од првих монографија о песништву Васка Попе. И зато што је блиско оној истини, да се дело многих великана српске званичне, најзваничније или бирокуратске књижевности није завршио Богом, већ избегавањем Бога и духовног искуства, што српски бирокуратски писци, опет, према тврдњи Винавера, избегавају кроз читав 20. век.

*

Винавер је, кад га већ спомињемо, добар пример да је било српских ренесансних духова и после 1920. године. Студирао је музику, математику, а прочуо се као песник, врстан издавач, есејист, пантологичар.

То је био и прерано умрли Момчило Настасијевић. „О брату Момчилу – његова дуговека и луцидна сестра Славка – прича као о пророку. Предвидео је своју смрт, говорио је о страховлади машине и великој усамљености која ће снаћи човека, о доласку кинеског царства у свет“ (Сећања, портрет „Светомир Настасијевић“, 78). („Станислав Винавер хтео је једино да свира са Момчилом јер је сматрао да једино њих двојица тачно свирају. Момчила су сви волели. Један стари просјак са белом брадом и брковима, коме је Момчило често на поласку у школу на предавања давао новац, умро је од туге за њим када је чуо да је Момчило умро. Новац није значео за Момчила никакву стварну вредност, давао га је, и мало је када имао уштеде“, *истио*, 77).

Исидора Секулић је, такође, српски ренесансни дух. (У књизи, на жалост, има много штампарских грешака, тако је на стр. 75. презиме ове књижевнице штампано као „Секућ“! Врло често се две речи пишу као једна „самном“, итд. Штета!)

Јеротић даје, поред основног портрета, и портрете-медаљоне појединих писаца, уметника – Кашанина, Попе и др...

Јуна 1970. године Милан Кашанин је био присутан у дому Љубице Марић. „Приметио сам да је за његових 75 година духовна свежина Кашанинова управо изванредна; недостатак знакова сенилности најбоље говори да је тај човек био и остао у додиру са Духом. Љубица цени код Кашанина, као верујућег човека, његову потребу за истином и објективношћу...“ (*истио*, 31)

*

Разговарајући о томе *шита је сујета* и колико је она *шитајна* *йо уметника* и човека, Јеротић ће оставити занимљиво сведочанство о композиторки Љ. Марић, али,

макар и згред, и о књижевном критичару Зорану Мишићу. „Зоран је даље рекао: ‘Човек није ни реч ни мисао. Ми смо овде заједно у име ћутања. Идући век може да буде само религиозан век.’ Ово исто је недавно рекао у приватном разговору Леонид Леонов Јовану Христићу“ (почетак децембра 1971, 40–41).

Да ли су Љубица Марић и Зоран Мишић били ренесансни духови (макар у најширем смислу речи)?

Да ли је то био и Миодраг Поповић (1920–2005), „прерано остарео стваралац из области књижевне есејистике, књижевне историје и романсијерства, предратни скојевац, борац партизански, убеђени марксист, поштен и моралан идеалиста каквих је било међу предратним комунистима од којих је остао само мали број“? (163)

„Поповић прича – пише Јеротић (168) – како је највише инспирација на факултету имао када је водио семинарске разговоре са неколицином студената на неку унапред задату тему. Чинило му се да се права мисао у њему рађала у тренутку када би је изговорио, без претходне припреме. Као да је говор, гласно изговорена реч, у ствари, прави подстицај да се нова мисао у човеку роди.“

О професору Поповићу Јеротић пише надахнуто, реално, реалније него, рецимо, о З. Мишићу. „Без љутине, мирно и рекло би се објективно просуђује људе који су га жестоко нападали после објављивања књиге *Видовдан и часни крст*, за коју је био добио Октобарску награду. Данашње време као да га у потпуности рехабилитује јер оправдава његово критиковање националних митова и паганских остатака у званичном православном српском хришћанству.

Духовито спомиње примедбу коју му је упутио његов син (када је син био млад) да је живот непотребно трошио на читање, а онда и активно бављење комунистичком литературом и праксом. Опет мирно и сталожено, али рекло би се и без кајања, прича како је веома давно

увидео сву бесмислицу комунистичке идеологије због чега је релативно рано изашао из партије, а опет, не бивајући религиозан остао је према животу скептичан, а од политичких идеологија, чисто теоретски или и идеално, и даље везан за „леве идеје“. Умео је Миодраг Поповић да ми данас прича и потресне приче о страдањима његових партијских другова и пријатеља, Мирка Кујачића, Марка Никезића, Зорана Мишића и других.

Сва ова казивања била су „фотографска“, испричана невероватно мирно и без афекта; као да је негде скривено у себи пронашао смисао свих тих мучних, необузданих догађања на овом ломљивом, уклетом балканском тлу на коме је провео цео свој буран, али и богат душевни и материјални живот. Помислио сам: ето једног моралног атеисте који је, незнано како, нашао мир у себи. Истина тек у 83. години живота“ (172–173).

*

У најзанимљивија сећања ове Јеротићеве књиге иду потрети Светозара Свете Бркића, Макса Еренрајха, Љубице Марић, Светомира Настасијевића, Миодрага Поповића, Меше Селимовића... Јеротић није измишљао животе својих саговорника, напротив, покушавао је да их разуме, водећи разговоре, који су га оплемењивали, изоштравали му интелект и подстицали га на учење вештине вођења истинског дијалога. Понеке од својих саговорника Јеротић уверљиво психолошки портретише, као на пример Бркића: „Света је и данас, годину дана после овог догађаја који је могао да га кошта главе (тривијална болест „српска шуга“ – Б. Т.), још више, чини ми се, заплетен у мреже сопственог лавиринта који је себи маестрално искомпликовао. Нервозан, исцрпљен, незадовољан свим и свачим: и својим досадашњим стваралаштвом и спољашњом, вечитом и несрећеном ситуацијом становања, и

здрављем. А пуши као да никада није боловао од тешке срчане болести! Са мношћом је био, као и увек, драг и присан, поверљив и искрен, упитан, али у себе бесконачно затворен и у ствари неприступачан..." (94).

*

Најкраћи и некако *најблеђи* делује *иоршрети* Добрице Ћосића, великана званичне, тј. бирократске књижевности, тај разговор је настао децембра 1995. године, када је Јеротић Ћосићу поклонио своје књиге *Како замишљам да бих разговарао са владиком Николајем Велимировићем данас*, *Разговори са православним духовницима* и *Вера и нација*. Јеротић признаје да се питао „како је са религиозношћу Добрице Ћосића после више година наших ранијих разговора на тему религије.

Почео је одлучно, и у исто време чудно противуречно, своје казивање о религији. Одлучан је, наиме, био када је рекао да он себе не сматра религиозним човеком, али да се осећа хришћанином и то српским православним хришћанином. Давно је схватио да заиста нема нације и народа без вере и да Србије и Срба нема без њихове православне вере.

Сам себе је открио као хришћанина када је своме јунаку Ивану Катићу, човеку логорашу, човеку XX века који је провео године у логору и за време Првог и Другог светског рата, а онда је био и на Голом Отоку – допустио опроштај непријатељима. Добрици није познато да је било који логораш опростио својим целатима, а његов Иван, ето, опрашта, или се бар најискреније труди да опрости и поред кошмарног сна који га подсећа на логорски ђивот. / Покушавам да Добрици кажем како је он не само хришћанин, већ и религиозан човек, јер верује.

Пре рата је искрено веровао у псеудомесијанску идеју марксизма и комунизма, после рата је веровао једно

време у исправност пута социјализма, потом у исправност српске националне идеје, а и данас верује у будућност Србије“ (231).⁸

-
- 8) Ништа ново. Разговор затим скреће на прагматске и политичке теме, а завршава се најавом једне Ђосићеве понуде, тј. „ноћног разговора“, али ту се ова Јеротићева књига и – завршава. – Мени се Јеротићева књига учинила врло занимљива имајући у виду и тему којом сам се интензивно бавио током прве половине јануара 2011. године – а то је један дужи рад о – разоткривњу суштине наше данашање и васколике званичне, најзваничније књижевности, о ономе што разоткрива њен бирократски карактер и мањак ренесансних духова... Али, наравно, Јеротић је имао сасвим други циљ пишући своја *Сећања*, који је углавном и испунио, остављајући драгоцене подстицаје за истраживање, закључивање и утврђивање основа за писање једне макар кратке али аргументовано писане историје наше званичне, тј. најзваничније, бирократске књижевности 19. и 20. века... Ништа ново, понављам. – Ко данас чита Ђосића? Какав је профил тих људи? У чему је њихов проблем? Наши медији припомажу да један осредњи писац (али не само они, већ и неко други) буде повремено у жижи културне јавности. Чудна је и танка српска читалачка публика кад јој могу продавати рог као свећу! Али та публика је као и српско друштво. Не треба је идеализовати...

Написао сам то пре две године и више поводом чланка „Интелектуалац у транзицији“, објављеног у *Полицији* (6. 11. 2008. 14:20, под псеудонимом Мирча Пек), јер ме поразио мали број коментара на споменути текст о *интелектуалцу у транзицији*? У хваљеном тексту млађахног Политикиног чланкописца промакла је, треба рећи, и једна полуистина. То да *нико љре у српској кријици није кријички писао о Д. Ђосићу*... Писало је неколико људи у књигама које су објављене и доступне: на првом месту писао је оштро професор у пензији и књижевни критичар Миодраг Мркић, на другом месту писао је врло принципијелно и аргументовано професор, прозни писац и књ. критичар Мирољуб Милановић, који предаје у петровачкој гимназији (с-и Србија). У својој књизи *Превредновање М. Мркић је подвргао Ђосићево дело у целини, као и јавни ангажман, жестокој критици*. Нешто господственије, проф. Милановић је у својој најновијој књизи „Пола века ћутања“ утврдио *пути шекспировима, какве шек сада поциње да објављује Полицију*. Раније су о Ђосићу сатирично писали пок. Илија Мољковић, као и оснивач *Треће Србије* (у роману *Доктор Смирн* који је објавио под псеудонимом Е. Белатукадруз). (*Београд, април 2011*)

Ведро вест на крају једне дуге и суморне зиме

Најновији број *Браничева* (први двоброј *Браничева*, 1–2/2011, тематски посвећен „Питањима, чуђењима, нервозама (пре)вредновања“) одштампан је на 202 странице у 500 примерака. На корицама је репродукција слике М. Аничича *Доручак у носталтичном пејсажу* (1972), али између корица овог броја ничег – носталгичног, напротив!

Покренут је са мртве тачке дуго одлагани разговор о вредновању и превредновању, изнете су на овај или онај начин неке ствари о којима најшира читалачка публика у Србији једва да ишта зна. Отпочео је излазак из каранџина!

Разговор са професором *Живодрајом Младеновићем* разоткрио је како се *џо радило њод комунистџима, џа и у књижевностџи*. Како је било могуће да се литерани крадљивци вину до челних места неких виталних српских културних и издавачких институција. Тај разговор открива индиректно и све оно што чини паклено неокомунистичко наслеђе у српској култури, и књижевности пре свега.⁹

9) „Било ми је џосебно драго шџо сам из разџговора са Панићџићем видео да нико од чланова Академије (разуме се, осим академика Војислава Ђурића који је још увек био жив) није био уверџен збоџ ошкрића недоличних џосциџака џихових колеџа и највиших часника Академије, ушџолико драже, шџо сам у њџ уживаџо уљед код већине њених чланова и службеника, у њџ џрвеџо највећџ број својих радних година и објавиџо дела која и њџ моџу да служе на часџи. Још милије ми је било када ме је академик Панићџић, у саљасностџи са академиком Предрајџом Палавесићџром, који је џољожај секретџара Одељења језика и књижевностџи заузео џосле њеџа, џредложиџо за Вуџову наџраду за 2004. Нисам је добиџо, јер је џо сџречиџо Мирослав Еџерић“ (Браничево, 117). Речи честите старине и стогодишњака професора Младеновића, који је, хвала Богу, дочекаџо да прочита тај најновији број *Браничева*, које је омогућџило излазак на видело једне невероватне истине, излазак из вишедеценијског каранџина, који су осмислили и патентирали не било ко, него академици и професори универзитета!

Само због разговора са стогодишњим професором Младеновићем овај број *Браничева* је требало штампати у 30.000 примерака, да се зна! Али високи тиражи у овој сиромашној и тужној земљи на Балкану резервисани су за тзв. листове, часописе, и писце блиске власти и центрима моћи.

Част реалне, стваралачке и непоштедне књижевне критике у овом броју бране – како би то рекао један од сарадника у овом броју песник Мандић – чланови тзв. *белој* књижевног тима: покојни *Лазаревић*, *Бошко Томашевић*, *Душко Стојковић*, *Мирољуб Милановић* и *Мирослав Лукић* (познатији као Белатукадруз, Бела Тукадруз).

На свету постоји неколико песника који познају генеалогiju, и који су у дубљој вези са њом. То су они песници чија се мисао завршава Богом. Такви су нагнути над бездан бездане књижевности.

Песници бездане књижевности испаравају на звезде.

Великани официјалне, бирократске књижевности испаравају у мемљиве маузолеје и досадне читанке.

Сиоран је тврдио да се Бог клацка између Русије и Шпаније (између Достојевског и Ел Грека). Понеки народи су свој смисао на свету откривали откривајући по један атрибут бога, представљајући нам га у својој светлости, или сенци, откривајући Божије тајно лице.

„Постоји ли уметничко мерило изван приближавања небу? Кад ничега не би било осим жара и највише напетости, ниво једне душе не би могао бити одређен без позивања на апсолутну страст. Међутим, овај нас критеријум осуђује на немилост“, сматра Сиоран. Уверен да време садржи извесну утеху. И да једино – *савести* – побеђује време.

Најновији број *Браничева* изнео је на видело пртљак и прљав веш једне књижевности, која је по много чему глорификована, и то од стране оних који су у књижевност углавном залутали. Најновији број *Браничева* одштампан

је на 202 странице у 500 примерака – шта је то, рецимо, у поређењу са посетама „агрегата“ и сајтова и Сазвежђа Заветине? Због тога ће овде¹⁰ бити постављена дигитална верзија овог најновијег двоброја, која може да се преузме испод једноставном командом – тако ће електронска верзија, која у свему одговара штампаној на папиру, стићи изван граница београдског атара, Србије, Балкана, Европе, Америке, Африке и Азије, Аустралије.

12

Ко ће на крају победити?

Да бисмо схватили вредност ма ког дела, аутора, морамо га поставити међу мртве уметнике и песнике, и упоредити. То захтева висока култура истинске, неофицијелне критике, сваке озбиљније и стваралачке критике, а овде, то што је практично артикулисано веома аргументовано у светској култури и књижевности обелодањивањем најпознатијих есеја Елиота првих деценија 20. века о функцији критике и о односу традиције и индивидуалног талента, касно је стигло, и по свему судећи, није се „примило“ *на њрави начин*. Српска поезија 20. века је неодвојиви део високе српске културе и у својим

најбољим примерима она се приближава оном што је суштина културе уопште...

Пред безданом књижевношћу је читава будућност, као што је пред мртвим песницима читав вечност. Мртви песници су *живи* више него стварно живи. Што је судбина

10) Веб сајт *Алманах за живу традицију, књижевности и алхемију*, Београд, публиковано у среду 2. марта 2011, видети више: <https://sites.google.com/site/balkanskisindrom/andeo-sa-lampom/prvidvobrojbranceva1-22011>

више одузела неком мртвом песнику, вратиће му Свевреме. Чергари под шаторима добиће кулу којој никад неће наудити игра влаге под разним температурама.

Нико од њих није оно што пише у бирократским историјама књижевности најбољих историчара најзваничније књижевности.

Могућа је једино *крајка и нелажна историја мртвих песника*.

Чак једна врло, врло сажета антологија *Себични музеј* – једна од могућих противантологија антологији *Несебицан музеј*.

Живи песници су још зелени, још – зеље земљино! По томе колико живи песници беже и избегавају све велико и коначно, па и смрт, може се просудити колико су несабрани, несавршени и мали.

Мртви песници се баве најозбиљнијим, бесконачним, зидањем, зидајући од комада душе Свечовека, да би туђина постала дом бездомним, а туђинци чељад. Мртви песници су сабрани и надиру као небеска војска, осмеђујући се са облака у залазак, из висине и дубине неба, из треће димензије.

Да се све ласкаве речи кажу, све почасту укажу и сви престоли препусте највећем барду, макар у старости, ништа не би могло самњити жалост његову осим душа, које би се додале души његовој, које би се слиле с душом његовом, и душу његову удвојстручиле, утројстручиле, усвечеловечиле... Такав се још није родио у 20. веку!...

Било је оних који су бегали од себе, да би избегли неизбежно, а на крају су догурали до извесних парохијалних успеха, падали од умора и клонулости у својој старој постељи. Бежали су од себе и – избегли од себе. Поразили себе!

Ко су они били? Зрикавци што зричу са зрикавцима, бумбари што бумбарају с бумбарима, кукавице што кукају с кукавицама.

И онај који је имао снаге да се продере, да надгласа зрикавце, бумбаре и кукавице, од њега су себи направили узоран модел!

Где су? Уселили су се у маховину поларну и у гљиве барске.

После толиких битака, окршаја и жртава, судар два табора, одлучен је био бројем а не умом, снагом и лепотом. Погледајте те авети, победнике. Наметнуте и језиве, што ходају кроз биљке и минерале, кроз гвожђе и живу, кроз угаљ и радијум, што улазе у коже људске, у зверска крзна, што су се умотавали и опет умотавали, јер им је била зима. Уместо да се свлаче до коже, да скину своју кожу, да виде себе кржаве и јадне, да сагледају себе, кроз бол, сотонски, ако не може другачије, да се врати себи, тј. суочењу са безданом. Да буду близанци свега постојећег, среће и несреће, бола и радости. Зар вам не личе на вечно поражене, вечите претенденте, ти што су могли да раде неки други посао, рецимо, *сазидни*, и од њега живе, не од речи и мисли. Јер речи и мисли нису занимање већ животворна музика сваког занимања...

Овим текстом је, *напокон*, објављен рат најзваничнијој, тј. бирократској књижевности, официјализму уопште у српској култури и књижевности у име једног стваралачког идеала који ће увек жигосати као конатрапродуктиван, конзервативан, ограничени, симпоматични белег Скерлићеве симпатије за *Абрашевића и Проку Јовкића!*

Шта је у том праведном рату дефицитарно, *овде и сада?*

На првом месту – Памет са Богом.

На другом – бездана књижевност.

На трећем – Песници или писци-критичари.

На четвртном – *Крајка и нелажна историја мртвих ђесника.*

*

Необјављени рат између ова два табора траје деценијама уназад, само што се о томе ћутало. Тек кад су окршаји стигли и у наше двориште и под наше прозоре, ми смо схватили да рат одавно траје, и да је ђаво дошао по своје. На страни прве књижевности су институције, држава, издавачка, медијска, наметачка машинерија, финансије, и све остало. Бездана књижевност има само себе и стални дефицит писаца-песника-критичара.

И крикове. Попут оног Винаверовог, у *наслову ове објаве*.

Највише су се трудили да заташкају тај рат до истребљења пре свега најистакнутији представници тзв. најзваничније, бирократске књижевности, јер је и сама вест о ономе што се управо догађа, погађала најрањивија места њихових положаја.

Ко ће на крају победити? Мртви песници – кад из њихових гробова никне трава, јоргован и дивља трешња, и кад о њима проговоре млађи, они који долазе, који ће увек долазити, хвала Богу из најнеочекиванијих праваца, не држећи се правила парастоса и протокола пароксије.

*

Шта српска књижевност има, а није јој потребно, а шта нема за чим би требало да жали што нема?

Скоро стотинак година има тзв. бирократску књижевност, а није јој потребна, а нема једну објективније срочену макар кратку историју те тзв. бирократске књижевности. Нема критички консензус око вредновања и превредновања. Чини се да је сасвим зачепљен канал филтра. Српска култура, књижевност, наука и друштво имале су *ренесансну епоху* која је потрајала ни четврт века (колико броје *Завештине*). Та епоха је обрасла маховином,

коровом и стравом. Уместо мисија наметнут је диктат стихије, Шкарт. Оживљавати некакву српску ренесансу, па и у часописима, донкихотски је посао, борба са ветрењачама. Српска књижевност више од пола века нема истинску обнову, ма шта о томе булазнили тзв. *кријш-иари-намејачи*, купљени јефтино. И треба да жали што нема ренесансу. *Завешине* су – призивајући плодноне плускове после погубних дугогодишњих суша – то знале од почетка.

Завешине постоје скоро 30 година. Као својеврсна уметничка моба. Удруживање дара и мара слободних појединаца, без обзира на веру, језик, национално порекло, показало се као најжилавије у српској култури. Пишчева издања су преживела многе бродолеме, катастрофе, распада држава и породица, система, једноумља и бирократску кочоперност.

Часописе *Завешина* не издржава држава, моћни ментори из таме или неки други заштитници. Издржава их претплата, купци, ретки дародавци. Али понајвише их издржава упорност, Бог, можда инат и жеља за друкчијим...

II

Уметност дијагнозе и уметност лечења

Као што у медицини постоји уметност дијагнозе и уметност лечења, тако и у уметности, посебно у поезији и књижевности, постоји уметност дијагнозе и уметност лечења. Једно се зове култи ружној, друго култи лепој...

Прави критичари нису јалови пресудишељи, шоржестивени брбљивци. Деловорни критичар је уметник који сшиже грути, да би ушаманио, или прихватио, да би превазишао, проширио, или срушио и поклоао један облик...

Езра Паунд, Како да читамо

Три пуне године пре рођења Винавера, Нушић пише у пожаревачком затвору (1888) речи, којих се мало ко сетио сто година доцније – 1988. године. Иако су биле пророчке – лепа и тачна антиципација.

Биле су ми на памети те речи, док сам радио и на првом, и на другом, и на трећем издању антологије српске поезије 20. века *НМ*.

У другој половини 20. века, победом богоборачког покрета, оснивају се много тзв. књижевни ћепенци, које је већ прегазило време, када је почела да се оцртава прва верзија антологије српске поезије *НМ* (1998). Њен састављач је препознавао – паланачко осећање света, парохијално, конфесионално, секташко, уображено, непреображено, осветничко, христоворско, наметачко – *волујско*, једном речи. Дисхармонични стваралачки развој. Избегавње продубљивања духовног искуства... Релативно, привидно. Нихилистичко, анархистичко, редукционистичко... Ево шта је сметало, шта су желели да побију у својим аналитичким компилацијама и позитивистичким купукурама, најистакнутији викачи доминантних ћепенака.

„Кад нема ни вечног Бога, ни бесмртне душе, онда нема ничега апсолутног, онда – све је релативно. И збиља, релативизам је душа хуманизма. Ајнштајнова теорија релативитета је завршна, сабирна последица хуманизма и свих његових философских, научних, техничких и политичких огранака. Но не само то, у последњој линији својој, хуманизам је – нихилизам. Зар може човек не бити нихилист ако не познаје никакву апсолутну вечну вредност?’ Због тога је ‘релативизам... отац анархизма’, а ‘нихилизам и анархизам логични завршетак европске културе’. – Идеје Достојевског, у тумачењу Н. Берђајева, овде се стављају у службу величања светосавске културе и апсолутног порицања хуманистичке културе Европе. Проблем слободе, који је открио Достојевски (као слободе за добро и слободе за зло, па тако и слободе за анархизам и нихилизам), проглашен је ту за европски проблем који за нас не важи...“

То је врх – нихилистичке, социјалистичке метафизике!

Један од српских богоносаца, који је у то време као старац прогнан и заточен у манастиру, представља се као мрачна фигура. Представља се, нека им Бог опрости, као заточеник паланке, светосавска култура, тј. православни богочовечански реализам, етикетира се као чист ирационализам и примитивизам! Да ли би то написао и пацијент неке психијатријске клинике, у тренуцима када му скину лудачку кошуљу? Сумњам.

То је написао – човек, који је стекао, кажу, солидно европско филозофско образовање, један од представника европске фаустовске културе, аутор низа романа које је попала прашина библиотека, промашени песник, вршњак Васка Попе и Миодрага Павловића.

Наводим овај пример, не једини, саблажњив, клеветнички, као потврду постојања – *волујске и официјелне редуccionистичке, књижевне кришике*, који на један заводнички начин укрива ствар. Као пример великог

диверзантског иживљавања, пример крајности, пример плиткости тзв. марксистичке књижевне критике...

Шта је све починио, онемогућио, зауставио, омаловажио – део тзв. официјелне српске књижевне критике, делујући из моћних бункера социјалистичке метафизике? Каква је кукавичја јаја подметнуо опусима С. Стефановића, Н. Велимировића, Ј. Поповића, и другима, тражећи и налазећи у ономе што није хтео или није могао да појми – поетику српског нацизма! Да ли су С. Стефановић, или Н. Велимировић, или Ј. Поповић, или М. Ракић, или Дучић, и други били фанатици, духовно слепи људи, занесењаци, или видовити песници и мислиоци, поклоници истине, окати у богу, богонадахнути, људи широко отвореног духовног ока? Питање је реторско. Укривене су извесне стваралачке личности, укрили су их велики измењари социјалистичке метафизике, богоборци. *Несебичан музеј* открива много тога укривеног, не све. И своди на некакву меру наметане књижевне величине – од Бојића до М. Ристића, Д. Матића, В. Попе, и многих других, итд.

19. век је позитивистички. Наука је позитивистичка. Воловима одговара, посебно државним воловима, који су писмени и уз то пишу љубавне стихове, то позитивистичко, научно потискивање мистике, Бога, религиозности. У ствари, 20. век је пружио изванредну прилику, не само код нас, али посебно код нас, у култури и поезији, ћифтама, за које су највеће и најбесмртније ствари – како се Винаверу на једном месту оте – бити ћифта, доживљавати то. Много је угодније бити ћифта и необични државни во, него истински уметник и песник. Таквих је у српској култури и поезији 20. века било тако мало, најблаже речено, да се једва могу побројати прстима обе руке!

Винавер је слутио и наслутио да ће га изиграти прилике и *књижевности волујска* настала према приликама.

„У мени више нема изненађења за мене. Моје се полуприроде не труде више толико, не муче се да изналазе

начине како да придобију моје одобравање – сваки зна да ће на њега, по тајном договору, доћи ред – и у мојој се души догађа минимум гестова. Лишавају је призора. И онда, хтео бих и ја њих двоје да изненадим. Ја, преко кога прелазе, коме више не ласкају, ја, који сам њих поставио да буду саревњиви надметачи, а ког су они, договором, изиграли. Да ми је нешто да учиним да обадвоје заурлају од незадовољства. / Кад бих могао да нађем то ново стање душе, да га осетим за дуже, и да га урежем у себе онако као што мали ђак у кору дрвета записује своју прву љубав. / Осећам ту далеку помоћ – са стране, а ипак помоћ – та помаже и бледа светиљка при чијем се дрхтавом сјају спушта, по недогледним степеницама у незнану ноћ... / Живим у нејасној нади... / Свете, спољашности, околно, дајте ми то што тражим...“

На погрешном је месту, у погрешно време и од погрешних, Винавер тражио. Тако се може учинити на први поглед, али, молим вас, прочитајте и овај фрагмент (на истој страници његових сакривених, заборављених *Мисли*, 1913):

„144. Основна је одлика нашег доба да не базирамо све на искуству предака. Мало поштујемо предке. Традиција се, често, код мислених људи, сматра као отежавајућа околност...“ Традиција се, можда, код мислених волова, сматра као отежавајућа околност. Она је нужна, али треба добро знати – шта је права традиција, истинска, поготову у истинској култури и књижевности... Винавера је, ипак, избацила богоборачка тенденција у српској култури и књижевности, али он јој, тврдим није сасвим подлегао, захваљујући, пре свега, и првенствено, својим најдубљим уметничким инстинктима... Ако традиција не постоји, треба је стварати...

Теолози користе реч *благодати*, упоређујући је са људском слободом. Важно је да поезија стреми слободи, да стреми апсолутном, да чезне за Богом, јер, како Берђајев

вели, постојање Бога је „повеља човекове слободе, његово унутрашње оправдање у борби с природом и друштвом за слободу. Достојанство човека је да се не потчињава ономе што је ниже од њега“ (Берђајев, *Царство Духа и царство ћесара*, 24).

Зашто је толико важна Слобода? Зашто је важнији Свечовек од Надчовека?

Волујски тумачи, робови хуманизма и прогреса погрешно схваћеног, наметнути душебрижници и велике штеточине српске књижевности, Робови Робојевићи (од Скерлића до Р. Константиновића, од Поповића до С. Петровића, од М. Ристића, од Глигорића и Д. Матића до Н. Петковића и Јеркова), поборници релативизма, разне кантарције, телали и ини, градитељи комунистичких и посткомунистичких и волујских потемкинових села, нека се замисле над тим: може ли човек бити самодовољан? Нека се замисле над тајном човековог постојања.

Шта је квалитативна вредност? Да ли је баш то оно што су наметали у српској култури и поезији 20. века? Човек није Бог, али човек стреми Богу, стреми Истини и Смислу, и највишој Правди, коју оличава Бог. Европски хуманизам је довео до страшних ствари. Берђајев је дефинисао „погрешку хуманизма“, што је потврдило и неколико српских богоносаца. Поновимо још једном шта је погрешка хуманизма: „у томе што се приклонио самодовољности човека и затим сувише рђаво мислио о њему, сматрајући га искључиво природним бићем, није видео у њему духовно биће. Христос је учио о човеку као о слици и прилици Божјој, и тиме се утврђивало достојанство човека као слободног духовног бића, човек није роб природне нужности. Слобода је могућа тек у том случају ако изнад царства Ћесара постоји још царство духа, тј. царство Божје.

Понављам – Бог није објективно биће на које су применљиви рационални појмови, Бог је Дух. Основно, пак, својство Духа јесте слобода.

Дух није природа. Слобода не може бити укореењена у природи, она је укореењена у Духу. Веза човека с Богом није природно – бивствена, већ духовно – егзистенцијална, дубинска. Ако нема бога, нема Тајне. Ако нема Тајне, свет је површински и човек је дводимензионално биће, неспособно за узлет. Ако нема Бога, нема победе над смрћу, нема вечног живота, све је лишено смисла и апсурдно. Бог је целосност којој човек не може да не тежи“ (Берђајев, *истио*, 25)...

Волујска књижевна критика, официјелна, марксистичка – таква је доминантна током друге половине 20. века (зар не делује прикривено још увек?) – је тоталитарна, смртоносна, отровна, она не афирмише истинске песнике и човека, већ их поробљава, и убија. (Најтрагичнији књижевни истраживач друге половине 20. века у српској култури и књижевности није М. Ристић, већ фаустовски хуманиста Р. Константиновић. Његов тоталитаризам је више религиозна трагедија и он и не крије све своје религиозне и политичке инстинкте, и властиту потребу за целовитим односом према животу... Константиновићеве реакционализације су друга страна ирационалног. Право је чудо да човек толиких знања буде заробљен бесмисленостју и апсурдношћу живота и једног политичког модела, који пориче смисао свему ономе што би барем у његовој старости могло оправдати бесмисленост...)

Антологичарима и официјелним књижевним критичарима, историчарима и књижевним истраживачима, да не спомињем толике наметане песнике и фарисеје, не пада на памет – шта је у ствари права независност од природне нужности и сваке власти, па и власти технике?

Како човек и уметник ступа у везу с Богом? Подцењују се духовна начела; омаловажавају као апстрактна... Прононсирани књижевни тумачи етикетају Велимировића и Ј. Поповића као нацисте, а односе човека у друштву, у социјализму, фалсификују. Вешто. Обе метафизике су

лажне, и метафизика колективизма, и метафизика фашизма. Берђајев је кристално јасно показао лажност универзализма Хегела, Маркса и других, који су били заговорници идеје примата државе над људском личношћу!...

Антологија *НМ*, верујем, шири границе Слободе. То је још увек *највећа духовна вредност, већа од вишњалне*.

„Духовну и интелектуалну слободу штићуће шек мали културни слојеви“ (Берђајев, *истио*, 77).

Рад на овој антологији, подстакао ме је, да *о свом руву и круву*, издајем неколико књижевних часописа. Дobar део штампе и електронских медија игнорисао је њихово постојање, данас је јасно и зашто. Не допада им се трагање за истином. Шта да се ради? Ту нема помоћи... Српска култура је још увек далеко од узлета, на жалост.

Знате ли зашто? Читајте Нушића! Читајте Берђајева – он је знао.

„Велика духовна култура прошлости, велики стваралачки узлети, велики стваралачки генији – све то ће бити оцењено као производ експлоатације у корист привилегованог културног слоја, заснованог на неправичности. После јунака Достојевског упозоравају и кажу: „Ми ћемо сваког генија смрвити у раном детињству.“ Највећи узлети духовног стваралаштва били су повезани са признањем постојања другог света, независно од тога у каквом облику се то признавало. Искључива оностраност чини живот површинским.

Затвореност у иманентном кругу овога света је учвршћивање коначности, затварање бесконачности. Али стваралачки акт људског духа усмерен је ка бесконачности, ка трансцедентном, које парадоксално треба да буде признато за иманентно... У мом коначном и ограниченом сазнању, дата је усмереност ка неограниченом и безграничном“ (*истио*, 102).

Ова антологија, коначно, отвара процес духовног продубљивања у српској култури и поезији 21. века, који је

започео. Она нема *волујску љреграсуду љрема мистѝици*: а што је у њој најмање трећег ступња поезије, и мистике надисторијске и есхатолошке, мистике крајње границе, то је, верујем зато, поред осталог, што су песници – како је већ Винавер уочио – избегли да се суоче са својим основним задацима и што нису испунили своје дужности. У новијој мистици, у савременој српској поезији, коју оличава поетски опус Александра Лукића, није нов елемент епска ширина његових поема или песама, већ профетско-месијански елемент... Та поезија је истовремено окренута свету и слободнија од њега. Она не избегава суочења са мучним противуречјима и раздвојеностима, она стреми ка разрешењу у новој мистици која је (чини ми се) дубља од религије и која много тога обједињује...

Својом књигом *Европа* овај песник је показао апсурдност национализма малих народа, али и апсурдност тзв. Беле Европе. Показао је да се индивидуалне вредности изражавају пре свега у њеној култури, а не у држави. У том смислу, овај песник је далеко изпредњачио и од својих непосредних хваљених претходника. Измакавши фатуму српске културе и поезије 20. века. Овај песник, а он није усамљен у томе, зна, да су „литература и музика неког народа далеко више индивидуални и оригинални него војска и полиција, који су повезани са интернационалном техником“ (Берђајев, *истио*, 107).

Има зато наде за српску културу и поезију у веку који наступа, баш због тога: што се праве победе, тријумфи и успеси истински, могу постићи једино у уметности и култури...

Знајући за то, верујући у то, установио сам при крају 2003. године књижевну награду, која би се додељивала књижевницима и уметницима трајних и правих победа, стваралачких тријумфа, успеха истинских...

Амблем ѝајној ѝисма свѝа – тако се зове та награда – и има своје симболично знамење: кругове. *Око је ѝрви*

круї, а Хоризонїи, коме оно даје облик, друїи. Тако се понавља свуда у природи, та првобитна фигура, без пресланка. Она је највиши амблем тајног писма светиа... Свети Августин је представљао Божију природу као круї, чије је средиште свуда, а периферија ниде. То су речи једног великог мислиоца, Емерсона. Људи се читавој читавој животи баве тиме, да одгонећу зајонетку мношћурукој значења штога пра-лика. Међушим, ова награда се не додељује само за тај установљени, циркуларни смисао карактера стваралачког рада. Награда се додељује оном уметнику коме се дало да свој рад нагвиси. Наш је животи време или рок, за који треба да уознамо истину: да се око сваког круга може повући друїи; да, у природи нема краја нег, да је сваки крај уједно и почетак; да иза сваког дана који пролази, нова зора свиће; да се исход сваке дубине, отвара нова, још већа дубина, како каже Емерсон. Та дубина је – дубина бездане уметности; таквој се уметности додељује ова награда. Без обзира да ли је реч о поеми, књизи песама, роману, есејима, или опусу једног уметника. Другим речима, симбол ове награде може бити и прстен или карика, карике које повезују Стару и Нову Европу, Србију и свет, васиону и срце човечије, душу и тело. Јер све је у ствари повезано везом дубоком и нераскидивом. Душа неће да зна ни за шта ружно или болно. Васиона остаје неоштећена у срцу човечјем. Постоје уметници и дела који покушавају да одрже интелетуални живот чист и здрав, придржавајући се духовних закона, живећи животом природе и не уносећи у свој дух тешкоће и незгоде које нису његове. Ова награда се додељује онима који су прележали велики кашаљ душе. Ова награда се додељује уметницима који су принели барем неколико жртви ономе чему их је вредело принети.

То су они уметници и она уметност која је већ одмакла од Алајбејове сламе према шрећем ступуњу поезије и једном бескрајном мору са острвима ћушања. Песник Александар Лукић је, на крају своје књиге *Брод лудака*, додао

и једну изванредну забелешку, која упућује на – *бездану уметности*.

Подвучене су ове речи песника, које, изражавају, суштину уметности будућности, најјасније могуће: – *Кад песник може да пише све, о свему, зашто да пише којешта? Поштоји пројрес душе, и у њега се морамо поуздаати до краја. Оно што је у српској или балканској поезији било лепо и примамљиво, треба и мора да се замени и истисне само нечим лепшим и иако даље све лепшим од лепшега до у вечности!*

У другој половини 20. века царује волујско схватање културе, књижевности, издаваштва. Нушић је ближе исконском схватању културе и поезије, Берђајеву, од већине наших послератних филозофа скоро свих уображених књижевних фушера. Леонид Шејка је оригиналнији песник и од Попе и од М. Павловића, али овај умни и даровити стваралац одлази прерано; његова се поезија објављује окаснело и постхумно. Данило Киш је убедљивији, иако не и плодотворнији песник, од Ивана В. Лалића и Бранка Миљковића.

Не бавимо се оним шта би Миљковић постао, да је поживео дуже. Посветимо дужну пажњу Миловану Данојлићу, као песнику. Погледајмо, али заиста реално, какве стихове до своје тридесете године објављује песник Александар Лукић, који има највише песама у овој антологији! А. Лукић је пример песника пожељнога стваралачкога развоја. Прескупом је ценом плаћен његов улазак у савремену српску поезију... Други песници су улазили лакше и на мала врата (да им не набрајам имена – али зашто и не? Зашто бих се држао предрасуда као пијан плота и неговао сујете – када су *баш оне сахраниле многе српске песнике*). Лукић је до своје четрдесет и пете године написао изузетне књиге: *Брод лудака*, *Европа*, *Легенде о Рамондама и ружичастом песку месечевој смакнута*, које по снази дубини доживљаја, надилазе оно што се у најсрећнијим

тренуцима дало Дису. Па ипак, волујска књижевна критика, волујски антологичари и толике универзитетске пришипетље, *намећу* друге песнике мањег зауста, дара и опуса... Волујска књижевна критика, дресирана у бункерима и боксовима пакла социјалистичке метафизике, специјализирала се да од мишева прави слонове, и обрнуто!

Волујске редакције толиких полумртвих тзв. књижевних часописа, и толике волујске институције, специјализовале су се за *наметање* бирократске књижевности и величина исте.

Волујски концепт је жилав: најжилавије се намеће преко псеудо-институција књижевних награда. Зна се коме се додељују...

Што је још жалосније: унапред се зна, *овге*, ко је и на какве све награде претплаћен... Као што су Винавера деценијама држали у запту штампајући га на парче, тако и данас најбоље песнике Србије држе далеко од великих издавача (ако таквих уопште овде има; јер ово је земља изузетних привида!).

Немогуће је више – сакривати. Стварати димне завесе. У том смислу четврто издање антологије српске поезије 20. века *НМ*, није само овидљавање већ и – ноћна мора многих волова. Ко су они?

Јавиће се сами. Препознаћете их по мукању, и по томе како ће мирно смазати онај букет цвећа, који симболизује *веру, љубав и надежду*.

Праоца и Претечу им је описао Нушић.

Одлучио сам припремајући ово издање, да изоставим „Регистар I“ и „Регистар III“ и од тога сам спремио нову књигу *Канал Филлира* (која ће изаћи истовремено када и антологија). Као и да од песама које су отпале из другог или трећег издања, сачиним корпус „*оїалої лишћа*“, тако се „искључене песме“ или песници, ипак укључују у корпус српске поезије 20. века.

Кроз читав 20. век, а поготову у другој половини века, професори универзитета, истраживачи, тумачи и издавачи, заобилазе, као киша око Крагујевца, битна, најбитнија питања српске културе и поезије, и, нарочито, Винаверов есеј *Одбрана њесништва*.

Зашто?

Колико је српска књижевна критика кроз 20. век била реална, стваралачка, откривалачка? Хипотетично питање. На које ће понудити озбиљније одговоре споменути волови и професори – историчари књиж.

Како би, дакле, требало започети неку макар и скромнију *крајњу историју српске културе и поезије 20. века*? Можда баш овако?

„Нов живот диже се на рушевинама наших кровова. На огњиштима се угасила ватра, коју је ревносно деда својим жарачем подстицао; у икони је утрнуло кандило, које је свакодневно горуцкало при молитви наше мајке. Проширили су се зидови наших домова и оно што их је некада красило – мир, вера и љубав – продато је на лицитацији као стари намештај. Ми смо на прелазу, на граници једне и друге епохе, на сукобу двају разноликих живота, патријархалности и цивилизације. Из нашег пепела нићи ће други људи, са другим навикама, другим осећајима и другим мислима. Ми их већ осећамо у себи, али ми нисмо што ће они бити. Наше је доба родило нас – полутане, а ми ћем родити Хамлете!...

Свет сматра за срећне оне који преспављују ово доба, а ја сматрам за глупе оне који оплакују ово доба. Пред нама је било поколење одлучно у идејама, истрајно у раду; за нама долази поколење које ће сумњичити. Не налазите ли да смо ми поколење које треба да се смеје? Смејмо се, то је једино задовољство! Смејмо се, та и онако је мало задовољних! Питате ли; коме? – Та прво себи, па онда оном до себе, па ономе више себе, ономе што је пред нама и ономе што иде за нама...“

Да, смејмо се – Послератним песничким „бардовима“ (...), критици (и не само официјелној) која их је више хвалила и тетошила, него што је покушавала да их разуме кроз и вреднује реалније. Ови песници су дуги низ година уредници у најутицајнијим комунистичким, наметачким издавачким предузећима. Произвођачи – као издавачи – *мушанаџија њесника*. Као издавачи, уредници, споменути уопште нису подвргавани озбиљнијем критичком сагледавању – нико их још није пропустио кроз финије критичке филтре. Групни портрет ових уредника је, верујем, антиципирао Нушић, саслушавајући, сећате се већ кога, у пожаревачком затвору 1888. године. Ја то кажем дубоко свестан да живимо у времену „у којем се *истина не воли и не шражи*. Она све више уступа место корисности и интересу, вољи за моћ. Непријатељство према истини утврђује се не само нихилистичким или скептичким односом према њој, него и њеном заменом овом или оном вером и догматским учењем у име којег се допушта лаж, која се сматра добром, а не злом. Равнодушност према истини већ се и раније одређивала догматском вером, која не допушта слободно трагање за њом. (...)

Наша епоха се одликује изузетном лажношћу, и то посебне врсте. Учвршћује се лаж као света дужност у име виших циљева. Зло се оправдава у име добра. То, наравно, није новост. Историја је увек волела да оправдава зло вишим циљевима (лукавством ума код Хегела). Али у наше време, то је попримило огромне размере“ (Николај А. Берђајев, *Царство духа и царство ћесара*, Светови, Нови Сад 1992, 5; „Гносеолошки увод – Борба за истину“).

Споменути издавачи – уредници делују дуги низ година, у „збрци“, у којој водећу улогу има политика, једна сасвим одређена и погубна, у збрци у којој су бачене словенске земље, од Русије до Србије (нарочито после Другог светског рата)...

Хвала Богу, написао сам *Религију и поезије, 1–2*, у којој сам, у оквирима студија о књижевној истини и о српској култури и поезији 20. века, изнео доста детаља, доста аргумената о – погубности дејства *волујској концепцији*. Та књига је објављена 2002. године, у оквиру мојих *Дела*, а затим је публикована и на Веб сајту ЗАВЕТИНА. Та књига је објављена и на компакт диску *Уметности махајонија* (*Дела* Мирослава Лукића у 40 књига, плус 3 студије, децембар 2003).

У споменутој студији изнео сам доста тога што расветљује ову и овакву антологију...

„Човек је биће које вреднује, које одређује квалитет. Одређене вредности и уређење њихове хијерархије је трансцендентална функција сазнања. Чак и дивљак вреднује. Али у нашем свету хијерархија вредности је изврнута, ниже је постало више и више је угушено“ (Берђајев, *истио*, 57).

То се понавља у српској култури и поезији током читавог 20. века, а нарочито у другој половини његовој.

У српској култури и поезији тога времена влада царство лажи, у које је загњурен човек. Терор је примењиван и у култури. Терор је примењиван и другим перфиднијим средствима у културном и јавном животу. Послератну књижевну критику, марксистичку, треба одбацити, шаркитирати. Пре ће нас разумети волови, ако проговоримо о хијерархији вредности, него марксисти, „јер они не прихватају само постављање питања о вредности, за њих постоје само нужност, корист, богатство“ (Берђајев, 59).

Критичари су постајали – после Другог светског рата – они који су прошли темељну дресуру марксистичких претходника. *Шкарџи је производио Шкарџи*.

Колико у српској култури и поезији, уопште у стваралаштву духовне културе, религиозних, спознајних, моралних и естетичких вредности има духовне аристократије?

Ако признају Л. Костићу маестралност, због његове Лабудове песме, написане на почетку 20. века, зашто

кроз читав век затим лажу сами себе и доводе у питање песничку и човекову тежњу према апсолутном? Зар нису знали шта значи ишчезавање духовне аристократије?

Увек је са највиших места власти аминовано – све – па и у уметности. Велики песници, који не беху близу власти, у другој половини века, завршавали су у паклу (попут Винавера, рецимо).

Једино се Црњански под старост вратио из емиграције у Титославију, али – коју је то нову књигу поезије написао после тога? Не може се ишчезавање квалитета надоместити наметањем стваралачких пораза!

Југословенска револуција није била интегрална, целовита измена човека, људског друштва, већ промена одеће. И на томе је изгубљено толико година... Она није дала и избацила велике ствараоце – индивидуалне, никоме и ничему неподчињене. Културна елита у Србији је смрћу Винавера преживљавала тешку кризу, ишчезавала је, док није скоро сасвим ишчезла. Тзв. послератни модернисти и њихови критичари и тумачи никада нису били културна елита!

Формираће је ствараоци који пре свега и изнад свега знају своју дужност: значи, знају да чувају своју стваралачку слободу.

Треба ли да наведем њихова имена? Било би контрапродуктивно по те ауторе...

Већ сам навео имена оних песника који су прихватили чињеницу да стваралаштво духовне културе увек означава поштовање хијерархије вредности, јединствене хијерархије вредности која може бити оправдана!...

Антологија *Несебични музеј Плус улира*, не тражи од света, спољашности, околине, тј. не тражи од необичних „државних волова“, оно, што јој они не могу дати. Песме песника, или стваралаца полиграфа, нису биране према једном аршину, већ према ономе што стоји у наслову избора, називу ове антологије.

Извесне песме одређених песника 20. века указују на пут од Алајбегове сламе, коју још увек жваћу или на којој леже, *необични државни волови*, према Истини, и према трагизму живота, који, зар не, постоји, од тренутка када је онај пожаревачки во смазао Нушићев букет до тренутка када све ово записујем. Сигуран сам да ово неће разумети ни најмисленији и најхваљенији државни необични волови! Ја ово не пишем због њих. Ни због критичара и песника мутаната, којих има, више него плеве, у српској култури и поезији. Ни због псеудо-историчара српске књижевности! Ја се радујем што ово пишем, нема ниједан разлог да будем тужан, ни да буде ико тужан, јер је свака туга, како је подвлачио Винавер, изговор за нову тугу. Српском културом и књижевношћу доминира кроз читав 20. век изванредан *фациализам и џуја*: чини се да су многи били рођени да буду тужни, а толики међу песницима нису умели да то буду како треба, и многи су, многи, тражили ма какву ситницу за изговор. Туга је у многим песницима а не у ономе што јој служи...

Песништво је џуја ка џравди... Поезија је виша врста џравде... Писаће Винавер 1913. године. Да ли у поезији најхваљенијих српских песника 20. века има тога? За какву су то они уображену целину у свему и свачему били свој бој?

Јесу ли испунили своје задатке и дужности?

Нису... Нису победили судбину. Нису је победили ни она послератна два песника, које су предлагали за Нобелову награду. (...)

Је ли унапред записана судбина свакога човека, птице, пса и вола?

Ако јесте, ако је унапред задата, може ли се победити?

И ко ју је победио?

Да ли је ово једно од оних хипотетичких питања, на које не треба одговорити? Да ли је ово једно од оних погрешних питања? Ако јесте, које је право питање?

У периоду 1988–1998, покушавао сам да одговорим на право питање (наравно, оно што сам ја сматрао да је право питање једног песника!), у амбијенту црвеном, фаталном, апсурдном...

Записивао сам своја размишљања белим, тајним мастилом. Најчешће речи у тим забелешкама беху: *љубав, вера и надежда*. Те речи исписују на лецедерским срцима, која се продају на вашарима.

Да ли су лецедерска срца наш симбол непрекидног континуитета, традиција која траје?

Продавали су се на вашарима док је робијао Нушић, зна се где; продају се и сто година доцније, данас. Више и боље се продају него књиге и књижевни часописи... Немам ја ништа против лецедерских срца и вашара, и народа у најширем смислу речи; чак бих могао да потврдим како га волим; али – на даљину! У ствари, где је народ? Не види се народ, већ црвена боја „*која једино не тоди биковима, калуђерима и ћуранима... боја од које се траги републиканска заставица и жандармска униформа*“ (Нушић).

Не годи ни мени, иако немам никаквих родности са биковима, калуђерима, ћуранима, републиканцима и жандармима...

У пожаревачком казненом заводу Нушић је запитао стоку, по упутству старозаветног Јова, да би га стока научила – о прошлости, садашњости и будућности. Неверне Томе, а већина Срба је таква, поготову усмени типови или нечитаоци, нека потраже Нушићеве *Листовице* писане у ћелији бр. 11. Писца је, наводно, посетила извесна госпођица и поклонила му „*букетић* као успомену на нашу љубав“. Ево шта се збило после са тим букетићом:

„Ја сам букетић менину на прозор, међу решетки. Хисе сам да сиојим љубав и чежњу, шо је у овом моменшу расиоложење моје душе! И заиста, ако је крсти израз вере, лентер наде, а срце љубави, шо ништа лейше не може да буде израз чежње до айсанске решетки.

И замислише – јуџрос је пришао моме прозору један во. То није био обичан во, јер је, верујте, својом озбиљношћу сћекао од прве моје поверење, но које је он проиџрао. Кад се већ приближио моме прозору, дочепао је са највећом халаљивошћу онај букеџић који је изражавао усјомену на нашу вечитију љубав. И ја сам морао својим рођеним очима да гледам како он прежива моју веру, љубав и надежду. Оно истина, што се проје често прежива, али ипак – проклећ био цео волујски рог!“

Нушић је први писац који је саслушавао – вола!

Питао га је ко је и како се зове, али во је ћутао и бацао га у очајање. На крају га је ипак натерао да проговори – ко је по опредељењу? „Државни во“. Питао га је и да ли је писмен. „Јесам, и пишем љубавне песме!“ Државни во је признао писцу да му је савест притисло сало, и да га уопште не мучи чињеница што хиљаде хиљада његове рогате браће још увек носе јарам и једу огризину. Нушић се ишчуђавао, а необични српски или државни во, који је уз то још и писмен и пише љубавне песме, изнео је своју аргументацију...

„– Немојте се ишчуђавати, јослушајте ме! Будите миран грађанин, скидајте кају сваком ко је ма и мало виши од вас, па макар вас и ројовима пресјизао у висини; научите се да се дубље поклонише; научите се да помало и колена савијете, па кад вас јрбача заболи, немојте се шужити, већ кажите сваком да је што од назеба. Великим људима немојте истину у очи јоворити, а најмање смете шју појрешку учинити према владаоцима и женама. Власти и јуницу немојте вређати; немојте заборавити да често дарујете жену и оне који су старији од вас у служби. Кад вас ко удари јесницом, ви се насмешише и чешише се тек кад одете кући. Ако се с вашом женом забавља какав велики чиновник, ви се јравише као да не видите. Научите се да баш онда ћушите кад вас савести јони да јоворите, па ћете се убрзо уверити да је ћушање – злато. Кад вам хоће да скину

капуи за какву дажбину, ви рецише да имаше још један код куће. Кад вас ко похвали рецише да нисте заслужили, а кад вас изтрди, насмешише се. Будите увек сиремни да кажете владоцу да је племениш, жени да је лепа, пандуру да је мудар, сисаишељу да је тенијалан. У новинама читајте само оласе, а да би вам се мало разјалио дух, можете читати и оштинске објаве што се по уловима леје. Ето, што вам је мој савет, радише тако и ви се нећете кајати; имаћете мира и на небу и на земљи, и тојићете се! – А не би ли се орешио према самом себи? – То је мањи трих но орешиши се према приликама. Човек сам себи може и да ороси, а прилике кад се о њих орешише, не прашијају! – Хм!... – У том нам неко прекиде реч. Дође један чувар и муну ноћом мој саветодавца у шрбух. Он се окрете погледа ја мирно, ја затим мигну мени левим оком. – Али, што вас боли? – прошајтах ја. – Та да, боли ме – ошайуша ми он – али овај ме шера да идем у шталу, јер ми је положио лепо и чисто сено а не оризину.“

Дакле, државни во, који је писмен и пише љубавне песме, становник штале и таманитељ сена а не огризина, има своју вољујску филозофију живота и судбине. Она се, удубите ли се дубље, поклапа са суштином бирократске и модерне књижевности, једине књижевности, или владајуће овде, настале према приликама. Најпознатији њени представници представљени су у свим историјама српске књижевности објављене на српском последњих сто и курсур година. Те историје су написане за образовање и едукацију потомака државних волова, то је заједничка црта свих тих историја књижевности, од Скерлића и Деретића до Новице Петковића...

У другом, допуњеном и заслаћеном издању *Најновије историје српске и југословенске елентрике* (Београд 1938) – занимљивој грађи за једну студију о невољујском *приспуу српској култури и књижевности 20. века*, Ви-навер даје у додатку, у „Личним подацима“, и пародије:

медаљоне – портрете гласовитих... писаца бирократске књижевности, па и – *Др-а* Бранислава Нушића (187).

Винавер је, донекле, неправедан према Нушићу! Ако и постоји, у Срба, некакав бледи траг модернизовања књижевног израза, у последњих сто двадесет и коју годину уназад, онда су то *Листићи* Нушића, писани у казненом заводу. Нушићев во, елем, није обичан во, то је необичан во – то је симбол и метафора, истовремено, који на најтачнији начин изражава, *суштинину књижевности настале према приликама*. Ако би се, напокон, неко прихватио да напише историју српске културе и поезије последњих стотинак година, морао би да се позабави необичним државним волом, који је у ствари *заклонио нашу књижевност*, која је, само наша, која још увек, ни на крају 20. века, није – књижевност у једном светском смислу. Можда је Нушић последњи српски писац, представник примитивних људи, који је имао јасну свест о томе? Имао је, увиђајући разлику између државног вола и себе, дакако.

Није, чини ми се, важно одговорити на питање: Ко је модернији? Нушић, или Андрић и Црњански? Винавер или Васко Попа, Миодраг Павловић, Стеван Раичковић, Иван В. Лалић? Нушић или Марко Ристић, Душан Матић?... Винавер је, као издавач, објављивао Настасијевића, Растка Петровића, Црњанског – сви су они добили сабрана или изабрана дела, а Винавер ни огризине!

Винавер, дакле, као ни Нушић, није био државни во! Винавер је, понављам, неправедан према Нушићу!...

Традиција „државних волова“, необичних, у српској култури и књижевности апсолутно је *непогодницајна*. То је традиција сала, сена или огризина... То је традиција *иришаја*.

Може ли се победити судбина? Винавер се надао 1913. године да ће човек победити судбину.

„163. Има двојакoī фашилизма: најпре, онај илузи, ленински мозга, очајање после свршенoī фашиа. А има и један друти. активни.

Ако је човеку досуђена, бар у најошшицијим пошезима, нека судбина, он не треба никад да клоне, никад да очајава. Он мора себи рећи: Ја не знам своју судбину, ко зна колико пријатноћа и одброја она још крије, треба само чекаши.

Мислим да је судбина одређена у толико што нам је избор oтраничен, шј. немамо да бирамо између много живoша и начина, него између једног дoша малој броја.

Защо и мислим, да треба што више радити и стварати, како би нам и избор могао да се прошири, како би број моућности које нам стоје на расположењу, постоао што већи.

Мислим, да је то осећање када се има пуно моућности за избор, да је то поносно осећање духовној, судбинској бојастива, оно, што највише охрабрује човека да живи и ради.

Сви ми живимо за то, да достинемо што веће бојастиво моућности за стварање нашеј живoша; тако, да се једнога дана скала та толико поине, да нам се учини да ми стварамо наш живoш. И заиста, ми ћемо га стварати...

Надам се, да ће човек победити судбину“ (Винавер, Мисли, Пишчево издање, Београд 1913, 82–83).

Тако Винавер пише са непуне 23 године!

Упоредите Мисли са Андрићевим *Ex Pontom* и *Немирима* (1918, 1920), поређење неће ићи на штету Винавера, напротив! Погледајте у *Мислима* о чему је и како писао двадесетдвогодишњи Винавер, и погледајте, проверите, упоредите – шта је са двадесет и три године писао Андрић, Црњански, Настасијевић, Растко Петровић, или Васко Попа, Миодраг Павловић, Стеван Раичковић... Провера не кошта много; пар месеци читања...

Винавер се већ са 23 године дисциплиновао, како сам вели, па су се његове мисли и жеље знале... скромнога држати скровишта.

Поновићу, по ко зна који пут, Винавер је био уметник пожељнога стваралачкога развоја. Осећао је и познавао музику, уметност уопште, оставио несумњиве трагове и доказе о томе. Све га је упућивало на то да постане – *полицраф*, што је и постао. Сакрили су га и још увек га скривају и искључују из српске културе и књижевности – себични и мање даровитији и мање плодноснији. Није Винавер сав и најјачи у хумору. *Са 23 године он је налику на реку што још није коришћено издубила, што не зна границе своје току; са 48 година (1938), већ су се у Винаверу кристалисали кристали бића*. Својом вештом руком и проницањем, Винавер је пред Други светски рат постао оно што треба да буде. Задихана локомотива будућности. Ту чудесну справу створио је самопрегор, на почетку и на крају. Не знам ни једног другог српског књижевника који тако прилежно своје ризнице припрема попуњава као Винавер. Чинио је то већ као аутор *Мисли*, изванредне књижице, као што је и Берђајевљева *Религија стваралаштва*, а обе те књиге је затрпала лавина страшних догађаја: Балкански, Први светски рат, Октобарска револуција...

Размишљао је Винавер о будућности, родитељски јој *ошављајући слободу да се одреде*. *При уласку у животи не ошављам јој услове. / Ту свесну и грску будућности не само чежњиво волим, ја је и мрзим дубоко. / Како је понижавајуће биће роб, ма и себи самом (Мисли, 87).*

Смешно је гражити рехабилитацију Винавера као песника! То може само пасти на ум будаластим бирократама. Треба штампати критичко издање Винаверових *Сабраних дела*, што пре, прво, зарад укључивања овог великог писца и интелектуалца у културу и књижевност коју је веома задужио; друго, због нараштаја који надлази, и који није отрован незнањем и свим предрасудама својих дедова (оних рођених после 1925!).

Винавер је, понављам, победио судбину, оног тренутка, кад је ово записао: *Нек се развијам и нека проиђам*,

ша шо и јесте живој. И само шо јесте прави живој. / И сваки развишак и свако пропадање, свако рашишење и ошадјај, величина и декаденца, свако иуиљење и сваки сјарушај постоје, дишу, живе својом еџистџенцијом (Мисли, 89)

Централна фигура модерне књижевности српске, Винавер, ево шта вели о модерном уметнику: *Модерном уметнику дају понекад и сувише помоћних средстава и он се навикава, поред својих здравих ноју, на штаке. Природне науке, математика, психологија (Мисли, 90–91, 1913. године!).*

Модерна српска књижевност, вуче са собом свој мучни пртљаг. О томе је у српској књижевности Винавер једини оставио разборитије наговештаје, дискретно указујући на злочинце и ђифте: „Злочинци и ђифте (а под овим именом подразумевам све злочинце против лепоте) и ако згазе под ноге извесне принципе, кају се. Они су успели да промене свој живот али им није пошло за руком да промене свој морал простих људи. Почели су да се пењу на беле, на студене Алпе самољубља и самоискључивости али су претоварени пртљагом ког не моглоше оставити на дну. Многе тако мучи пртљаг “ (Мисли, 91).

Пишући о целинама, Винавер долази на мисао: „198. Поезија је виша врста правде. Жалимо оно што изледане праведно са ледениша једне више целисходности“ (истио, 95).

У послератној српској култури, књижевности, књижевној критици, царује један погубан и кратковид неморал. Кад хоће да представе неког тобож великог писца, критичари потегну аргументе и фусноте које ни дон Кихот не би разумео, или се представљају јасним стилем, који је једино добар, како је Винавер запазио, за математику и минерале! Само пре неколико недеље запрепастио ме је случај једног књижевног критичара (објављен у Борби), срочен у хвалидбеном клишеу, који на сва звона хвали *Сабрана дела* Миодрага Павловића!

Да иронија буде већа, *тај је критичар докџорирао на Винаверу*, и пристао на лаж. Јер није уопште реч о *Сабраним делима М. П.*, већ о *делима по избору писца*, а то је нешто сасвим друго! Исти критичар је саставио, не тако давно, и једну *куќусару шзв. религиозне поезије*, иако је не тако давно *бивао чест њосћ на шрибинама шзв. марксистичкој ценшра београдској градској комитетиа...*

Опет Винавер: *„Онај чија искреносћ није лепа, шребао би да лаже за љубав лепоше. Али нишћна страшније но ружна лаж“* (Мисли, 97).

Винавера је, као младог човека, болело *шћо имам у себи нешћо нећознашћо, шћо ће да надвлада. То нећознашћо биће даљи живошћ мој јер је овде све ћознашћо, све досадашње – смрћ* (исто, 99).

Винавер је дао и једну – светлу и прецизну импресију селења душа (исто, 109): *„Можемо да замислимо да има у човеку више разломљених душа и да свака разломљеносћ гради свој мосћ и да се свака ћосле јавља у новом облику (у друшћиву друћих, нових делова) да мосћ настави. Сваки гео наставља за себе“...*

Винавера су после рата представљали и настављали парцијално, дајући на кашичицу само неку од његових разломљених душа – и то је највише што су дали. Целовитог Винавера нису видели. Бирократски писци – песници, приређивачи, критичари, назовимо их винаверовски – *друмски људи*, нису помагали Винаверу да победи судбину, они су стварали нешто друго. Оно што једино могу – *друмски људи*. („*Друмски људи, који су се бојали оћасносћи ћрелаза између две ћознаше и ћримљене мисли, рушећи стћално, начинили су у себи ћразнину. Све је близу, јер ничећа нема“*, исто, 108).

Винавер није најдубљи у хумору, већ у мистичном. Мистично га је упућивало на богочовечански реализам. Као 23. дишњак Винавер записује:

„247. с. Понеки *ууш*, *пошшо* смо нас*та*вили *прошло*а себе... (Добијате ли вр*шо*лавицу: замислите, силеи мо*што*ва разне кон*ст*рукије и из*ле*га, кроз бескрајности *про*што*ра*!... сусрећемо се са самим собом, на со*ст*веној линији која се ук*ри*шава. Тада имамо мис*ти*чно осећање себе. Тада нам се учини залудан сваки нови *повра*ћак – јер смо се *вра*ћили у себе. У *ст*вари има само ук*ри*шавања. Идеалан случај: *вра*ћити се *ист*ом за*т*вореном кривуљом. Али наша линија бића никада се не за*т*вара. Ми се са самим собом до*ти*чемо, сударамо, сукобљавамо, али се никад сами у себи не *уб*имо, сами у себе не *у*ичемо. Ми нисмо море нас *сам*их“ (*ист*о, 109–110).

То је све записано после размишљања о сеоби душа, тј. у контексту размишљања о бесмртности.

Не постоји једноставан и кратак пут према уметничком опусу Винавера и уопште према српској поезији 20. века, а посебно оној, која припада високој поезији, оној која извире из култа и која лебди изнад мора са острвима ћутања (музике).

Колико је послератна култура и књижевност подлости учинила према људима и покојницима без одбране, на пример – према Св. Стефановићу и Винаверу!

Антологија НМ, ово издање, допуњено, пристало је на обалу, поспремивши 20. век српске поезије. Она је прикупила оно *што* *по*најмање *при*пада *биро*кра*т*ској књижевној *цели*ни *шо*га века. Сва претходна издања, у Првом Регистру, имала су предговоре, у којима је, поред свих објашњења, дато и низ битности, и свака је од њих на први поглед везана – за небитност, некарактеристичност, која нас привлачи по извесним законима. Најпре имамо дејство на небитно. Оно нам је *та*јни *по*моћник у *ју*ришу на *би*шно (Винавер). Начелно гледано, у коначном издању НМ, нису нашли места они песници који само константују и који само објашњавају, који се играју са осећањима без њихове подлоге. Поготову нису нашли места они песници, које

стваралачки развој није ни повео пут богочовечанског реализма. Суштину тога осећања изразио је двома реченицама Винавер: *У свакој ствари, кад уловимо у мистични час, боли нас прешња обротно (која и не знамо). Тада, шиме, боли нас све незнано (исто, 105).*

Традиција бездане књижевности је немодерна. Она никада није имала упоришта у бирократској књижевности, међу преживарима и заводницима. Ту књижевност не мучи пртљак, и она увек и отворено прича ћифти о смрти као фараону његове слуге. *Нека се илаши сам себе. Боја је смео лајати јер је бој велик, илемениш и добар. Себе неће смеши, јер се познаје. Тешко ћифши: пре му је јосјодар био бој а сад је он сам...*

Децембар 2003 – јануар 2004 – јануар 2011, у Београду

III

Ђаволи, ипак, одлазе, мајмуни (не) долазе (?)

Трагом Алманаха за живу *ш*радицију,
књижевности и алхемију

Према миту, Академ, атински херој, Диоскурима је показао, где је Тезеј сакрио њихову сестру, Хелену. Почетком четвртог века п.н.е. Платон је своју филозофску школу – једну од бројних потоњих академија, основао у гају посвећеном Академу. Настава у Платоновој академији обухватала је поред филозофије, математику, астрономију и природне науке. Деловање Платонове академије имало је пет раздобља: Старија академија (платонистичко-питагорејска), Средња академија (школа грчког филозофа Аркесилаја), Нова академија (школа филозофа Карнеадеса), и четврта и пета (еклектичке академије, Филон и Антиох). Цар Јустинијан I, укинуо ју је као паганску установу 529. године, после хиљаду година постојања. Академије су оснивали мецене, у античко доба, да окупљају научнике, књижевнике и уметнике, у Александрији. У средњев веку академије су осниване спорадично и углавном на дворовима. Палатинска академија у Ахену на двору Карла Великог, академија у Палерму на двору Фридриха II, у доба хуманизма и ренесансе, у Италији, академије су се шириле као филозофске академије и оне које се баве проучавањем народног језика и народне књижевности.

Академија алхемије је чедо српског ренесанса, који је у извесном засенку скоро читав минули век. Та Академија није ни Француска академија у Паризу, ни Енглеско краљевско друштво у Лондону, ни Руска царска академија у

Петрограду, ни Српска академија наука и уметности у Београду. Изгледа да је као могућност обелодањена пре дванаестак година, у једном позамашном зборнику, штампаном као библиофилско издање. Реч је о *Алманаху за живу традицију, књижевности и алхемију*, I, Заветине, Београд 1998, 462 стр, 30ст. И о уводном тексту, „Алманах алхемичара“, штампаном на стр. 3–7.

Алманах алхемичара. Има ли данас на српском језику књижевног листа, часописа или алманаха, који се бави *гелатинношћу алхемичара* на начин вредан пажње и спомена? Колико уопште књижевне листове и часописе данас читају неки други људи, осим уредника и аутора који у њима објављују? Није ли већина књижевних листова и часописа које смо читали последњих четврт века завршила, као реликти времена, на буњишту? Ко се више радује новим бројевима *Лейойиса Машице српске, Књижевности, Књижевне речи, Речи*? Да не набрајамо даље. (...)

У овим речима Беле Хамваша („Култ и култура“, *Кораци* (Крагујевац), 1–2/1993) садржан је програм овог јединственог *Алманаха*, који ће у нашој средини таква каква јесте, прве године и неколико следећих, деловати као атак на машту. Оснивачи овог *Алманаха* незадовољни су многим стварима у нашој култури и књижевности – ту тако мало има самопрегора!

Погледајте књижевне часописе, све одреда, прилоге у њима и тзв. књижевну критику, начин вредновања – и осетићете брзо колико се историјски човек удаљио од древног доба, од изворног стања.

Или погледајте шта и кога објављују најмоћнији издавачи код нас данас! Погледајте колико има савршено направљених лутака и пуњених фазан! Где су они, чије рукописе нико не објављује? Где су они ствараоци који се не помињу, чак нигде?

Где су они које мимоилази све, књижевне награде, антологије? Има ли земље у којој има више књижевних

награда и мање битних стваралаца? Где су они који не припадају клановима и групама, формираним по генерацијским себичностима и ограничечностима, идеолошким афинитетима, савршеној мимикрији, наводним поетичким сродностима.

Где су они чије књиге (свуда) прећуткују?

Ми знамо оно што је Емерсон знао: „Свака изјорела књиџа или кућа, љросвећује свешћ; свака ућућкана или ућушена реч одјекује свешћом. Чим се истинна увиди, враћа се душевно здравље и размишљање, како код љомиле, шако и код љојединца. Варалице варају сами себе, мутивоче муће против себе. Онај који у друштвеном живоћу искључује друће, не види да сам себе искључује из уживања, које хоће да љприсвоји.“

Присетимо се старих истина: У природи је духа да присваја себи све ствари. Исус и Шекспир су фрагменти духа и Емерсон их је већ одавно љубављу победио, и уврстио их у своју душевну имовину. Не занима нас површна и слаба критика, већ Творилац, или Песник који казује, одрећује и репрезентује лепоту. Он је. монарх и стоји у средишту. Јер свет није нико украсио и окитио, него је од почетка леп. Бог није створио само неке лепе ствари, нећо је Лепота створила васиону. За то ни песник није трпљени и ограничени владарчић, него цар у своме сопственом праву. Важан нам је дух и прогрес човечијег живота. Важнији су од смрти и пролазности.

Дух, јер у њему постоји – како вели Емерсон – „дубљи факаћ, нећо шћо је љоравнање, а шћо је њећова љприрода. Дух није изравнање нећо живоћ. Дух љостојоји. Под целим овим узбурканим морем околностћи, чије се воде љприливају и одлевају у љоћћуној равностежи, налази се амбис љправе сушћине. Сушћина или Бог није само једна сразмера или гео, нећо целина. Сушћина је неизмерна афирмација, која искључује сваку нећацију. Сушћина држи саму себе у равностежи, и љприма у се све сразмере, делове и време. Оћуда

иошичу: природа, истина и врлина. Порок је истио шито и одсуство или немање ових особина. Нишавоси и неисти-нишост, моју додуше служити као велика ноћ или као сенка, на којој се као на позадини оцртава жива васиона, али ипак они нису у стању ништа изеести или урадити, јер су ништа. Не моју учинити ни зла ни добра. Штејни су толико, у колико је горе не бити нешто бити.“

Не размишљамо докле ће трајати ово што почиње, и колико ће годишта изаћи алманаха. Што не значи да подцењујемо време и околности, судбину и смрт.

Наступиће године које ће садржати дубоку, лековиту силу, која се скрива испод сваког факта. Оно што изгледа и што је било ненадокнадиви губитак, вероватно беше прилика за поравнање. Ми гонимо ђаволе, као и анђеле, само зато да арханђели дођу.

(...)

Неке тобожње енциклопедије алхемију представљају као псеудонауку. Која обухвата древна знања о хемији и вештине које су имале за циљ да од простих метала добију злато помоћу камена мудрости. Диоклецијан ју је забранио због појаве фалсификовања новца, а Арапи су је из Византије пренели у Европу до 9. века. Ако је веровати енциклопедистима, од 4. до 15. века алхемичари су били заокупљени тражењем еликсира младости, а од 16. века припремањем лекова. Многи научници, филозофи и лекари бавили су се алхемијом. Према енциклопедистима, алхемија је претеча модерне хемије, а то је тачно као и тврдња да коњ има пет ногу! Шта је, у ствари, алхемија? Ко су алхемичари? Има ли алхемичара међу Србима уметницима 19. и 20. века? И овог 21. века? Има ли алхемичара међу блиским народима, Румунима, Русима, Мађарима, Грцима? Мађари имају свог алхемичара, који је најреалније представио делатност алхемичара. Белу Хамваша. Румуни су имали свог алхемичара, оног што је написао ове речи – не о алхемији, него о љубави: „Љубав

је искушење дављења, искушење дубине. Због тога је налик смрти. Тако се објашњава који осећај краја имају само еротске природе. Волећи, силазиш до корена живота, до кобне свежине смрти. Нема тих муња које би удариле у те загрљаје, а прозори гледају ка простору да би могао да се бациш кроз њих...Љубав исијава са оне стране човека; осваја га и руши..." – Сиорана. Може ли један алманах да буде платформа за груписање живих српских, балканских, европских алхемичара? Има још много, најмање хиљаду питања. Треба да их поставите колико данас, сутра, ви који долазите, ви који сте дошли...

Преписано са корица књижевног часописа
осуђеног на дуги карантин (уместо увода)

Да би овде било Правог успеха, макар једној дана, пошребно је да се промени толико тога, толико тога. Пошребно је да се, прво, прихватије – факта, да се прихватији чињеница Неуспеха. Јер неуспех је многа далекосежнији по последицама и може бити савладан, ако се призна и прихватији његова огромна тежина, дејство, само радом, вађењем и цепањем пањева. Јер овде, заиста, и кроз 19. и кроз читав 20. века има многа, многа пањева. Многа више пањева, него успешних и великана. Овде није као у Кафкиној Кажњеничкој колонији, већ горе. Постоји фатум истинског неуспеха и вреди се ухватијати у кошцац с њим. Исидора Секулић је артистском снагом крчила пањева, али и неки друји прекумановски интелектуалци. Овде, пре свега, равнодушно треба одмеријати сваки онај успех који је дошао лако, ма о којој области друштвеној животиња да је реч!

Да би Неуспех постојао успешан, успешнији, треба се нарујати, с њуним правом, свим изв. успесима, свим изв. величинама, свим ћифтама, без обзира где они обичава-

ли, у академијама наука, или на универзитетима, или на другим „позцијама“.

Дошло је време, грађи моји, да засучемо рукаве и да рачисамо силну шљаку историје и шолике кулисе шарша. (26. августа 2002)

(Преписано са корица књ. часописа Уметности махационија, 3–6/2002)

1

Ђаволи, ипак, одлазе, мајмуни долазе (?)

Да ли је Ђаво – далеко му лепа кућа – постао јунак у циркусу усамљености, попрштну писца, зато што је Бог – како пише Сиоран – „све изабрао за нас, ња и краваше“? Из потребе за сабраношћу – како пише Сиоран – „отпослао је Бога, решио се последњег намељивца“.

„Без Бога све је ништавило. А Бог? Врховно ништавило.“

У једном од бројева *Посебне породичне заветине*, донет је избор текстова о непоменику у народној традицији, као и избор текстова из дела једног савременог писца, широкој читалачкој публици скоро непознатог. Тај писац је имао амбицију да пишући *биографију ђавола*, напише књигу о *обрнутој повести цркве*. О свему се може писати. Не може нико забранити писање о обрнутој повести цркве. Таквих књига у српској уметничкој прози нема много...

Постојао је циркус усамљености, постоји и овог тренутка, постојаће увек, изгледа. У том циркусу све је могуће. У том циркусу, Сиоран, на пример, „*Ношен расилинушошћу, качи(м) се ма и за најмању шућу као за гаску сјаса*. У том циркусу, *кад анђео ходи, ђаво му се крије у сенци*. *Кад ђаво ходи, анђео му се крије у сенци*.“

Преписао је било и биће. Неке писце ће импресионирати само Ђаво, неке само Бог, само човек, ређе – Свечовек.

Свечовек? Свечовека један златоусти богослов описује као „мајку Луциферову, која се дала од сина њонизијши, исецкајши, смањши, сћеснијши, њојљувајши и расијши, све из мајеринске љубави према сину.“

Свечовек је „оно што не лаже у лажову, и не краде у лопову, и не пали у паликући; што не руши у освајачу, и не блуди у блуднику, и не плаши се у плашљивцу, и не тврдичи у тврдици, и не стрепи у самртнику“... „оно што се осећа крилато у змији, свеже у трулој јабуци, несебично у јазавцу, непролазно у бору, неусамљено у лисици, непобедно у тици, срећно у риби, креативно у сребрном језеру, и живо у гробљу“.

„Свечовек види у свакој ствари једно двојство од Бога и себе самога...“

Да ли је Свечовек писао оно што је за један од бројева часописа *Поседбна њородична заветина* одабрао приређивач Х. Д. Х. из дела једног савременог писца са периферије српске књижевности? Нека читалац сам просуди.

Наше је да подсетимо на једну стару српску пословицу: Ко с ђаволом тикве сади о главу му се лупају. Нама се чини да тај писац, који је уложио огроман труд у писање једне књижурина не може никоме помоћи, ни себи, док не помогне свему. А свему би могао помоћи, па и свом фаворизованом Ђаволу мислећи о Свечовеку. Не о Надчовеку. Зна се где је Надчовек зидао своје куле и зашто су се срушиле.

Ни о Подчовеку. Тај писац је заборављао, пишући своју књижурину, да кад год је ђаво из њега говорио, анђео је прислушкивао. Врло често човек греша из самољубља или из самопрезрења. Историја потврђује да је човеку растао апетит.

Да ли је због тога криво Хришћанство, Бог, син Божји?

Глад и апетит су повезани.

Богослови су упоређивали змију, псе, човека и Свечовека. *'Змија уједа свој реј, јер нема штиа друто да уједе. Пси лају на вас, – њсе на њсе – јер немају на која друтој да лају осим на себе. Сам своје срце тризе Свечовек, и слади се њиме, јер не зна, да је њејово. А кад сване седми дан, како ће се застигетши, кад њочне чујати своје зубе и своје ноктије из свој рођеној срца! Са њравим стигом доћиће и њрави бол...'*

Атеистички настројени људи, верују да је у васиони више воде него свести. Они нису лојални Богу, нису солидарни с Богом; они су доста кратковиди и уверени да се граница света поклапа са границом њихова видокруга.

Ђавола понекад фаворизује незнађе. *„У незнађу надражује њејова добра ушемељеност – пише Сиоран – њејова очиледност, 'документшованост': оно је за рејоршажу. Исшишажше, најрошив, наду, њену издашност у лажи, њену манију да фабулира, њено одбијање дојађаја: измешање, фикција. У њом измешању је животи, из ње фикције се он храни.“*

Нека нико не покушава да пише књигу о непоменику, богу, анђелима ако није прошао обуку за жртву, ако се није противио својим инстиктима, ако себи није наметао дуги период сексуалне аскезе, или није упознао лишавања у апстиненцији...

Збој чеја се решаваши Боја да бисмо ојети њали на себе? Чему њо суйстишшусање мрцина? (Сиоран, Силошизми торчине, Рад, Београд 1998, 70)

Мркић у Биографији ђавола не открива своје изворе, или како би Сиоран то друкчије назвао, своје стигове. И пошто их не открива у себи, или се скрива иза свезнајућеи њисца, посвећује се плагирању Бога, тј. врло често извесној врсти тзв. српске бирократске књижевне критике.

Да је био срећнији у љубави, овај писац би нам уштедео писање овакве једне књиге. Књиге која има амбицију да безобзирно све дехристијанизује. Мркића су изгледа

разочарали и Бог и Ђаво. Као што је писац и сам себе разочарао. Мркић је, изгледа, против хришћанства и веровања уопште, зато што оно квари, или како би Сиоран рекао (кога је Мркић свакако читао) „избездобразује; поново стечено, оживљава рђаве инстинкте; они који га не деле, оличавају победене и неспособне, заслужујући једино самилости и презир. Осмошрице новајлије у полицији и, нарочито, у религији, све оне који су уселили да заинтересују Бога својим лакшањским триковима, преобращенике, нове бојашке Айсолуша. Сучелише њихову безобзирност са скромношћу и присиојношћу оних који управо губе своју веру и своја убеђења...“

У Биографији ђавола, фаворизовани лик је, ипак – ђаво. Тај лик није довољно индивидуализиран. Мркић не тумара око Бога и Ђавола попут њушкала; неспособан да их истражи, уходио их је с извесним бесом.

У извесним искушењима сенилности, писац је ефикаснију помоћ тражио у вулгаризацијама, упрошћавању... Мркић је створио нови лик: монструма: књижевног диверзанта званог: *ЂавоПисац-Бој*.

Мркић је лажно самоуверен кад тврди да је написао књигу људске мудрости и да баш зато треба да буде изнета пред свет. Та и таква књига, по њему, не крије „утицај“, не „мути своје воде да би биле дубље“. Можемо се сложити са Мркићем, поред осталог, када је реч о томе о чему је написао књигу, са његовом тврдњом: „и сам писац не зна шта је хтео да каже“...

Мркићева књига наводно „пружа нека сазнања из прве руке“ и о Богу, и о Ђаволу, и другим силама живо-мртвим. Дакле, она пружа сазнања не преко менаџера речи Божје дате преко фалш-месија, вашарских ћифтица духа који арлаучу свете истине. Сада и преко радија, ТВ, Интернета и других електронских медија, Виртуелно... Она се не крије иза дубокоумних утицаја... (327).

Ако је тако, да Мркићева књига не крије утицај и изворе, зашто не наводи изворе? Зашто изврдава, зашто се користи изговором, који не вреди ни лулу дувана (фусно-та – напомена на дну странице 324)?

Мркић пише да трага за истином. Он је сигурно дошао до неке своје истине. Али ко је и какав сам писац? Мркић се изругује са хришћанством, радије се позива на материјализам, Маркса, С. Марковића, у крајњем случају на изванредан материјализам. По томе он личи на европског материјалисту, на оног који не признаје – како би то рекли теолози – „*Бога живота, ни Његов свети њромисао о људима, нишии њак царство духовних стварности*“.

Мркић покушава да тумачи сигнале – показао је како он гледа на сигнале, који се дају људима у овом животу. Зар не личи повремено на некога без вида што гледа у сунце и звезде? Како их тумачи? Као успаван човек што тумачи своје фантазије у сну?

Да, Мркић се легитимише као нека врста писца, филозофа, и критичара, материјалисте, који не види никакве сигнале, осим својих предрасуда и предубеђења. Све што постоји и што бива, бесмислено је, бесциљно.

Човек који потписује тзв. *Биографију ђавола* не трага за истином, за суштином ствари. Он је у много чему налик на следбенике европских материјалиста и индијских нихилиста, који мисле да су решили питање материје.

Мркић је често приземан; склон вулгаризацији и упрошћавању ствари.

Мркић као да се прибојава критике; зашто би евентуални критичар његове купусаре био злонамеран? („*Злонамеран и неуђуђен чишалац може схвашиши књиу Скончање и вазношење Великог... (Прилоге за биографију...) као хуђење божанства. Вера има више, а о секшама да и не говоримо. Овај Бој и овајЂаво из Скончања и вазношења Великог... (Прилога...) су најближи духу наше народне шрадиције. Верујем да „свеукуђна народна умна снаја*“

(Светозар Марковић) је креативнија од појединачних вера. Писцу ове књиге је главни инспиратор била та „свеукупна народна умна снага“. Скоро се може рећи да је избегавао модерна, помодна езошеријска учења и њихове коњунктурне употребе, бизнис употребе...“)

Мркић верује да је његова књига тобоже писана за народ. „Њен теозофизам, мистицизам су нека врста детеозофизма и демистицизма, управо зато што се у њој говори о природи Не(бића) уопште ‘и односу између могућег бића уопште бића или Бога’. Као што се већ говори у књигама такве врсте. Књига је прожета конкретним тривијалним мистичним искуством и личним доживљајима...“

Међутим, истина је нешто друго; Мркићева књига није писана за народ, већ из каприца. Има и таквих књига, зар не?

Та књига је писана, у страшном циркусу усамљености! Писац те књиге се повлачио у лавиринт, или троугао звани *ђаво-бог-писац*, толико се покоравао потреби да се гуши, не у апсолутном, већ у расплнутости. У себи је трагао – не за сопственим узором – као, рецимо, Е. Сиоран – већ за неком врстом расплнутог монструма. Да би га опонашао, предао се извесној клими равнодушности. Патетика Мркићевог стихоклепства одаје праву дубину рђавог укуса; ‘велике нагласке’, ‘плебејство усамљеника’; побуну која нема снагу једног Лутера, Русоа, Бетовена... Врло често, стихоклепство у Мркићевој књизи, потврђује правило животног промашаја (опасно је приклонити се поезији, без подршке талента!).

Мркићева књига болује од *суштинске преоширности* – али зар је то мана? Зар књижевност не живи, како би рекао Сиоран, „од преобиља језика, од рака речи“?

Нова грађа за биографију о ђаволу,
или поводом савремене књижевне праксе.
Жигосање великих литерарних кријумчара,
твораца потемкинових села

Творци мртвих схема и хијерархија, велики литерарни кријумчари... Такви подгрејани мртваци рађају беле робове и жалосно потомство... *Објављујем да су њоражени!*

Мале националне књижевности су сличне мочварамма; врве од имизаваца, неживљених комилкеса и ѓлорификација. Оне су анонимне и Њихова афирмација не достижје залет; остиају мрак у мраку. Свети је носед писника, ма где они били рођени, у Португалу, Шпанији, Србији, Паризу или у Сибиру, или на Суматри, или можда на Рију Добре Наде. Свет треба освајати...

Српска књижевност, тј. њени аутори, скоро без изузетка, не беху дорасли том освајању кроз читав XX век!

Сада, када предајем коначни облик овог рукописа култури и књижевности народа коме припадам, а преко српске културе и књижевности, и европској и светској уметничкој баштини, молим да ми се опрости (ако сам у потрази за праведношћу) изрекао неке ствари оштријим тоном и речником ужег наследства епохе Хокус-покуса и Наметног века.

Понављам: *Не мирим се са њројадањем и нестијањем; нисам Госиод да бих ја могао зауставити; њокушавам да отирнем њонешњо од свега онога што сам зајамитио и њонео у себи...*

Уметник не може бити неутралан, никада није ни био; ја се лично не могу присетити оних уметника, вредних спомена, који су били на страни победника... Код нас је било много „уметника“, нарочито у другој половини 20. века, о којима су временом објављиване

студије, монографије и остале учене шкработине, које ће време просејати на својим финим ситима, већ сеје! Кога ће се сећати будућу читаоци, они који ће живети и читати 2050. или 2083. године, ми то не можемо знати. Мени се чини, цврсто верујем, да ће многи бити заборављени, па чак и они који су до пре неколико година, или деценија, или данас, носили епитет великих уметника.

Да ли је неко заиста велики уметник, писац, о томе не пресуђују издавачи и књижевне котерије, официјелна критика, већ читалац, то јест генерације и генерације читалаца. Велики је писац само онај чије створено дело стално добија, из године у годину, из деценије у деценију, из века у век, као што је случај са Илијагом и Одисејом, или са Библијом... То овенчава круном главу песника, а то је велика мистерија...

3

Заблуда и погибелна лаж. Раскринкавање

Дакле, да не дужимо више ову причу, закључимо је разумним речима: Нико није спреман да збаци срамно својих прехова, полувековних понижења и сирашне шрапове изнуђеној прилађавања; за то је потребно религијско покајање, за које нико од њих није био способан! Оно што је требало да учине макар на крају 20. века улазећи у старост и зрелост: да оперу у души црну несрећу прошлих деценија и да поверују у своју совествену непоколебљиву част и поистину часност, да би пробудили поверење према сами себи и да би научили да преознају људе који заслужују поверење – нису учинили! Они су у младости одбацили Бога. Да би учинили оно што треба, макар на крају живоотнога пута и с душом у носу, требало је да стану пред лице и суд Божији. Јер после свега проживљеној и проиђеној, после

свих њораза, њосрџања и заблуда, њребало је њражиџи и наџи њуџеве њрема Боју.

Истражујуџи српску культуру и поезију Наметног века, нисам могао не видети да је она ницала као мрџве ко ѡриве на ѡуџевима безбожниџџива, несавесноџи, несређе и џавоље лажи: на сџарим ѡуџевима, на џериџорији џубриџиџа. Оно што се хвалило као велика поезија Наметног века, на жалост, пагибељна је лаж. Заблуда. Нема у тој поезији оног што је неопходно – дубоке обнове душе, и то је тређе издање моје антологије консџанџовало, регистровало недвосмислено. Још више сам, то, не као антологичар, веђ као песник схватио, пре свега као песник Бриљана око младосџи, Архива у оснивању, 1–5 и Повраџној кола, да обнова истџинске срџске ѡезије не може биџи замењена ничим, никаквим ѡолиџичким ѡразнословљем, никаквом „модерноџћу“, „аванџардноџћу“, „ѡосџмодерноџћу“.

Истинска српска поезија ће бити обновљена, кад у српској души запева њена потоња дубина, која ће указати песницима нове, дубоке теме, и даровати истим темама своју форму, свој ритам, метар, и праве тачне речи. При том, све време не мислим на поезију римованих строфа, ритмичних и римованих строфа, веђ на поезију која тражи нешто сасвим друго, далеко више, распевано срце (најгрубље речено). Јер суштинска, исконска поезија захтева целог човека, а пре свега појствено срце. Такву поезију су имали Руси у 19. веку, и њен је најизразитији представник Пушкин, који је био „као с неба баченџоеџски оџањ, од којеџ су се као свеђице заџалили друџи, самосвојниџесници...“

*

Фусноџа уз ѡреџходни чланак

Сви ти најџстакнутији актери, тзв. највеђи и најџстакнутији српски песници, да не говорим о свим њиховим приџипетљама! Сви су уситњавали теме и садржаје

савремене поезије; и њиховом празном расуђивању, разуданој уобразиљи и хладној вољи велики предмети никад се нису давали. Највише похвале добили су они који су се поклонили ђаволу, и не само поклонили већ га пољубили (нека ми опрости читалац) у – д..е! Многи су се у другој половини 20. века предали – *не стварању поезије, већ стихоћворству* (талентовани су импровизовали по узору на стране песнике или на неке домаће с почетка и средине века, а неталентовани су писали на силу); предавали су поезију насиљу и порузи. *Колико је то било поезија, колико словослајтарство, врло често – остворена лабораторија књишких експеримената, о томе се ћути*. Многи тобож велики српски песници друге половине 20. века и њихови следбеници, испочетка су били поткупљени и изиграни, и тзв. српска модерна поезија, која у правом смислу вероватно и није ни започела, кроз другу половину 20. века се замарала, изрођивала, гасила и нестајала. При том су, њени актери добијали почаст, сабрана и изабрана дела, постајали чланови САН-у. Песници друге половине 20. века, на жалост, нису изгубили приступ к Божанственоме; *они су ја се одрекли; бавећи се само човечијим доменом; одакле је већина почела и многи су се приклонили чулном ероизму. Ушрли су ћути поезиичком ћорсокаку*.

Нико од критичара није се нашао да им то каже јавно, и многи су и умрли са најблиставијим заблудама!

Колико људи у Србији зна за случај *крађе рукописа професору Младеновићу*, од стране оних који су се високо котирали у универзитској, академској комунистичкој номенклатури и чак догурали до високих положаја председника и потпредседника САН-а? И колико је њихових следбеника и сатрапа „инсталирано“ и данас у овој несрећној земљи? Погубност негативне селекције у литератури, науци, култури доводи временом до катастрофе. Овејаним секташима је све било мало. Иако су догурали до највиших почаста, звања, нису умели да застану, да се

зауставе – „они су себи с^тавили у за^га^та^к – да униш^те све оне који не мисле на комунистички начин, који су религио^зни, који воле О^та^цбину; и да ос^таве у живо^ту једино своје робове. У ш^ом циљу су они издресирали (и настављају са обуком) цео један кадар, читаво поколење целата, садиста и садисткиња, који се наслађују мучећи невинне људе. И све се ш^о ради – у име пр^вос^творене химере, у име једне рђаве уш^оије, у име величанствене гадости, која ништа не доноси људима, осим лажи, разочарења и атомског рата“ (Иван А. Иљин, есеј *Када ће се обновити велика руска поезија?*).

4

Знаци препознавања бирократске књижевности

Добар део српских песника 20. века (нарочито друге половине друге половине Наметнога века) – не знају за стид и за срам! Сви су дресирани и сви су прозаични. Феноменолошки гледано, то су аутори формиран на комунистичком укусу, по изопаченом укусу. И док Срби, тј. српски читаоци не науче да се стиде таквих демона – велику поезију неће добити! Добитће многе антологије поезије, многа ср. у боји! Евентуални читаоци и тзв. водећи песници – понављам – кљуцкају из живота бајку о модерној поезији и настављају да живе у њој. Објављују антологије које су, напосто, бацање прашине у очи – безвредне, лажне! Доста, заиста је доста било фарбања у боји: већина песника пош^то није умела да разлучи велико и божанствено, исконско, неизбежно је ирешила у кордоне сладострасника, славољубивих врло, у кордоне кокејних хвалисаваца и ћиф^та: и све време су ирејричавали своју личну осећајну еро^шику и ири ш^ом у облицима све јаче и јаче бесидно^сти, водили своје чувене балетске иредс^таве на ио^приш^ту

еїзорцизма, борили су се са ђаволом, и понеком се дало да ња на шренушак и победи, да би ња заштим шријумфално пољубио у већ знаше шїа! Шљака историје је заклонила видике.

То смеће треба уклонити; за то су потребни комуналци, не песници, нити *песници-кришчари*.

Српска поезија Наметног века настајала је у оквиру савремене кризе хришћанства и човечанства уопште. Чланови партије (а многи су били, већина најистакнутијих песника друге половине 20. века, што им је омогућило успешно пењање на лествици), нису били хришћани, нису у себи давали првенство љубави, срдачном сагледавању и хришћанској савести, а то другим речима значи да су били склони мудровању, мудровањем руковођеној вољи, да никад нису ни стекли хришћански акт, да не говорим о хришћанском духу. Мудровања су их довела *на иушєве ускої иншелекшјуализма, до разорних сумњи и порицања*. Јер нема разлога да се више о томе ни дана ћути – мудријашка воља изводи на путеве срца лишених љубави рачунцијског утилитаризма, практичне безбожности. И српска православна црква која се најдуже опирала погубном и безбожном комунистичком утицају временом је начета, она која је позвана да оживљава, продубљује, снажи и очишћује религијски акт који јој је задат. На то је позван сваки свештеник, пастир, сваки засадитељ хришћанског акта, живи остваритељ и учитељ. Међу последњим песмама објављеним у овој књизи, међу оним најновијим, има једна која је посвећена моме најмлађем сину, који је желео да упише средњу богословску школу, али се није дало. Било је то врло важно искуство, неочекивано, за мене, као родитеља: пружио ми је прилику да се *реално суочим, са чињеницом каква нам је црква данас*. Оно што се догађало око тога уписа, пре него што сам написао једну песму, до које веома држим, јер је израз искуства – то нема везе са срцем, са Молитвом. Црква треба да се ослободи, а неће моћи још дуго, на жалост, оних који стварају

мртву парохију и подривају постојање Цркве. Кажем то са најдубљим жаљењем. Веровао сам годинама да је то последње место у српском друштву, које није онеређено комунистичким пустошењем... Сасвим је нормално да ми очекујемо од својих пастира: молитвену силу, љубеће срце, живу хришћанску савест, фамилијарни протекционизам, жигосање среброљубља... Ако данашњи духовници не уважавају искрени осећај, ако то не примају као нешто драгоцену, животну важно и охрабрујуће, да ли су онда они искусили светлост и топлоту духовног огња, живу доброту. Нисам никада био богомолац, али сам одувек осећао да живо срце има залиху доброте за све: утеху за невољнике, помоћ потребитоме, савет за беспомоћнога, лепу реч за свакога, срдачан осмех за цвеће и птице. Дело у цркви јесте дело духа, љубави и савести, дело молитве и сазерцања, али сам ја, то јест мој млађи син искусио нешто друго. Потребна су отрежњења...

Носио сам предуго Крст, и сасвим је очекивано да се он врло често спомиње у мојим сабраним песмама. Позајмио сам наслов за трећу књигу својих сабраних песама из *старобалканског наслеђа*, из редукованог обреда *Русала*, *шј. елеусинских мистерија*. Моја поезија чезне за враћањем у живот. То је можда могло неке да се учини патетично, ако се ствари површно посматрају, ако се површним, плитким погледом гледа на све оно што се Србима и српској књижевности догодило у 20. веку. Дакле, Повратно коло је – оно обредно, мистеријско коло које враћа у живот, онај прави, без страха и поробљавања... У српској поезији 20. века има превише беспомоћности, недовршености, као и у минулом 19. веку. Много шта је остало у траљама. Беспомоћност највише слична импотенцији! Хтели су многи песници да се покажу, али им се није дизао! И то недизање је доводило до беса и странпутица, ћорсокака, до – врага! Тако мало има слободне, ненаметнуће и неконширолисане поезије. Лалић, кога овде

неки још увек сматрају бардом, велики је пораз: он је стално мрмљао неке стихове који су били највише налик на солидније преводе великих светских песника. Не Попа, Не Миодраг Павловић, нити онај певац из Шумадије, не они, никада нису сишли у дубину Србије! *Пуш у дубину Србије обрасиао је маховином и љивама великим као кравље уши. Унутрашњости Србије се састају од исрејлејских жица њансџива, недовољно укоренењој хришћансџива и безбожнихџива. Тамо је најоучљивије одсуство усјравној држања. Има много сџрашила; најсџрашнија су сџрашила џшв. модерне срџске џоезије 20. века и сва су као џо џравилу најџњена влажном сџруџоџином. Ако је и постојао и један песник друге половине Наметног века који се запутио пут дубине Србије, то је био један самоук, један сељак, један скоро јуродиви, и то пред крај свога краткога живота (С. Митић). Тзв. модерна срџска џоезија се у друџој џоловини 20. века џреџворила у неџџо налик на фолклорни ансамбл џод уџравом 3. Мишића и комџ. Тзв. модерна српска поезија друге половине 20. века је права егзотика!*

5

Шта је убачено у српску културу?

Срби су примили хришћанство пре скоро хиљаду година, и први познатији српски писци дошли су из кругова владарских српских породица. Тако је било на почетку.

Како је на крају?

Потоњи српски писци, хваљени као велики српски писци Наметног или 20. века, наметнути су од стране богобораца, христорбораца... Убачени су – нарочито у другој половини 20. века – цинични авантуристи, каријеристи, које никада није мучила помисао: *Када ће се обновиџи истџинска (неџу најџсаџи: велика) срџска џоезија?*

Па је некако природно и разумљиво, да се у српској књижевности друге половине Наметног века нису појавили велики јасновидци и песници... Такозвани модерни савремени српски песници – нећу им спомињати имена – ћутали су о великом и скривеном, певали су на старе испеване мотиве. Историја се понавља; и у пређашњим вековима било је људи који су жудели за славом и богатством – због чега су чинили злочине. Међутим, на почетку Наметног века руски комунисти су задобили власт и богатство и брзо су створили „оригиналност“, предузели су истребљење најбољих људи у земљи.

Реално гледано, са дистанце, њихова власт је представљала злочин за човечанство. Богатство кога су се домогли насилно, представљало је свеопшту опасност и беду.

О најистакнутијим песницима, послератним нарочито, писао сам наизглед жестоко: тачније би било рећи – по савести. Јер тамо где има савести могућ је препород једне земље, Србије, препород културе и поезије. Хвала Богу што је у мени очувао Савест, јер она „живи само у искреној и неистакнутој души, где се олашава као глас Божији.“

Захвалан сам Богу, властитом стваралачком развоју, горком искуству кроз које сам пролазио. И жудњи за истином, коју ми је удахнуо мој отац *Михајло Лукић* (1925), још док сам био дете, а и касније. (...) Мој отац је непоткупљиви сведок, и он је од младости видео како се уместо Вечне Србије почело градити у Београду тзв. ново, безбожно, неприродно, тоталитарно, комунистичко друштво. Код тога човека, писца самоука, било је више тежње да се Србија ослободи и препороди, него код његових вршњака, који су добили све важније књижевне награде у овој несрећној земљи и наобјављивали се књига... Српску поезију друге половине 20. века, елем, видео сам својим очима. Колико се и ко од најистакнутијих српских песника друге половине 20. века одвикао од свих гадо-сти које им је наметнуо Наметни век (комунисти) – од

тзв. револуционарних и тобож модерних критеријума, од класних мерила, од безбожништва, од „дијалектичког материјализма“, од погрешних погледа на отаџбину, породицу, културу, науку и својину? Иако је све те гадости требало одбацити као мртве и ништавне, прочистити их из душе и погледа на свет, то се *није догодило*.

6

Потрага за праведношћу или фуснота о томе

У Наметном веку, многи грађани, писци и критичари су постали налик на дресиране животиње, на њима су примењивани различити експерименти, па и експерименти гладовања, *сабласни*, *мука*. Државност држава Наметног века није знала за границу принуђивања, границу изнуривања становништва, за убијање стида и савести. Таква државност и држава била је факат, остварила се међу Србима, зато што је у Српском народу било толико наивне поверљивости и преувеличаних нада, што није било довољно образовања и карактера. Србима су се наметнули као господари њихове судбине авантуристи код којих је било довршено безбожништво, довршена бескарактерност, који су поседовали неутољиво властољубље и склоност ка неисцрпном садизму. Да би постојала таква држава и такво уређење биле су потребне високе квалификације анационалних и интернационалних авантуриста и самоувереност непоштења које не разуме природу људске душе. Не уживам да рушим; али фасада, фотогенично организована фасада државе којом се владало у другој половини Наметног века треба да буде срушена. Творци те фасаде, засноване на Култу ништавности, нису омогућили стварање праве уметности, већ корисне, лажне и купопродајне... *Понеке од мојих њесама, објављених*

у књиџама мојих сабраних њесама, расцршују шју хиџнозу коју су инфилцррирала себични ѡолицички аванцурисци. Сувише су дуго хипнотизирали, деценијама, многа поколења; што обичан свет то не примећује и којекако; али када то не примећују они који се представљају као истакнути српски песници на крају Наметног века, то се не може разумети другачије као уображеност, гордост... То су остаци вишедеценијске хипнозе, која ће се постепено превазићи, искоренити... Сваки истински песник и сваки народ Богу служи како уме – читавом својом историјом, читавом културом, свим трудом и појањем својим. Један народ служи стваралачки, и духовно цвета; други – нестваралачки, и духовно куња. „Посцпоје и шакви народ који цресцају да служе – како пише руски филозоф из круга Берђајева, у Швајцарској, после Другог светског рата – и цосцају шљака историје; цосцпоје и шакви који се у свом малом и оскудно – бесцмоћном служењу цасе, не досцицавши цроцвати. А цосцпоје и шакви који своју службу моцу да досцицну само ако их цруци воде, ако их води духовно снажнији народ...“ Исти аутор је пишући о хришћанском национализму написао и следеће: „Културу не ствара један човек. Она је наслеђе мноцих људи, духовно међусобно уједињених...“

„Свака двојица цријатицела у свом оцициењу образују извесцан кулцуран ниво, и стварају извесне кулцурне садржаје. Тако ствари цпоје и у свакој цпородици, у сваком цруцицу, у свакој орцанизацији, у сваком цциалежу и код сваког народа. Људи се не уједињују случајно један са цруцим: њих узајамно цривлачи сличности мацеријалних и духовних инциреса; из цие сличности јавља се оцициење; цуоцирајно оцициење увећава узајамну сличности, а, ако оцициење има стваралачки карактер, узрасца онда и узајамно цривлачење, снажи се узајамна веза. Ту везу учврциује цтрадиција, која се цредаје од цпоколења цпоколењу. Тако цосциењено насцаје јединствена и за све заједничка кулцура.

Најдубље сједињење људи рађа се из духовне једнородности, из сродногдушевно – духовног усиројства, из сличне љубави према једноме и заједничком, из јединствене судбине, која људе повезује у животи и смрти, из једног језика, и из заједнице моливе. Управо такво је национално јединство људи. Национално осећање не само да не проишуречи хришћанству, него од њега добија свој виши смисао и утемељење; јер оно ствара јединство људи у духу и љубави, и срца везује за оно највише на земљи – за дарове Светога Духа, који су даровани сваком народу и које сваки од њих преображава у историји и културном стваралаштву. Ево због чега је хришћанска култура на земљи осиварива управо као национална култура и због чега национализам не подлеже осуди, него радосном и стваралачком примању. Сваки народ има инстинкти који му је дао природом (а то сначи – и Богом), и дарове духа, које у њега излива Творац света. Код сваког народа инстинкти и дух живе на свој начин и стварају градоцену својеврсности. Такође, сваки народ на свој начин стиуа у брак, рађа се, болује и умире; по своме ленчари, шруди се, таздује и одмара се; по своме шуује, плаче и очајава; по своме се смеши, смеје и радује; на свој начин хода и шра, на свој начин пева и ствара музику; по своме шовори, декламује, прави досетке и беседе; по своме шосмашра, сазире и слика; по своме шшражује, сазнаје, расуђује и доказује; по своме шрошјује, швори милостињу и прима шосте; по своме шради домове и храмове; по своме се моли и шостуа херојски; по своме рашјује... Он се по своме узноси и не пада духом; по своме се организује. Сваки народ има грушације, шостивно осећање шравде и шравичности; груш му је карактер, грушација дисциплина; грушација шредшвава о моралном идеалу; грушацији шолитички снови; грушацији шржавошворни шатон. Речју: сваки народ има шрукције и особено душевно широјство и духовно – шваралачки акти. И сваки народ има шарочииу, национално – зашешу, национално – шорођену и национално

– одспирадану културу. Тако је због природе и историје. Тако је и у инстинкту, и у духу, и свему културном стваралаштву. Тако нам је свима дао од Бога“ (Иван А. Иљин, У појрази за праведношћу. Хришћанско-политички есеји о историји, друштву и култури, Светигора, Цетиње 2001, есеј: „О хришћанском национализму“, 156–157).

7

Мисија, ко ју је спречавао, и спречава (још увек)?

Издавање часописа, јуче и данас (у Београду) – свакако је добар показатељ. Није лако. Из више разлога. Српски књижевни гласник, на пример, који је створио извесну школу, систем и идеју, налазио се – према речима Бранка Лазаревића – у малој, праињавој, жутој собици у Скопљанској улици, са једном плеканом фуруном, две-три фототрафије о зиду, са рафовима од необојених чамових дасака њених расиоређених свезака, са расклимањаним и масиљом покаињаним писаним столом, са три прозора који нису имали ни заслоре, без заслора на поду чије су даске шкријале – у тој и таквој праињавој собици до које се доирило, прво, кроз један узак ходник неравно цијлама поилочан, кроз, друго, мало двориште са неколико бедних кућица са вратицама увек отвореним из којих се осећали мемла и рубље које се пере, саињући се испод рубља које је висило на конојцима, кроз једну рупу њуну комилетиа Гласника и канцеларију која је ледала на двориште – у тој и таквој жутој собици чији су прозори ледали на Скопљанску улицу у којој никад није било сунца него само пешких кола која су шкријала и кочијаша који су се дерали и шукли коње – рађала се, обличавала се, проијирала се књижевно-уметничка и научна мисао којој се, по оисету, може да стави као ујоређење, само наширомантизам. Кад Гласник добије свој историчара

идеја (нека само то не буде какав биограф!), интелигентно и даровито, који ће умети да га стави у пројекцију, и да изврши поређење, и да му нађе право место у пресеку наше мисли – његов родоначелник и он имаће средишно место у пантеону наше мисли.

Бранко Лазаревић тврди да је Српски књижевни власник главно дело Бојдана Појовића...

Понтифекс максимум је био Бојдан Појовић. Сви око њега били су хор који је одговарао на његова јектенија. Било је дисциплине и било је хијерархије. Читао цезаро-папизам. Посијао је и читао кардиналски збор. Он је имао и свој кодекс и свој индекс. И свој суд. Ко је ушао у Гласник, или дошао на Универзитет, прошао је кроз илене уши; прошао је кроз пакао и чистилиште и сад је у рају... Посијао је извесно церемонијал и читао протокол. Пречани су бојажљиво прислушавали и, вештачи и савешљивији, лакше улазили. Противници су тај скуи интелектуалаца називали котеријом. Скерлић није избегавао да каже, да је то котерија, али је додавао да с њом није задовољан само онај који у њу није пуштен, и да је то котерија, али котерија даровитих интелектуалаца. Мора се рећи и подвући да су се о томе скуи више бринули друти којима је то више било потребно, неголи Бојдан Појовић дог чијим је именом фирма била пријављена публици...

Српски књижевни власник – издржавао се претплатом, без помоћи ондашње краљевине Србије и одређених министарстава. Радикали када су долазили на власт онда помагали су новчано други часопис тога времена Дело. Као и данас. Министарства Србије или локална самоуправа финансијски потпомажу излагање већине књижевних часописа у Србији. Колико нам је познато једино „Едиција Заветине“ не добија никакву финансијску потпору за своје часописе: *Завештине Плус ултра*, *Дрво живоша*, *Уметности махаонија* и *Трећа Србија*. До почетка пролећа 2007. објављено је 30 бројева *Завештина*, и по 27 бројева

часописа *Дрво живоћа*, *Уметности махаџонија* и *Трећа Србија*. *Завештине* су објавиле – за ових последњих седам година – 111 бројева часописа – *без ичије помоћи*. То није лако. Никад није било лако. Издавање часописа одувек бејаше мисија.

Значи ли то да су се оснивач и уредници „Едиције Заветине“ заморили? Одлучили су нешто друго: да два своја часописа – *Завештине Плус улира* и *Дрво живоћа* – пребаце у један, у овај, у *Посебну породичну завештину*. Идеја о покретању *Посебне породичне завештине* постојала је и пре 25. година, када је уосталом први пут и објављен такав један плакат са извесним прогласом. Два часописа су се, ево, слила у један.

Друга два часописа „Едиције Заветине“ – *Уметности махаџонија* и *Трећа Србија* – такође ће се, кроз који месец слити у један други, у *лист за сучељавање...*

Можемо се сложити са покојним Б. Лазаревићем да је *Српски књижевни гласник* не само главно дело Б. Поповића, већ и да је одиграо своју улогу, то јест уношења Европе, *на шири начин у Србију*, и нарочито *француској духа*. Одиграо је и своју другу улогу – тражења Србије и њеног изражавања. Извршио је и улогу прибирања свих србијанских, српских и југословенских снага и посленика.

Дао је и тзв. *београдски стил*. – *Уз све то треба додати да је Богдан Поповић испевао један стил* (како каже Б. Лазаревић) *који је постојао стил великог дела наше књижевности и до у смешно стил његових ученика и апостола*. То последње је дошло дошло да је целој тој плејади, која није имала ништа у себи од праве богдановштине, *дала мртвачки изглед*. Она је дала само *шај његов испеван и израђен стил*. *Испод њега је било све јасно*. Они нису могли да кажу његову мисао и да *испрејере његову емоцију*. Могли су само стил и *то су дали*. Дали су извесну, *шако да кажем, балсамирану књижевност: мумије мисли, фосиле осећања*. Али у свему *томе било је нечеј јако накалемљено...*

Требало би истраживати те мумије, *иу балсамирану или новију српску бирокрајску књижевност и њене акције*... Не штедећи никога; критикујући и најбоље – тамо где за то има добрих разлога и аргумената.

Што се у овом раду и чини... Гасећи се и полако умирући Б. Поповић тражи од Лазаревића да се *прими мисије*. – Мисије, мисије, треба да се примите мисије... И Лазаревић се, игром судбине и понајвише вољом нових господара, уместо мисије, примио улоге баштована, архитекте вртова... Часописи „Заветина“ немају намеру ништа да скривају нити икога да аболирају; ако то није свађено до сада, биће сутра и прекосутра, верујемо. То наравно, има своју цену...

8

Лицемерје и демони *необичне лажи*

Више од 100 година српском културом и књижевношћу влада – нешто што би се могло назвати – лицемерје... Довољно је испричано о некадашњем лицемерју. О данашњем сам, на крају романа *Вампирџија*, написао дословце ово: Наводно, све је отишло до врага. Али неки српски издавачи успели су да се снађу; објављују на стотине наслова годишње. „Просвета“ објављује толике нај, нај – лепше... Било би глупо трошити папир на толика имена тзв. великана. Народна књига, исто... Толико наслова, толико генијалаца... „Стубови културе“, јакоже! „СКЗ“, etc. Све и свашта трукају, само не оно што би користило српској култури и књижевности. Не објављују Винавера, а у десет издања штампају *помодни и свакојаки дрући шарџи*. – Шта вас брига шта они штампају? Они то штампају својим парама! – чујем тобожњи глас разумности. А одакле им паре да то штампају? Кад успеше толике паре да сакупе? Овде, елем,

прођу има, велику прођу, све оно што је подстакнуто климом Необичне лажи, и то подстичу, прво, они који дају новац да се такве ствари друкају, не у једном, него у седам, десет, петнаест или више издања.

Друго, то одобравају уредници, стасали у Необичној лажи, који још увек имају и куражи да јавно иступе и побуне се, када им неко, макар и узгред, усмено, или у каквом пафлету, штампаном у 100 примерака, то замери. *Других уредника данас и нема, на јавној сцени, осим њих и њихових, стасалих у Необичној лажи.* И како да се овде нешто промени? Лицемерје се брани срчано, као поштење, а оправдане и разумне примедбе се жигосу као неподопштина. Лицемерје се овде брани жилаво и криптографски, тајно, преко разних ложа, кланских, генерацијских, тобож естетичких, тобож научних, партијских, земљачких. Међутим, *неистина и лицемерје се не могу одбранили ни јавно ни тајно, ни уз помоћ власти, било које власти.* Никакве камуфлаже, које су последњих година, веома у моди, неће никоме помоћи! Истина, а то значи живот и уметност ће победити, потискивати и потиснути непомериву Необичну лаж. Достојевски је био пророк. Био је то и Креманац Илија Мољковић. Јасновидце не бирају комитети, властодршци, богаташи, централе партија, уображени професори универзитета, и свака друга моћ из таме, секте и интернационални интерес и капитал, већ – неко други. Ко? – то је тајна, хвала Богу!

Лицемерје је савремени облик вампиризма и крвопијства. Крвопије нападају на изабранике и пију им крв којом се храни њихов лични демон и вампир. Злочин је данас, као и одувек, напајати свежом крвљу живих, наивних и невиних, лешину и монструма. Повероваћу да овде више није потребан вампирхија тек онда када буде раскринкана и потиснута чак из из шала Необична лаж! Фатум, који је обележио читав минули век... Демоне Необичне лажи нисам измислио ја. Камо среће да су пука

пишчева измишљотина! Европа појма нема шта је у ствари данашња Србија. Али, никад није касно; биће времена и да, ако жели, сазна!... О књизи у којој је то написано, ћути се. Како само код нас умеју. Што непријатељи истине ћуте, хајде-де. Што пријатељи ћуте, враг једино може разумети... Нека се ћути, мени не смета. Ћутање и лицемерје ће многе – обележити, жигосати. Истина у Србији никада није била посебно омиљена. Ни истинословци. Овде се, већ скоро двеста година, размахео – Ћивта. Овде се унапред додељују награде за књиге које ће тек бити написане, док се написане и ванредне књиге сматрају за ненаписане, непостојеће... Почело се са фалсификовањима у тзв. историјама књижевности; али ко овде има петљу да целокупну историју српске књижевности напише поново?...

9

Само вас гледам

Повероваћу да овде више није потребан вампирција тек онда када буде раскринкана и потиснута чак из из шала Необична лаж!

Фатум, који је обележио читав минули век...

Дотле, кад год имам који слободан дан, скокнем до српских планина, и меркам глогове. Носим секиру са собом и шиљим ново глогово коље. Имам у свом подруму стотинак солидних примерака!...

Они су правили вампировиће, а ја глогово коље. Човек има право на одбрану од нечистих сила и ноћних крвопија.

(...)

Сматрам да је, поред властитог напора и sazревања и то била и Милост Божја, што сам успео да заокружим *Умешности махаџонија*.

Мало је писаца и у српској и у европским књижевностима (колико знам), успевало да до 53. године објави оволико колико је нарезано на овом CD-у (*Архив Ђирићеваца светлошћу*). Многи су дотле или завршавали на гробљу, у лудницама, или на другим местима где судбина излаже своје изабранике.

Једна је ствар – написати много тога, а друга је објавити – много. Живео сам у карантину, где су објављивању, говорим о оном правом, постављене многе бране. Успевао сам да их срушим, и још их рушим. Поносим се околношћу да су моје најбоље књиге објавиле „Заветине“, а не (да им не набрајам имена – међу којима су и пет-шест тзв. монополских издавача – комунистичких) тамо неки издавачки диносауруси Удбе–Судбе!

Овде се, на жалост, ни у животу, ни у култури и литератури, ништа променило није (колико ми је познато); сјахао је курта, узјахао мурта!

Овде се већ педесет година баве сјахивањем – узяхивањем.

Из дана у дан овде бацају прашину у очи. Поново намеђу познате и привилеговане опскурне авети, литерарне мртваке...

Критичари гледају у зрна, претварају се у књижевне сибиле, врачаре и вуђумаре (какве су једино могуће на овом дракулинском поднебљу).¹¹

11) Од броја 20–23/2004 часопис *Дрво животиња*, покренуто је нову рубрику „Само вас гледам“, како би пружио прилику заиста независним ауторима и заточницима исконске културе, да износе своја мишљења, уверења, друкчија од оних у оквиру свакодневне и дугогодишње жабоквечине... Као први приложи те рубрике, објављени су текстови уредника М. Мркића и М. Лукића. Овај Лукићев текст је претходно био „упућен очи београдског Сајма књига (2004) уреднику тзв. Културног додатка *Вечерњих новостии*. Није објављен.“

Вероватно исти текст не би био објављен ни у *Полицији*. „Патентно писмо“ је, када је реч о тзв. „култ. додацима“, нека врста лакмуса. Константујемо ово, да би подвукли, да постоји *она група и друкчија Србија, немалотрајанска и нешкарширана*... Да се зна!“ У пропратном писму Лукића има

Шкарт

Сви су — а да то не знају, јер неће да знају — шкарт историје, Бела Гордост, европејска; сами су себе осудили, и не треба нико да им суди. Тзв. наука и кришика, култура и издаваштво, Пошемкинова села у којима су рођени, школовани и порасли, медији, позивање на Европу и свети (који свети?), на лепошћу и љубав, обмане и оисене, намешања, сви-ме су се шиме послужили, и многим другим стварима, као мостом из варварства некултурној у варварство културно, из варварства невештој у варварство вешто.

Шкарт је за собом мостове порушио. Све су обесветили, чак и обичај сахрањивања. Српска књижевност и култура је почетком трећеј миленијума: једно буре, у коме незрело и шруло превире, а киселина која из њега исиче није ни за нос ни за језик. Тролава моћ официјелне књижевне кришике је сапратила палаше лисицама и вуковима, а праву српску културу и књижевност је оставила без крова.

Сироша у Боја, шша ша књижевност и култура имају, кад Њега немају?

Докле ћеће да прогајете мајлу и фалсификаше? О каквом духу смеју да говоре и пишу они који су изгубили веру у дух? Зар нису научени и добили једну грућу веру, веру у крв? Доктор Дух је банкротирао у Србији већ почетком 20. века, а један грућу доктор, Доктор Крв је привукао многе пацијенте к себи. Тај Доктор је ошац рођени Доктора Смрши, који од тридесетих година 20. века овде царује.

Доктор Крв и Доктор Смрш, изгубљени дух и изгубљено здравље, овде већ деценијама одређују, дирићују и повлаче конце. Дакле, банкрот.

и ово, на крају: „ПС. – Само Вас гледам, знате. Зенице су на фотосу дупле. Не инсистирам да објавите овај текст по сваку цену. Ако вам је, уредничке оријентација да објављујете шећерлеме...“

Они су произвели монстрове, бумбаре и вампировиће. Чудовишта способна да иду само једним путем. Тај пут се завршава ћорсокаком, на Ошваду. Ко је међу њима био способан за властито расиће и жриву? И ко се од њих приближио правом бићу стварности? Ко је од њих истовремено ишао путем што води на исток и на запад, ко је од њих био у стању да иде на оба та пута истовремено? И најбољи, изв. аналитичари међу њаквима, су, суштински речено незналице. Тражили су ствари у стварности, и сада им се смеју не само ствари, него и све друго, смехом саишане! (Есмер Белатукадруз, *Доктор Смрт*, Едиција Браничево – Центар за културу, Пожаревац 2003, 151–152)

Ови редови су, први пут објављени 2003. године.¹² У поглављу „Доктор Смрт, лично“.

- 12) Овим текстом је, коначно, објављен рат најзваничнијој, тј. бирократској књижевности, официјализму уопште у српској култури и књижевности у име једног стваралачког идеала који ће увек као симптоматични знак жигосати Скерлићеве симпатије за *Абрашевића* и *Проку Јовкића*! Написао сам својевремено: *Европа појма нема шта је у ствари данашња Србија*.

Хоће ли сазнати данас, сутра или прекосутра, на основу преведених дела српских књижевника – оних наметнутих и понајближе партијама на власти?

За име Бога, кога све не преводите! И кога све никада и никако неће преводити, него ће настојати да држе у гету малих тиража – фаворизовани новопартијски писци, новодемократске бирократе?

Неки одлични српски писци су осуђени на *Лас вилајети* (у преводу са турског – анонимна хроника), како несналажењем државе у којој живе, помагањем институционалне игноранције, тако и несрећом српске емиграције, како оне после другог светског рата, тако и оне из шездесетих, или осамдесетих. За ову последњу групацију се не чудим, јер је она ипак тетовирана титонизмом, али не могу да се начудим оној емиграцији после другог светског рата, оној српској емиграцији коју је удба, према сведочењима толиких написа из штампе последњих година, физички истребљивала свуда, па и САД, да та иста емиграција додељује високе књижевне награде тзв. песницима мутантима, камелеонима... Нисмо имали среће са нашом несрећном српском емиграцијом, и она никада није била на нивоу руске или пољске емиграције...

Овде се толико намножило тзв. писаца и критичара стасалих у Необичној лажи да то обичног човека може поплашити, али не и заточнике бездане књижевности.

То поглавље почиње прозаичним (истинитим) закључком: „НИН-ова награда за роман године за многе српске писце има значај малог Нобела. Апсурд. Увек су је додељивали преко везе, зна се којим писцима...“ (147) Доказ: списак лауреата и ветерана ове наметачке награде! Тамо има чак троструких и двоструких лаурета за књиге које је време одавно прегазило и које је сасвим заслужено затрпала немилосрдна библиотечка прашина...

Овде су, деценијама, дефицитарни *песници-критичари*. А жабаца-крекетана, то јест официјелних и других критичара, наметачких, поготову оних са тзв. „универзитетским педигреом“, „виц-критичара“ има колико вам драго. Нико појединима не пориче памет, али – понављам – на шта је све кадра памет без Бога, показује прозаична историја најзваничније српске књижевности, тј. бирократске, двадесетог века, на челу са већ спомињаним и подразумеваним актерима. Више је реалне стваралачке критике изречено на рачун данашњег лицемерја на крају романа *Вамириџија* (2005), него у стотинама књига официјелне критике, официјелних часописа и гласила – и то је разлог, верујем, што о том роману није написано ни словце, иако је објављен у добро осмишљеној едицији, и одлично написан – ни после шест година. Ја немам илузија, нити сањарим да ће се догодити чудо – док српском културом и књижевношћу, претвореном у бару појединих секти, партија, или кланова, крекећу жабци крекетани! Током минуле године добио сам *књижевну неновчану награду за целокућни књижевни ојус – из љрвца из која нисам очекивао, од људи које нисам познавао*. Награда се састојала у објављивању књиге одабраних песама – врха леденог брега моје поезије (коју су гушили од почетка мог књижевног рада прехваљени песници тзв. Тројке, који су као уредници били и остали велике штеточине и блокатори, и пример уредничке памети без бога!) – *Лас вилајет* (Младеновац 2010). Начин на који се та књига одабраних песама *љрећушкуже* – у *дневној шћамми*, и од *сћране извесних жабаца-крекешана*, *некога би могао да слуди*. Мене не. Ја знам да такву књигу, каква је *Лас вилајет*, или пак *У друшћиву јусћинских лисица* (трилогија у оквиру које је објављен и *Вамириџија*), *неће моћи да најшћу ни на оном свешћу сви они лауреаши које ће јочешћком 2011. срћски официјелни и наметачки шћрибунали наметћушћи као нај...*

Неправда (неописана!)

О опсежној *Рајској свећи* (из које су израсле све три књиге мојих сабраних песама), *ево, ни дванаест година након објављивања, није написано ни неколико шекспирових*. У чему је ствар? Да ли није ништа написано, зато што није имао ко? Или је та опсежна поетска књига – сваштара једног скрибомана?

Није тачно ни једно ни друго. Реч је о нечем сасвим трећем.

У *Рајској свећи* дотакнут је смисао онога што се догађало у Србији на крају другог миленијума и Наметног века: дотакнуто је *коначно свођење рачуна*, јер је у тој књизи било недвосмислено изражено то: тајни повратак вери и молитви. Захвалан сам Богу што се то мени догодило, као песнику, као антологичару, као романописцу: то је било више од религијског препорода, и те књиге су отварале пут ка васкрсењу српске поезије... Сад је време за нешто друго: да се дотакне истина, потпуна.

Из све три књиге мојих сабраних песама, као и из мојих романа, или трећег издања *Несебичној музеја*, може се видети, ако човек хоће: *да сам ја исцунуо два љавна задатка. Први да се угубим и да оживим своје срце. И други – да нећујем, љевим и облаћорођујем своје духовно искуство. Јер што је одувек био једини љућ према великој поезији...*

О српској поезији уопште, а посебно о поезији Наметног века (нарочито о поезији друге половине тога века), може се размишљати, говорити и писати само на нивоу – феномена, а то је редовно изостајало у нашој књижевности, књижевној критици, оној официјелној, званичној, најзваничнијој и готово јединој, бирократској! *Српске књижевна кришка шоне у официјелности јер је што њено природно стање кроз читав 20. век. Збој штоа нисам доцусио*

тиранија авантуриста. Срби, који су од уласка у своју познату историју познавали монархију од почетка свога државотворног постојања, скоро све до половине Наметног века, нашли су се у фрижидеру језовите повести Наметнога века: као да су били замрзнати. Већина становништва је одбијана и одбијена од монархије, под изговором тзв. високе политичке свести. У суштини, нису познавали њену тачну суштину...

*

Пишући њу књигу (књигу поезије Земља Негођија, БИГЗ, 1993, која није доживела ни три приказа), ја сам се одредио према Политици која је овде вођена скоро пола века. Дао сам уверљиву слику дивљеј талога авантуриста и злочинчеве машине власти. Књижевна јавност и критичари нису нашли за сходно да напишу ни неколико редова о оном што сам написао, јер нису били сиремни. Већина се прилагодила, привикла на прљаву пољитику. На комлошћ обмањивача, провокатора, књижевних и друшких диверзанаша, на арому нечасних и неодговорних. Кад у Политици има доста конспирације, онда у друштву врве лажи и преваре. Кроз другу половину Наметног века владао је надмоћни тајанствени дух двосмислених закулисних ложа, па је и природно што је било толико дволичности, издаја и користољубља.

Упоређивали су ме, као романописца, мислећи да ми учине комплимент, са једним од најистакнутијих романописаца Наметног века (српског Максима Горког, тј. са оним што је успешно завршио средњу пољопривредну школу и неколико послератних курсева Црвене догматике; за мене је то било својеврсно понижење, јер никада нисам био ничији потрчко за контакте са интелигенцијом). Судбина ме је, и као романописца и као песника још више, спасла од пољитичкој разврати!

Антологијама се могу показати вредности (уметничке) ако их има; али се тзв. „превратничким“ антологијама не могу створити књижевне величине. Најпре песници и прави читаоци, којих свуда има где трава ниче, препознају величине, *пре свега по ентузијазму*, који је дефинисао тачно пре двеста година Шлегел.

Зар је нејприродно, нечасно и морално сумњиво кад се аутори одричу час овој, час оној дела свога бића, те се сасвим ограничавају на неки групи; сад у овој, сад у оној индивидуи кад шраже и налазе своје једно и све, а све групе намерно заборављају?

Наравно, да то не могу писакарала, набеђени критичари, књижевне лушке. „То може само један дух који ипак ко рећи у себи садржи мноштво духова...“ (Шлегел). У српској књижевности никада није било међу онима који су се озбиљније бавили филозофским проблемима књижевнога стваралаштва *побожних мислиоца*; а ако је неко и имао *метафизичких склоности* и *побожности*, то је била и *остала теорија*. Врло ретко је то било посматрање божанскога, разборит поглед, миран и ведар у тихој усамљености. *Српска књижевно-научна мисао није имала свој идеал, Синозу*. Увек је било нешто друго, самодршци, функционери, празне тикве, уображени професорски тиквани...

12

Фуснота о побуни и отпору

Сигурно да у Србији има премного књижевних награда, које су некада нешто и значиле, али су те и такве награде и на својим врхунцима биле средство књижевне политике, дакле – средство манипулације, неговања и наметања бирократске књижевности. Ни мање земље ни више књижевних награда. Наградама котерије награђују

или дисциплинују писце бирократске књижевности. Удружења књижевника у Србији личе на сабирне центре у којима се слежу као магле сви они путници пристигли на београдску аутобуску и железничку станицу, аеродром, са вишком амбиција. „*Кад смо већ код тога можемо се с правом уиитиати, оикуд толико скрибомана и еиитона у цеховској орјанизацији исаца? Ко их је у то удружење иримии? Тачно је да се, не само данас нећо у иоследњих двадесет година, у Србији ишамао велики број безвредних, садржински илуиих, иа и ишеиних књића домаћих аутора, а о сираним и да не иоворим. То је ваљда иранзицијска неминиовност*“, пише Полишка (тзв. културни додатак, субота 8. јануар 2011, полемички чланак „‘Сарадници сунца’ се поново рађају“, 5). Да се човек зацени од смеха: читајући ову полемику...

Врло су ретки примери истинског отпора и побуне у српској књижевности (на прсте једне руке би се могли набројати). „НИН-ова награда пресудно утиче на канонизацију савременог домаћег романескног стваралаштва, а пошто је роман доминантни и привилеговани жанр, и на артикулацију укупне представе књижевности и њеног статуса на културној и јавној сцени...“ пише у свом отвореном писму С. Угричић Н. Спаићу (главном и одговорном уреднику НИН-а и Д. Папићу, директору изд. куће „Лагуна“ (30. децембар 2010, НИН, 68–69). И додаје, поред осталог и ово: „НИН-ова награда је само кулаер у тој свеирисуиној машини којом смо оковани – али боже мој, може макар да укаже на ироблем, може макар да иодсџакне ионекои да засџане и размисли, да се зайиша. Од нечећа иреба иочети. Има још људи на јавној сцени, у књижевности и изван ње, у култури и ван културе, свуда, који су одавно иочели, свако у свом домену, који не ирисџају и у иом неириисџајању исирајавају. Уз њих сам.“ Угричић, свакако, није сам у том свом искреном и тврдоглавом отпору и побуни против манипулација једног поретка, бирократског

у бити, који „бесрамно и непрестано лаже своје поданике да им обеубеђује интеграцију и комуникацију са светом и са самима собом, а у ствари се тек и по сваку цену само-изолује и саморепродукује, бескрајно јалово опонашајући стварање духовног и друштвеног капитала, бескрајно јалово опонашајући властиту компетенцију и продуктивност. У том поретку све је псеудо и све је имитација, вредности се маргинализују, или игноришу или чак осуђују. Тај поредак је опасна, саморепродукујућа авет, без етичких, естетичких и сазнајних упоришта, јер стара су изгубљена, изиграна, продата, потрошена, иструлела, одбачена и заборављена, а за другачије се нема воље, знања, интегритета, снаге, потребе.

Тај поредак не живи него опонаша живот, зато му треба и таква књижевност, таква уметност, таква култура, нац-реалистичка и нац-естетичка. У том поретку сазнајно-етичко-естетски хоризонт очекивања је врло узак и петрификован, а свако прекорачење те ограничености бива кажњено без милости. (...) Књижевност не сме да служи таквом поретку – напротив. Ни главна књижевна награда не сме да служи таквом поретку. Релевантна књижевност и уметност одувек износе на видело претпоставке и последице таквих поредака. (...) Тај поредак имао је, некад, своје препознатљиве иделеошке и јавне атрибуте у самоуправном социјализму и једнопартијској диктатури, а од Милошевићевог режима до данас има их декоративно пресвучене у самоуправном национализму и вишепартијској диктатури. У том поретку, током протекле две деценије, најугледније књижевне награде, између осталог, девалвиране су и компромитоване: *НИН*-ова, ‘Андрићева’, ‘Меше Селимовића’...“ итд.

Марко Краљевић у лику и њодобију Амона, њојавио се међу Србима, њо шрећи њуш. Правог отпора и бунта нема довољно, више је то псеудо бунт и отпор, који не баца дуге погледе уназад и унапред. Пожелим да поново објавим роман „Докѡор смрѡ“, који сам у своје време (2003) морао да објавим под псеудонимом, због многих ироничних и погођених места, попут ових реченица: „А ѡи би, ѡсле свеѡа, моѡао да се оканиш обзирносѡи. Зашиѡ би шеѡошио Абрамовића, или Јексераше и Парајексераше и сву ѡу ѡзв. срѡску књижевну боранију, од оних ушанчених на беоѡрадским брдима, до књижевних луѡака у самом ценѡру. О, да може да усѡане из ѡроба на ѡар дана Домановић, како би ишамарао све ѡе фушере, све ѡе ѡкондирене ѡикве од-го! Евенѡуални рецензениѡ, данашњи, морао би добро да уѡуви наук ѡрошлосѡи: зло се шиба једносѡруком а добро ѡросѡруком камѡијом. А најбоља је домановићевска камѡија немилосрдноѡ хумора... Сеѡи се Геѡе Кона и Ђоке Ђокића. Њеѡову воденицу су усѡавили најѡори, ѡо налоѡу најѡорих. Префарбали су је гречавом црвеном фарбом, дали јој ново име Црвена воденица. И она је млела брашно за аѡеѡиѡи оних који ће убиѡи аѡеѡиѡи, а ако се неко од ѡих црвених воденичара ѡоново роди, родиће се као ѡас...“ (итд. видети више, Белатукадруз, Докѡор смрѡ, Едиѡија Браничево, 2003, 20–21, и даље!)

Ви који мислите да ширите побуну и отпор у српској бирократској књижевности, оканите се тзв. погледа „Друге Србије“ и позивања на Р. Константиновића и комп. Мољковићева Библиѡека „Сѡварносѡи књижевносѡи“, а посебно његова Ауѡобиѡграфија околиша, тј. књижевно-политичка огледања, били су давно-давно овде пример оног једино могућег отпора... Па, потражите забрањене и незабрањене књиге покојног Илије Мољковића, и прочитајте пажљиво. Никад није касно...

ПС. Не, не, не доводим у питање отворено писмо Угричића; мислим да се малко и узнатредовало у односу на 2003. годину! Угричић објављује своје отворено писмо на врло повлашћеном месту наметачких новина, под својим пуним именом и презименом, *за разлику од мене који сам морао да се кријем под псеудонимом због романа Доктор Смрт* и оправдане и жестоке преурађене критике наше културне и сваке друге жабокречине, па и свих могућих књижевних нагр(а)да, и *НИН*-ове. дакако...

IV

Шта је књижевна истина? На први, други, трећи... енти поглед...

Омашке. – Београдска *Полиџика* у суботу, 6. фебруара 2010. године у свом „Културном додатку“ (стр. 9, у уобичајеној рубрици „Часописи“) доноси и приказ најновијег двоброја пожаревачког часописа *Браничево* (5–6/2009). Лепо! За разлику од *Новосћи*, које у својим тзв. рубрикама посвећеним култури, фаворизују тек неколико српских књижевних часописа по укусу својих уредника, *Полиџика* приказује, па и информише, и о другим књижевним часописима, који се боре за свој опстанак. Оно што није лепо, то је чињеница, да *Полиџика* површно и селективно, да не употребимо неке теже речи, информише своје читаоце, тј. *доводи их у заблуду*. Најновији пример – приказ последњег двоброја *Браничева*. (Видети фототипију објављеног приказа горе у левом углу!) Приказујући садржај најновијег броја *Браничева*, посвећеног теми „Успеха и неуспеха у животу и литератури“, приказивач (М. М. Н. – ?) , то чини *некоректно и нешачно!* На пример, текст којим се часопис закључује *Подстицај за размишљање о успеху и неуспеху у живој и литератури* (146), приписује уреднику часописа Г. Александру Лукићу, иако се јасно види да је текст написао старији брат уредника – Мирослав Лукић (1950). Приказивач оставља имена упокојених писаца у овом броју – Пера Лагерквиста („Вјечни смијешак“, 9), Хорхе Луиса Борхеса („25. август 1983.“, 60), Душана Матића („Трагедија збирке песама“, 64; „Лепота тек затим долази“, 88), као и имена и прилоге савремених писаца, који живе и раде

у унутрашњости: Владимир Јагличић („За дуги пут се спремити“, 100) и Мирољуба Милановића („Виљем Фокнер или сан о савршенствукњижевног дела“, 134). Да је све ово тачно, о чему пишемо, сваки човек може видети сравњивањем споменутог чланка у *Полиџици* и кратког и коректног поста, објављеног на страницама блога посвећеног најновијем двоброју пожаревачког књижевног часописа – <http://www.edicijabranicevo.blogspot.com>. На крају крајева, неверне томе могу посетити и веб сајт *Алманах за живу традицију, књижевности и алхемију*, где се објављује електронска, дигитална верзија споменутог часописа. Дигитална верзија овог двоброја, која у свему одговара штампаној, може се преузети бесплатно са <http://sites.google.com/site/balkanskisindrom/andeo-sa-lampom/branicevo5-62009>.

Ако је све тако, како смо изнели, а јесте, зашто онда сасвим анонимни приказивач изоставља из свог приказа имена Лагерквиста, Борхеса, Матића, Владимира Јагличића, Мирољуба Милановића и Мирослава Лукића?

Зато што можда нису по укусу Уредника тзв. култ. додатка?
чланкојисца-приказивача?

Или нису можда по укусу Уредника тзв. култ. додатка?

О чему је реч? О манипулацији? Нехотичној грешки?

Новом виду цензуре, по мери нових јосјодара и уредника?

Или о безобразлуку? Хоће ли објавити исправку и извињење?

Видећемо!

(Недеља, 7. фебруар 2010.)

Грешка уредника тзв. „Културног додатка“ / В. Рогановић. – *Полиџика* у свом тзв. „Културном додатку“, у суботу 14. августа 2010, на 6. страници у дну (рубрика „Наслов по наслов“) доноси, поред осталог, белешку о најновијој објављеној књизи „историчара и критичара др Александра Јеркова“, у којој се поткрала врло груба омашка.

Издавач ове књиге је – Центар за културу, Едиција Браничево, из Пожаревца, на *првом месту*, и, као суиздавач, дакле, на другом месту, београдски Институт за књижевност, што се лепо види, и из СРП-а, и из саме књиге. Као и са веб страница овог агилног пожаревачког издавача. Зашто то новинар *Полиџике* прећуткује својим читаоцима?

Текст је припремила и потписала „В. Рогановић“ (уједно и уредник тзв. културног додатка). Да ли је дотична уопште књигу о којој је реч и погледала, или јој је неко издиктирао податке о књизи преко телефона? У чему је смисао њене погрешке? Нећемо призивати Фројда у помоћ. Не. Није реч ни о површности већ спомену-те. *Полиџика* не поставља плитке и површне за уреднике важног додатка свог листа. Довољно је да се присетимо следеће грешке и чињенице на коју смо указали пре само пола године у једном чланку, у коме се на најгрубљи начин фалсификовао садржај новобјављеног броја часописа „Браничево“ у тзв. културном додатку П. (видетети детаљније на овом блогу <http://tzvku Turnbullidodatak.blogspot.com/2010/02/blog-post.html>)

Полиџика је и пре пола године направила грешку, али није објавила исправку, као што је неће ни сада објавити – наравно, због тога и ова реакције и указивање.

Шта В. Рогановић има против *Едиције Браничево*, часописа *Браничево*, уредника А. Лукића? Ако јој Едиција

Браничево са својим издањима, са уредником, није по вољи, зашто уопште и објављује белешке о књигама и часописима које овај критички издавач из Пожаревца објављује? Зашто не буде, до краја, офирени, новопостављени, уредник-комесар? Та рубрика, иначе, у којој објављује белешке о тобож новим књигама, требало би да буде у библиографском смислу много коректнија, а не нека врста *Кронике парохијској проба њо укус В. Р.* Та рубрика из броја у број оличава процес декаденције, удаљавања од постојања и стварности српске књижевности, кроз неку фаталност површности, апсурдне игноранције и фаворизовања вођака и плодова који су сумњиви или трули и пре него што љосну о земљу.

(Недеља, 15. август 2010.)

*

Уобичајене ујгурме Полишике? – Поводом чланка објављеног у додатку *Полишика* „Магазин“, 699/20. фебруар 2011, 28–29, „Геј јунаци из српске прошлости“. – Да ли су и тзв. „дворски историчари“ Титова времена падали на овако јефтин, њифтински ниво?... Или, очигледно да тиражи *Полишикиних* издања падају, из дана у дан, или да је неко ову врсту чланака поручио, али зашто? У које сврхе? И тзв историчару „без длаке на језику“, и споменутој новинарки, много би боље било, да су прочитали мемоаре принца Ђорђа Карађорђевића, посебно поглавље „Забрањују ми улаз у двор“, или поглавље о околностима под којима је ухапшен принц Ђорђе Карађорђевић... Добро би било да су, поред свега осталог, понудили и доказе за нека места у магазину.

Новооснована „Фондација Михаило Петровић Алас“ у Београду поседује интимну преписку принца Ђорђа Карађорђевића, која је скоро век провела на неком од тавана. Инвентаришући ту преписку, ученика и учитеља, *нисмо*

наишли на детаље или околности које би потврдиле „тврдње“ изнете у чланку споменутог магазина. Књиге, историјске, требало би писати, на основу исцрпнијих истраживања и доказа, зар не? И новинари и научници би требало да буду опрезнији у изрицању оцена за које нема доказа. Ако су докази претпоставке, инсинуације и лажи – зар то може помоћи у расветљавању личности и истине?

Нико није света крава и заштићен од истраживања.

Дозвољено нам је да посумњамо у *Полиџику*, да се зачудимо, и упитамо: Шта јој то треба?

Где смо тренутно? Још увек у бесовским вртлозима 20. века? Упоредите дворско објашњење, штампано у *Полиџици* од 3. маја 1925. са чланком *Геј јунаци из српске прошлости*, штампаном у „Магазину“ *Полиџике* 20. фебруара 2011. и изведите закључак сами. Каква *друџачија историја!* Молим вас, зар није реч о истој?...

Видети више: <https://sites.google.com/site/zaostavstina rukopisna /n-e-k-dh/uobicajeneujdurmerpolitike>

Додатак: Ђорђе Карађорђевић, *Истина о моме животи* (Просвета, Београд 1969, из поглавља: „У предсобљу пакла“, 444–447)

Доктор В. је и дошао. Оставио ме је, изгледа, неколико дана да се навикнем на нову средину. Кад је претпоставио да сам се већ навикао, дошао је.

Једног јутра, врата су се опет отворила пред њим. Ушао је насмејан и добре воље. Био је то унапред прорачунат став, погрешан метод једног психијатра. Његова ведрина и радост живота, којима је одисало цело његово биће, истицали су још више разлику између слободе и заточеништва. Али, одбацио сам ову мисао – добро је ипак што је дошао.

Неколико конвенционалних питања о здрављу и расположењу – као да могу да будем расположен – и разговор је природно потекао путем који мене мучи.

– Докторе – говорио сам – нећу да се унуштам у затворске услове, јер знам да то није ваше дело... Година дана на Бељу отворила ми је очи: услови се пеће променити све док не поклекнем, док не погнем главу и не признам да сам грешио, и да су били у праву они против којих сам јавно устао – они који су ме довели доведе. Не правдајте се, нема оправдања. Оставимо то да иде како је пошло. Мали сте ви, докторе, да било шта ту измените, али можете да ми као лекар бар донекле ублажите усамљеност. Допустите ми посете. Известите моју сестру, нека дође. Она ме не може изести одавде, али ће ми бити лакше када је будсм видео. Моја сестра неће донсти турпију, да престружем затворске решетке. Ја нисам крими/налац, а и криминалцима је дозвољено да примају посете.

Лекар је осећао да сам у праву – то сам запазио по изразу његовог лица – али ми ништа није одговорио. Није могао да прописује услове мог тамновања, нити да их мења. Те услове су давно још прописали други, а он је имао само да слуша.

– Ако нећете да пустите моју сестру, пустите ми некога од мојих пријатеља. Професора Петровића, председника Демократске странке Љубу Давидовића, републиканца Јашу Продановића, или мога пријатеља Воју Вељковића – кога ви будете хтели... Једнога бар, да с њим поразговарам...

Тих дана тамновања нисам још схватио да је баш ово што тражим од доктора В. за мене строго забрањено. Моји противници су су одмах по моме затварању јавно објавили да сам оболео, и долазак једног од мојих пријатеља тешко би помрсио њихове рачуне. Свако, ко би ме видео, могао би сам да оцени колико су истинита званична саопштења, која су моји противници путем штампе

злонамерно пустили у јавност. Нисам знао да је истога дана, кад сам ухапшен, објављено саопштење председништва владе, које је гласило:

„Пошто је стање здравља Краљевића Борђа постало такво да је преко потребно променити начин његовог живота, под сталним надзором лекара, то је на основу чл. 13. Породичног правилника за чланове Краљевског дома, Њ. В. Краљ одредио Краљевићу Борђу место становања, које одговара овим условима и придао му нарочите лекаре.“

За ово саопштење сазнао сам тек 16 година доцније, када су Немци окупирали моју земљу и врата тамнице била преда мном отворена. Међутим, доктор В. је знао истину. Знао је да сам наредбом краљевом упућен на Беоље, а доцније, истом таквом наредбом, премештен у лечилиште за умоболне у Топоници. Знао је доктор још и то, да је сам краљ одредио њега да ме чува, као што ће нешто доцније одредити још једног тамничара у белом мантилу – др Н. Та два лекара, ти слепи послушници наредба са највишег места – биће моји тамничари дуги низ година и загорчаваће ми време тамновања више него саме решетке и зидине којима сам био окружен.

Доктор В. није знао само за ово прво владино саопштење – прочитао је он сутрадан, по моме хапшењу, и објашњење које су накнадно дали двор и влада.

Дворско објашњење, штампано у *Полицији* од 3. маја 1925. године, гласило је:

„Када су јуче изјутра наши читаоци читали саопштење, Краљевић Борђе већ није више био у Београду. О томе су се у току јучерашњег дана и ноћас сазнале ове појединости: Од пре извесног времена Краљевића Борђа непрестано гони мисао да је стално у опасности. У депресији, са том фикс-идејом, он је чак тврдио да је једном био трован и од тада он је напрегао све своје силе, на један неуобичајени начин, да се сачува. Најпре је око себе прикупио људе у које је имао поверења. Најмио је једну куварицу, коју

је плаћао пет хиљада динара месечно. Никада није обедовао сам, већ увек у друштву неколико својих пријатеља. Најзад је и та опрезност изгледала недовољна Краљевићу Ђорђу, у чијој је души и уобразиљи опасност из дана у дан расла, све више и више, тако да је напослетку престао да се храни у својој кући и непрестано мењао места обедовања. Пре десетак дана Краљевић је, изнурен физички и нервно, отишао своме некадашњем учитељу, а сада пензионисаном пуковнику господину Миливоју Анђелковићу. Изложивши му своје тешко душевно стање, Краљевић је приволео пуковника Анђелковића да га прими на храну. Од тада је пуковник Анђелковић морао и да ноћива у Краљевићевом стану. У оваквом душевном расположењу, Краљевић Борђе је лако губио поверење у своје најбоље пријатеље и у највернију своју послугу. Раздражљив, он их је често нападао, да би се опет после са њима мирио. Тако исто објашњиво је, да је у таквом душевном стању Краљевић Борђе долазио често у сукоб са онима, за које је мислио да га гоне. У својим нападима њих нарочито није штедео, чак ни на јавним местима. Ти су напади у последње време учестали и они су довели до познате одлуке. Та одлука је саопштена прекјуче Краљевићу Ђорђу. Речено му је, да му је као место сталног становања одређено државно добро Беље, где ће по упутствима лекара имати да настави лечење до коначног оздрављења. Краљевић Борђе од јуче се налази на Бељу.“

Као што сам рекао, за владино саопштење и ово објашњење, које је двор послао *Полицији* да га објави као своје – сазнао сам много година доцније, када ни Александар ни Пашић нису више били живи, да бих могао да се с њима објасним и да их упитам много штошта. А пре свега: ако би се узело да сам заиста оболео, како то објашњење каже, да ли би се и чиме могли правдати методи лечења, којима сам био подвргнут пуних шеснаест година непрекидно. Да их упитам каквом сам лечењу на Бељу био подвргнут, кад за читаво то време нисам видео

ни једног другог лекара, осим понекад др Стојимировића, а он није био никакав психијатар, већ добро познати интерниста. Није ми познато да душевне болести лече интернисти, а још мање могу да примим да их лече — тамницом и решеткама. Они, који болују од маније гоњења мирни су болесници и за њих нису потребни ни наоружани жандарми, ни челичне жице на прозорима и вратима.

Али, о томе доцније.

Овде настављам само да излажем свој тешки живот, за који су ми, осим Бога и моје речи, још једино сведоци неколико преживелих лица — они жандармеријски официри, који су ме чували у Топоници.

*

Време књижевних сувенира, стубова некултуре и залуталих у литературу. — „У том обиљу питање вредновања је поготову постало заострено. Нити су више на снази некадашњи облици вредновања књижевности, нити су створени нови. Књижевна критика је изгубила значај који је имала у читавој историји модерних времена, што није никакво изненађење, већ је и временски и духовно сагласно са чињеницом да ПР агенције обликују јавно мњење, а не велике и просвећене фигуре мишљења у једном времену. Тешко је, готово и немогуће, успоставити књижевни канон у времену у коме се о књигама говори као о сувенирима, безименим јединицама из листинга продаје или о „новим производима и услугама“. „Све је маркетинг, па тако и јавно мишљење о књигама најчешће не иде даље од шарених корица, познатости аутора или лепршавости теме“, пише Гојко Божовић у културном додатку *Политике* (објављено: 21. 08. 2010, у чланку „Година књиге и језика: Излазак из Гутенбергове масе“, видети у целини: <http://www.politika.rs/rubrike/Kulturni-dodatak/Izlazak-iz-Gutenbergove-mase.sr.html>).

У суштини, чланак не доноси ништа ново, осим *ој-ишних месџа о књижевним наградама* код нас и о српској књижевној критици.¹³

Ех, Божовићу! Ако сте незадовољни књижевним наградама у земљи Србији, радом жирија, који ја никада не бих аболирао, зашто не написасте понешто критички и о самоме себи, као члану не једног жирија и *савременом намењачу* одређених књижевних имена и кланова? Ваша дефиниција књижевних критичара је врло сумњива, тако да оно што о Вама јавно пише Професор Томашевић има дубоког смисла. Озбиљни и активни књижевни критичари!! Код нас тзв. „активни књижевни критичари“, па ако хоћете и антологичари, да се послужим Вашом терминологијом, уопште нису *озбиљни* – али онако како то тумачи Е. Паунд. „*Пошћо је сој неозбиљних уметника распростирањенији, и пошћо бројчано нагмашује озбиљну врсту, и пошћо је привремено и привидно преимућсиво лажној уметнику у шоме да осваја награде намењене озбиљном уметнику природно је да ће неозбиљан уметник учинићи све шћо може да би пореметио и замаљлио линију разграничења*“, записа Паунд. Чуди ме да то нисте прочитали, а ако јесте, како сте разумели? Јер делујући, и као уредник у познатим транзиционим наметачким круговима, и као критичар, и као члан жирија најзвиканијих књижевних награда, Ви већ дуго потврђујете и оличавате ону скривену и не-

13) „Ризици жирија су природна особина посла критичара. Без ризика књижевна критика не би имала никакву страст, а бојим се ни прави смисао. Када је пре неколико година објављена едиција састављена од десет најбољих романа који нису добили 'НИН-ову награду', добили смо избор који није ништа слабији од десет најбољих који су ту награду добили. Али то уопште не значи да би за нашу књижевност било боље да „Нинова награда“ није ни постојала. Постоји у нашој јавности једна, час притајена, час изговорена, негација критике. Али нити би наша књижевност била боља без критике, нити је критика моћна, сада поготову није, нити би неко био већи писац ако би критика, а с њом и књижевне награде, сишла са сцене. Заправо, сишла је, и ето прилике за све којима је критика нешто крива да сопствену слику о себи поделе с другима...“

видљиву *пројаву моћ књижевне критике код нас*, коју је добро скенирао Срба Игњатовић, у време када је писао као *слободни сирелац*. Ви бисте тобоже јавно хтели некакву линију разграничења између неозбиљних и озбиљних уметника, а у суштини је замагљујете. Очигледно је да сте протрчали кроз семинар светске књижевности када пишете да је активан критичар само онај који годишње објави десет новинских приказа! Није него.

Тако се књижевна норма не одређује, осим у *вици критики* која уопште није смешна, а која овде има своја *ујоришта* и *представнике више од једног века*, како на *Универзитету тако* и у *ширајној дневној штампи*, међу пискаралима залуталим у литературу. Очигледно је да Ви извлачите погрешне закључке из свега онога о чему пишете, или их понекад уопште не извлачите! Јавност не ствара уметничка дела, а што у нашим књижевним часописима, па и у тиражним дневним новинама, нема друкчијих *ненаметачких* *тласова*, *оцена*, *приказа*, *вредновања* и *ставова*, то је зато што уредници – *често наметнути сираначки полии-комесарчићи*, објављују само једне исте или своје. Ето, *Политика* Вас објављује, Ваше чланке, а, рецимо, скоро никад, или са мене на уштап професора Томашевића, професора Мркића, професора Милановића, Јагличића, Белатукадруза (М. Лукића), и читав низ других писаца, који су не једном показали своју компетенцију и трезвеност, а иза којих стоје опуси. Знате ли шта све завршава у уредничким корпама уредника тзв. културних рубрика *Полиике*, *Новости* и других? Све оно што је заиста друкчије, све оно што покушава да реалније сагледа ствари и у нашем књижевном животу, књижевној критици итд. Шта сте Ви икад покушали или учинили против те и такве мртвоморске тобожње јавности? И где? У земљи Србији постоји неколико профилисаних књижевних награда, али Ви их – природно – не спомињете. Оно што спречава право вредновање и

превредновање у српској литератури и култури то је владавина будаластог или провинцијалног схватања уметности, суда о уметности; које се заснова – по Паунду – „на уверењу да велика уметност мора личити на оно о чему се обично придаје углед и важност“, а тога овде у Србији има напретек, и у новинама, и у Вашем издавачком раду, и у Вашој критичарској пракси. Но ја се надам, пошто сте релативно млад човек да ћете се узети у памет, да ћете уважити део критика које је недавно публиковао професор Томашевић. Зашто Вам смета то што се у нашој јавности појављују позвани људи који доводе у сумњу *нашу официјелну књижевну кришику*, који још нико овде није подвргнуо озбиљнијој критици и одговорности осим мене, али у књигама које су изашле у симболичним тиражима? Поразмислите. Све и свако је подложен критици. Ви, ја, ма ко.

Занимљиво је следеће: Ви као критикујете *НИН*-ову награду, а затим је без ваљаних аргумената браните. Не кажете основну ствар да је то превасходно наметачка социјал-комунистичка књижевна награда – погледајте колико ју је пута добио Д. Ђ. или О. Д.! И ко се уопште сећа више тих награђених књига осим књижевних лешинара? И библиотечке прашине?

Погледајте шта је о томе написао један заиста озбиљан уметник и књижевни критичар, какав је професор Милановић, у књизи *Пола века ћушања* (2008). Јесте ли написали о тој изврсној и утемељеној критичкој књизи пет реченица? Нисте, нити би сте!

Па ипак, упркос свему, што сам написао, ја не мислим да сте сасвим изгубљени случај. Ја ћу се обрадовати, верујте, једнога дана, ако се Ви будете тргли и напустили општа места и испразан говор; ако напустите ту незахвалу улогу књижевног чиновника и бирократе, блиског владајућој гарнитури; ако кренете путем *јравој кришичара*. Да Вас подсетим: „*Прави кришичари нису јалови*

*пресудишељи; шоржесивени брбљивици. Делошворни кри-
тичар је уметник који сшиже дрући, да би ушаманио, или
прихватио; да би превазишао, проширио, или срушио и по-
кошао један облик“ (Е. Паунд).*

Док су Вам додељивали књижевне награде – нисте их омаловажавали? Коју сте од њих заиста заслужили?

Али да Вас не пропитујем даље. Молим Вас, клоните се општих места.

(Понедељак, 23 август 2010.)

V

Виц-критика

Белешке о плагијату

Испод једне такве белешке, Бодлер додаје само ово: „Томас Греј (Thomas Gray). Едгар По (2 пасуса). Лонгфеллоу (2 пасуса). Стације, Вергилије (читава песма о *Андромахи*), Есхил. Виктор Иго“. Бодлер то бележи у једном од нацрта за *Цвеће зла*, који почиње реченицом: „Како се низом одређених напора, уметник може уздићи до сразмерне оригиналности...“

Бодлер је хтео да провери „савршеност своје методе“, која се сатојала у томе да срочи песму „довољне дужине да буде досадна као било која позната епска песма“.

„Тежак је то задатак уздићи се до те божанске неосетљивости! Јер ја, упркос напорима који су за највећу похвалу, нисам умео одолети жељи да се допаднем својим савременицима, као што то сведоче на неколико места нанесена као шминка, извесна подла ласкања упућена демократији, па чак и неке гадости чија је сврха да измоле опроштај што ми је предмет тужан...“

Ту смо, у неком кругу неке сразмерне оригиналности, у кругу плагијата, и бездане књижевности. Плагијат дословно значи отмицу човека, а у уобичајеном смислу књижевну крађу. Присвајање ауторства. Неки би модерни писци, који воле да се ките туђим перјем, рекли да је књижевно присвајање временом еволуирало, позивајући се на то да је и Шекспир доста тога преузимао од писаца свога времена, па шта! Ко би се икад заинтересовао за те писце да није било Шекспира?

Приликом састављања антологије *Несебичан музеј*, нисам ни слутио, на почетку да ћу постати временом *шаоц једној дела у настјајању и једној лавиринта са толиким замршеним мрачним ходницима и приликама*. Ја нисам желео да правим неку своју антологију са маказама у руци. Прегледао сам на стотине и стотине песничких антологија насталих у 20. веку у српској поезији, изгубио много месеци, чак године! Тако ми је до руку дошла и књига *У храму устајалаца: избор родољубиве поезије Душана Чоловића* (Зипус, Београд 1995, Едиција „Орашац у прошлости и данас“).¹⁴

-
- 14) Непосредан повод за објављивање овог зборника, или панораме, је велики „догађај наше историје, 190 година Првог српског устанка у Орашцу 1804“ (стр. 5) Чоловићева панорама има практично 3 дела: у првом су примери родољубиве поезије (36 песника); у другом проза (примери родољубиве прозе 3 писца), и у трећем: књижевна критика 3 аутора: Чедомир Мирковић: „Роман *Верник* Добрице Ћосића“, Ђорђе Ђ. Јанић: „Слобода златна“, и Александар Јовановић: „Крв ипак није вода. Над песмом ‘Плава гробница’ Ивана В. Лалића“). – Песници у овој Чоловићевој панорами су представљени са по 4, 3 или 2 песме. Ови песници, овим редом: Љубомир Симовић, Миодраг Павловић, Стеван Раичковић, Бранислав Петровић, Матија Бећковић, Слободан Ракић, Иван В. Лалић, Рајко Петров Ного, Драган Колунџија, Алек Вукадиновић, Добрица Ерић, Зоран Милић, Радомир Андрић, Гојко Ђого, Драгомир Брајковић, Даринка Јеврић, Љубиша Ђидић, Милан Комненић, Душан Чоловић, Бранислав Бојић, Адам Пуслојић, Дара Секулић, Манојле Гавриловић, Зоран Костић, Предраг Богдановић Ци, Мома Димић, Ђорђе Радишић, Тиодор Росић, Даринка Вучинић, Драган Жигић, Ирена Церовић Џамоња, Братислав Милановић, Милосав Кнежевић, Надежда Нада Павловић, Бранислав Цветковић Витић, Милан С Косовић... – Чоловић је, да не дужим, од Ивана В. Лалића одабрао 4 песме: „1804, Шапат Јована Дамаскина“, „Докази“, „Као молитва“, „Завичаји“. лепе песме, добри примери. У ствари, одабрао је – 5, ако рачунамо да је на повлашћеном месту своје панораме, на крају, прештампвао у целини и песму „Плава гробница“ – не Милутина Бојића, него Ивана В. Лалића, својевремено објављену у *Књижевним новинама* (1989). Да одмах кажем – ова Чоловићева панорама је могла без те Лалићеве песме и можда и без тог Јовановићевог *напињања*...

Признајем, када сам први пут све то прочитао, реаговао сам у себи на уобичајен начин. Правио сам се као да ту књигу нисам никад ни видео, ни прочитао, једноставно вратио сам је на полице да скупља прашину. Таквим књигама је временом то досуђено. Али приликом повремених ревизија библиотечког фонда, враћао сам јој се, као и стотинама других, и помишљао да напишем понешто поводом места која сам подвукао у тзв. Јовановићевом тумачењу и Лалићевом мршавом подухвату. Свакако, Крв ипак није вода, а многи читаоци Бојића понајвише памте по песми „Плава гробница“. Лалић је, наравно, позајмио наслов од Бојића, о којем је Винавер разумно писао, јер они су се виђали и разговарали, Бојић је волео да разговара о великој поезији и великом песнику, ако се не варам.

Да ли би то Бојић временом постао, да га није прерано уграбила трагична судбина? Тешко је одговорити на то хипотетичко питање. У првом и другом издању антологије *Несебичан музеј* Бојића нема, из једног сасвим разумљивог разлога, али од трећег до осмог Бојић је присутан. Са две песме, „Плавом гробницом“ и „Религијом“. Да би на крају, т. у 8. издању остала само песма „Религија“.

Можете ли ви прогутати ово: „оно што је урадио Иван В. Лалић у „Плавој гробници“ (објављеној 1989, управо у *Књижевним новинама*), изузетно је у послератној српској поезији. Својој песми он зајми не само наслов и песничку организацију (почев од броја строфа у песми и песничког ритма до преузимања читавих стихова, полустихова и песничких исказа) од знатно старије и познатије Бојићеве песме (објављене 1917). Тачније, први стихови у

строфама Лалићеве песме најчешће су преузети из Бојићеве „Плаве гробнице“ (понекад с напоменом *како рече њесник*, чешће без ње), а наредни најчешће трећи и четврти, припадају Лалићевом песничком субјекту“?

Ја не могу.

Не пада ми на памет да напишем да је то најодвратније смеће тзв. официјалне, званичне, бирократске књижевне критике, рећи ћу нешто блаже: глуп хвалидбени клише, који ће доћи главе овом човеку ако га се не окани!

3

Која је песма уметнички веродостојнија и боља, прва, Бојићева „Плава гробница“, или потоња, песника који је волео да опонаша, и који је, то многи заобилазе да напомену, био одличан преводилац, више него образован човек, из уметничке фамилије, али – песник који није остварио Бојићев сан (оно о чему је Бојић волео да говори са Винавером кад су се виђали)?

Пустимо ми Господина Јовановића нека прича своју причу, и погледајмо чињеницама у очи: У „Плавој гробници“ Милутина Бојића, тврдим, нема ни једног стиха Ивана В. Лалића. У песми са истим насловом Ивана В. Лалића има више аутентичних стихова Бојића. То је очигледно сваком ко је прочитао обе песме.

Шта је, дакле, у Лалићевој споменутој песми, то што је! – „изузетно је у послератној српској поезији“? То што зајми од песничког претходника, директно, најдиректније? То се другачије у литератури зове, и не заслужује нарочиту похвалу.

Знамо када Бојић своју песму ствара и објављује. Лалић своју песму објављује крајем осамдесетих година минулог века. „Иако сагледава историју из једне сасвим другачије перспективе (која се, нажалост, ових дана сурово

потврђује), Лалићевој песми није својствено једносмерно обеснаживање (нити прављење инвентара његових заблуда): она је мукла и тамна исповест појединца који у својој памћењу чува једну од најзначајнијих херојских поема свога народа и пева је на месту њеног настанка“ (Јовановић, *нав. шекспир*, 286). Официјална, званична, бирократска књижевна критика одаје се на сваком кораку... Лалић пева своју песму на истом месту на ком и Бојић, али у Лалићевим стиховима „Ништа од оног што Бојић пева!“ тврди Ј. Тачно. „И не само да се предео изменио, отрцао и заборавио оне који су заувек остали у њему, него и потомци као да немају више разлога за памћење. *Све због чега су преци тинули, мораће поново да освајају њихови поштомци*“, пише Господин Ј. иначе професор на универзитету. У познатом сугестивно хушкачком стилу...

Много шта је неспретно речено у овом покушају тумачења.

4

Јовановић је официјалац коме не вреди веровати на речи. Јер кад каже „Лалић испитује Бојићеву песму кроз призму сопствене поетике... Резултати до којих долази су изузетно занимљиви“ (288), шта то значи? Једно опште место?

Или ово: „Смрт је за Бојића изузетан чин у изузетним околностима којим се дуго делује на будућа времена и догађаје, док је за Лалића смрт саставни, некад и једини приметни, део сваког тренутка, присутна у сваком човековом чину и простору којим је окружен“. Шта то значи? Корак који је овом пристрасном тумачу и заробљенику хвалидбеног клишеа потребан да би потврдио поново ново једно банално опште место: „Лалићева ‘Плава гробница’ је својеврсно лирско тумачење познате Бојићеве песме. Убудуће, по свему судећи, тешко да ће моћи да се

говори и пише о првој ‘Плавој гробници’ без призивања порука друге. Процеси у књижевности су увек, бар, дво- смерни: без Бојићеве песме не би било Лалићеве, али ни старија песма више не може да остане иста након настан- ка млађе“ (288)

5

Боже, како је мудар овај човек! Шалу на страну, ме- не ће уверити у то одиста, ако се уверим једног дана да се заиста окренуо неким другим пословима, уносијим и занимљивијим. Меркантилнијим.

Узалудно је Лалића – наметати, по сваку цену, свим средствима, па и у овом случају, као песника сразмерне оригиналности. Хоће ли Ивана В. Лалић потврдити гене- рације читалаца које долазе, што се једино рачуна кроз време, то ми људи данашњег времена, не можемо знати. Можемо нагађати.

Нешто друго је сасвим извесно: многе су претходне генерације читалаца читањем већ потврдиле Бојићеву најпознатију песму.

Коју сам ја, истине ради, изоставио из 8. изд. *Несебич- ној музеја*, а оставио песму „Религија“. Сећате ли се те Бојићеве песме?

*„Не! Не дајте уму да господар буде!
Он се свему смеје саиански и сйравно
И расйарчан блуди йойуи йоле луде
И раздрљив мрце цери се ојавно...“*

Бојић је умро трагично и прерано; његова мисао се није завршила Богом. Напротив. Пре неколико година писао сам критички о Лалићу, поводом једне од његових прехваљених књига – то се може видети у првом издању књ. мојих есеја *Умејносй маховине*.

6

Лалић је могао пишући своју „Плаву гробницу“ да опроба себе, да се мало такмичи са мртвим песником, да покуша, да провери „савршеност“ спомињане бодлеровске „методе“, која би се сатојала у томе да срочи песму „исте дужине, истих строфа, досадне као било која позната патриотска или херојска песма“. Колико је у томе успео? Да ли је уопште успео? Могу ли се сабирати или одузимати бабе и жабе? Да ли се у својој „Плавој гробници“ Лалић уздигао до извесне, не до божанске неосетљивости?

7

Написати такву произвољност: „ни старија песма више не може да остане иста након настанка млађе“, може само – наметач.

Тумач то не би могао.

Има једна Сиоранова мисао коју ћу поново цитирати: „’Извори’ неког писца, то су његови стидови; ко их не открива у себи, посвећује се плагирању или критици.“

Право јој је место овде.

(3. фебруар 2011.)

На први и на други поглед.
Шта је књижевна истина?

„Оно што о Милети Јакшићу данас знамо јесте да је готово заборављен песник и од критике и од читалаца. У новијим антологијама српске поезије скоро да га и

нема“, пише Миливој Ненин¹⁵ у предговору („Дубока збиља огромне тишине“) књизи изабраних песама Милета Јакшић *Велика тишина* (Едиција Браничево, Пожаревац 2005, 5).

На први поглед, то што пише Ненин је – тачно, али само на први поглед.

Занимљива је фуснота која следи, делови: „Ако погледамо *три најзначајније антологије српске поезије* (подвукао – Б. Т.) (Богдана Поповића, Зорана Мишића и Миодрага Павловића) видећемо да је Милета у првој присутан

-
- 15) Није тачно да у новијим антологијама – „скоро да ... и нема“ М. Јакшића! Примера ради: М. Јакшића има у антологији песама српских песника о смрти С. Трећакова (*Последњи јосић*, Матица српска, Нови Сад 1994 – 11 песама!). У антологији М. Лукића (треће издање!): „*Несебичан музеј Плус ултра*“ (Заветине, Београд 2002, 255–260) присутан је са 10 песама! Наћићемо М. Јакшића у *Антологији најновије лирике С. Пандуровића 1927 (1926!)*, треће издање – 3 песме. Прсутан је М. Јакшић и у понеким антологијама српске поезије на другим језицима: *Српскаина поезија во XIX и XX век* Ганета Тодоровског и Паскала Гилевског (Матица македонска, Скопље 2000, – 1 песма). Јакшића, дакле, ипак, има у антологијама – то потврђује и списак оних других антологија које Ненин наводи у својој фусноти. По чему су – по Ненину – *три најзначајније антологије српске поезије*, оне које спомиње? Зар их време није прегазило? Зар нису платиле данак свом времену? У ствари, те апострофиране антологије су најзначајније за официјелну или бирократску књижевну критику, у коју спада свако онај ко поједина дела оцењује и процењује *од ока, или на основу делимичних исјина*. Лепо је што Ненин расветљује *случај ликвидације песника М. Јакшића* од стране некадашњег „првог пера српске књижевне критике“, тј. Љубомира Недића, универзитетског професора, и то указује на извештан критичарски дар Ненина. Али, *не може се истовремено исправљати једна нејавда и чинити друга!* Ако професор Ненин није могао доћи до антологије М. Лукића, јер је Београд далеко(?), могао је погледати антологију С. Трећакова, објављену у Н. Саду! Али зашто би Ненин трошио време на читање других антологија, зар не, поред оне *три најзначајније?* На ситним појединостима откривају се карактерна својства. И ретардације не једног припадника тзв. официјелне или бирократске савремене књижевне критике. Ко искључује друге, искључује и себе. Песнике не може нико ликвидирати. Ни независне духове. Ни потпуну књижевну истину. Када је реч о томе – *иша је књижевна истина*, потпуна књижевна истина – то и не занима тзв. официјелну или бирократску савремену српску књижевну критику, огрезлу у *дубоком блашћу делимичних исјина, сваковрсних намењања*, партијских, котеријашких и паланачких, најчешће... Другим речима – *на други поглед – све је многу шужније, кошмарније, комилексније...*

са четири песме, да га у другој нема, а да у трећој има једну песму („Ствари које су прошле“). У *Песничком зборнику* Јована Максимовића из 1900/1902. године, Милета има 21 песму (Дучић 4, В. Илић 6, М. Јакшић 11, Шантић 11, Змај 29). Код Јосипа Милаковића, пак, присутан је са 6 песама. И антологије до Другог светског рата, које долазе после Поповићеве антологије га не заобилазе. Војислав Илић Млађи је одабрао 13 песама. Андра Жежељ у својој *Антилоџији новије југословенске лирике* из 1932. године узима пет Милетиних песама; но, смешта га у другу половину 19. века. У антологији југословенске лирике коју су 1922. године сачинили др Мирко Деановић и Анте Петровић у Сплиту, Милета има четири песме. По свој прилици последња антологија у којој је Милета снажно присутан је она с краја Другог светског рата, коју је саставио Светислав Стефановић. Ту Милета има 23 песме. (Стефановић је одабрао Милетине уистину антологијске песме, али и оне које су величале сеоски живот – што је било у функцији Стефановићевих тадашњих политичких идеја.) После Другог светског рата *његове песме једино залушају у понеки избор*“ (подвукао – Б. Т.).

На други поглед

„Никола Милошевић је у два своја романа, *Ний милошкој леџа* (2002) и *Кушија од ораховој дрвџа* (КОВ, 2003) дао прилог обнови *интелектуалној романа* (подвукао Б. Т.) у српској књижевности. А право говорећи и, то се могло и очекивати од есејисте који је још пре четрдесет година написао *Антиројолошке есеје*, књигу која се неким димензијама отвара према могућностима романа-есеја, или, шире узев, интелектуалног романа. Није нескромно овде подсетити да сам још 1965, пишући о *Антиројолошким есејима* Николе Милошевића, наслутио да од њега

можемо очекивати дело, стриктније узете, белетристичке форме“, пише Мирослав Егерић (*Роман о шамној сирани душе и последицама од ње, Поља* (Нови Сад), 427/јануар–фебруар 2004). – На чему темељи своје слутње ова „књижевна сибила“? И колико је то уопште важно за оцену два споменута романа професора, који је своју репутацију стекао као тумач и теоретичар њижевности?

„На основу чега? Пре свега, на темељу једног става који је у тим есејима оснаживао сложенији приступ књижевним делима но што је тадашња теорија литературе и есејистика била склона да прихвати...”

На први поглед – тачно. На други поглед – добар пример *шзв. округле, кошрљајуће официјелне књижевне кришке*.

„То осећање сложености света и сложености света у човеку који се бори са светом око себе, које је писац *Ан-тиројолошких есеја* имао, по нама, довело је до лепих резултата у романима *Нии михољској леиша* и *Кушија од ораховој грвеша*“, пише М. Е.

На први поглед – тако изгледа. Али у суштини – критичко фразирање. Вредност нових дела аргументује се вредношћу једног дела истог аутора из прошлости, које припада другом жанру. Наизглед је све јасно; понешто би требало и да се подразумева; а враг само зна, шта би то био „интелектуални роман“? „Са дубљим пролазностима људских моћи и илузија, са нечим што нас слично Црњанском опомиње да је све човеково прах, роман Николе Милошевића за мене је траг лепог и сублимног настојања овог писца и књижевности да тражи *истиинишо*. И говори изразито о том тражењу човека. Са тим осећањем ја пицу овог дела честитам једну лепу победу“, ето тако пише критичар-фразер.

Какву победу? Над ким, или чим? Могао је и усмено свом колеги Милошевићу изнети комплименте, а не да троши папир и штампарску фарбу у „Пољима“! А ако

је већ хтео да заиста оцени, вреднује нове књиге Н. М., требало је да своју оцену пропусти кроз финија и ситнија сита и јаче диоптрије... Тај критичар личи на критичаре из прошлости, на Скерлића, који помно *бди и чува писце своје кошерије*...

На трећи, четврти и пети поглед

*Сачувај, Боже, њзв. савремену српску литературу
од... оваквих и сличних примера (наставак)*

2) Жири за доделу Награде „Ђорђе Јовановић“, у саставу др Петар Пијановић, председник, Миро Вуксановић, дописни члан САНУ и др Ранко Поповић, чланови, на завршној седници одржаној 14. октобра 2010. одлучио је да Награду „Ђорђе Јовановић“ за 2010. годину додели Александру Јеркову за књигу *Смисао (српској) стиха – само/осијоравање* (Центар за културу, Пожаревац – Институт за књижевност и уметност, Београд 2010). Књига Александра Јеркова исказује најбоље особине његовог критичког и есејистичког писања у истраживачком односу према поезији Стевана Раичковића, Миодрага Павловића, Ивана В. Лалића, Љубомира Симовића, Матије Бећковића, Бранислава Петровића и Милована Данојлића. Знање поезије, критичка ауторова свест и модерни методолошки приступи, сензибилитет и умеће инетерпретације омогућили су Јеркову да напише књигу која поуздано сведочи не само шта јесте савремена српска поезија, него и како поезија данас, ваљано и са поверењем, може да се чита и разумева, тумачи и вреднује. *Награда је додељена 25. октобра 2010. у галерији – читаоници за стихирад пред више од 80 уредних јосицију академика, универзитетских професора, књижевника, библиотекара и чланова библиотеке...*

Награђено дело „исказује најбоље особине ауторовог критичког и есејистичког писања у истраживачком односу према поезији Стевана Раичковића, Миодрaгa Павловића, Ивана В. Лалића, Љубомира Симовића, Матије Бећковића, Бранислава Петровића и Милована Данојлића“, сматра жири. Образлажући одлуку жирија Пијановић је подсетио на то да Јерков, *по сојственој одлуци, скоро две деценије није објавио књигу*, тиме исказујући тихи протест против свега, против света у коме је све изгубило смисао, па и објављивање књиге. „Да парадокс буде потпун, Јерков је и без иједне књије био више присутан и више ушлица на шокове савремене српске књижевности него било који друји критичар (подвукао Б. Т.), а само део његових изговорених, а ненаписаних есеја могао је да буде преточен у бар једну одличну књигу“, рекао је Пијановић. Он је указао да је с објављивањем награђене књиге изненађење још веће јер Јерков, како би било очекивано, не даје синтезу о српској прози, него о поезији и песничкој поетици. – Жири није био у великом искушењу, у средишту Јерковљевог истраживања нису били само стих и песнички чин него погледи стваралаца о чијем делу је писао на поезију уопште и дела других песника, објаснио је Пијановић. Захваљујући на награди Јерков је рекао да је ганут, али и да га је *по мало стиц* јер је *прошло много времена од како је написао претходну књигу* и да је од тога настала и мала легенда. Додао је да очигледно није био довољно чврст у том добровољном самоизгнанству. „А можда је требало да стегнем зубе и одћутим век који је остао за нама као и овај што је пред нама“, прокоментарисао је Јерков. „Тих 18 година нисам написао књигу о прози и тиме сам и о себи и о прози хтео нешто да кажем. О поезији сам писао много мање и мислио сам да је у овим годинама сумње и незадовољства добар тренутак да се вратим нечему што је ипак најизворнија књижевност. Стих, песништво је право срце литературе“, објаснио је лауреат.

Јерков је напоменуо да је Ђорђе Јовановић, по коме награда носи име, упркос тешким идеолошким предрасудама имао осећај за литературу. Додао је да би био срећан када би неко у неком његовом тексту пронашао да је колико толико успео да превлада сопствене заблуде и критичко-идеолошке предрасуде. Приметио је да су се времена увек мењала, па тако „није тешко замислити сурово време у коме ће књижевност бити ствар само најмањег броја изабраних који ће се трудити да се што боље склоне од овог и оваквог посттранзиционог називи неолибералног или каквог год друштва“. „Живимо у времену неописиве количине лажи, предмет смо страховите манипулације и страховито смо обманути. Понуђено нам је да доживимо доба слободе у коме ћемо себе осетити као субјекте у друштву, људе који сами пред собом имају могућност да се изразе. Уместо тога подметнут нам је најнижи облик међуљудске злоупотребе, манипулације, и медијске и квазикапиталистичке у којој не видим ни једну једину врлину“, рекао је Јерков констатујући да су нам због тога потребне лепе обмане.

„Лепа обмана би била алтернатива, алтернативна историја човечанства. Од када је света и века људи лажу сами себе да није тако страшно живети и да постоји нешто што је лепо и што је нека врста заноса са којим вреди опстати на овоме свету. Тренуци највећих обмана човечанства који се зову уметност, једини су тренуци са којима се мирно може стати пре суд времена и пред историју“, рекао је Јерков. Јеркова и наше познате писце, како прозаисте, тако и песнике, који су испунили салу библиотеке „Ђорђе Јовановић“, која је у саставу библиотеке града Београда поздравила је и директорка те институције Јасмина Нинков.

Да не би било забуне – тресла се гора, родио се миш!

*Кошерија бирокрајске књижевности доделила је изви-
кану и намењачку кошеријску награду члану своје кошерије.*

Образложења, декор, симболика – све је у стилу тзв. најзваничније, то јест официјелне бирократске књижевности, само што Њега (читај: Маршала) или Ње (М. Марковић) више нема.

Награда је додељена унапред, можда и пре него што се осушила на књизи штампарска боја, јер, забога, *Иисај ју је заслужио више из неких других нејознајних и ванкњижевних разлога* (од којих је, свакако, први онај, да књиге није објављивао скоро двадесет година! А други, што је ето, прешао на тумачење нечег другог, жанра поезије). У *Полицици* смо могли да прочитамо један вулгаран и одуран текст у хвалидбеном клишеу члана жирија, Пијановића, главног и одговорног уредника већ годинама најутицајнијег државног и монополског издавача у Србији (поред *Службеној власника*), како предодређеног лауреата хвали као врсног аутора и критичара који деценијама не објављује књиге, али је истовремено у истом периоду изузетно утицајан актер у књижевном животу Србије!

То је чудо, могуће дакако само у Србији, у којој су могућа и она друга чуда, као онај тамо негде на истоку Србије јарац Срле који даје млеко!

Дакле, награђени има неку нама непознату чудну моћ да чинодејствује не како је то уобичајено у књижевном животу, већ нешто што други критичари или писци у Србији немају!! То је просто невероватно, прича за малу децу.

Хвалите некога због неплодности, јер у истом тексту Пијановић наводи дословце да већ деценијама чека рукопис Чудног Чинодејца.

А да добија само усмене уличне есеје Јеркова, у којима ужива.

При том, тај уредник и глорификатор, не каже, да ли су и неки други српски писци били у позицији, у којој је А. Ј.

Наравно да нису. Наравно да су Завод, или СКЗ, да не набрајамо друге, одувек били – наклоњени бирократским

писцима, онима што су увек били уз власт свеједно које боје. Јерков, обраћајући се на додели споменуте награде, тврди „Живимо у времену неописиве количине лажи, предмет смо страховите манипулације и страховито смо обманути“, па би било сасвим очекивано да се против лажи бори, против сваке лажи, па и књижевне лажи. А већ у истом обраћању, не трепнувши, он ће препоручити – али коме! – „Лепа обмана би била алтернатива, алтернативна историја човечантсва...“ То легитимише овог „слободара“...

Ту Јерковљеву књигу штампао је један од оних српских издавача, чији је главни и одговорни уредник стекао *леј улед као њесник*. Пре свега, по томе, што својим најбољим књигама, представља стварни и неусиљени повратак српској књижевној ренесанси.

Како је било могуће да овај уредник овакву једну књигу, досадну и неуверљиву, одбојну њо много чему, уопште објави?

Ако је то учинио да би *Библиотеку Ав ово* комплетирао представницима свих струја данашње српске критике, онда у реду.

Какве Јерков, одиста, има везе са њезијом? Као покојни Скерлић са Абрашевићем и Проком Јовкићем?

Са гнушањем сам прочитао неуверљиви чланчић „Пуна празнина. Поетичко одустајање Милована Данојлића“. Тешко је Данојлића, или било ког другог аутентичног песника, уклопити у некакав унапред смишљен шаблон тумачења. Није згодно, узгред буди речено, ни писати о песнику друкчије судбине и политичког уверења, од оног који више тајно него јавно заступа тумач. Неукусно је, неодговорно, јер се обија тумачу о главу, када тумач соли памет неком ко се као песник, као песник-критичар, и као човек, показао, ко је рескирао, усудио се.

Јерков сматра да је „најбоља илустрација пропадљивости актуелне политичке снаге једног песничког дела...

позната Данојлићева песма „Пуна празнина“, која је, када се после смрти Јосипа Броза појавила, изазвала интересовање политичких форума, притисак на књижевни лист у којем је објављена и салву коментара“ (245) – тј. Јерков мисли да је *и*ако како он *и*ише.

Тумач кружи око споменуте песме као киша око Крагујевца, као наравно неко ко никада песму написао није; тј. сигурно такву написао није. Па, како би је и разумео?

Јерковљево критичко самопоуздање је симптоматично. Тумачење ове Данојлићеве песме има везе са поезијом и тумачењем поезије, колико и, поновимо, Скерлић са *Абрашевићем* и *Проком Јовкићем*!

Или колико и тврдња да је Ђорђе Јовановић *у*и~~р~~к~~о~~с *и*е~~ш~~ким *и*деолошким *и*реграсудама *и*мао *о*сећај за *л*и~~т~~ературу! То у суштини свашта значи и ништа не значи, тј. значи пригодну маглу. Таква двосмисленост, или замагљивање, не приличи једном професору београдског универзитета.

Са гнушањем сам читао неуверљиве редове А. Ј., који су се упињали да буду „анализа“, „разумевање“, иако је од почетка до краја тај чланчић један перфидан покушај омаловажавања и дискредитације и једне солидне песме и једног песника који се у једном тренутку свога живота „отео“ са ланца.

За разлику од прехваљеног Данојлићевог вршњака несрећног Миљковића који је певао оде, знате већ коме, Данојлић је у дванаестак стихова дао не само актуелну политичку песму, стравичан коментар и језиво искуство, не само своје већ и многих других *ј*у~~г~~ослављана (како би рекао други један одличан и нелажни песник – већ покојни и дубоко трагични Миодраг Станисављевић; зашто о Станисављевићу, у својој књизи, нешто не записа? Зашто је ишао, узред буди речено, добро утабаним путевима? Зар су они најсигурнији?) : да ли је та слика *и*уне *и*разни~~не~~ произвољна, неуверљива, написана због неког профита (као толике песме у славу диктатора), или ју је написао

човек, који се потврдио као одличан есејиста, преводилац, познавалац наше и светске поезије?

„Чиме је и како песник допринео да његов стих скрати тиранинов живот?“ (Јерков, 247).

А шта је тзв. цењени тумач чинио и урадио у исто време које спочитава песнику? После тога, зашто бих читао даље, питао сам се; али сам ипак дочитао до краја, помало згрожен дрскошћу овог тумача, који се, ето, усудио да соли памет једном књижевнику – коме (онако од ока, како он иначе процењује на брзину) ни до чланака није!

Човек који је поставио то питање уопште није разумео песму која му је послужила као повод за тумачење; штавише „чланчић“ је написан не да би се аргументовало Данојлићево песничко одустајање, не да би се појаснила и приближила „једна страшна, разорна дилема која погађа дело Милована Данојлића више него питање успелости неког његовог песничког или прозног састава“ (Јерков, 242), већ из неких других побуда... Које баш и немају никакве везе са поезијом..

На шести поглед

Наметачки шаблон, оглашаван под фирмом „Критичари бирају десет најбољих“. *НИН* се позива на некакву своју традицију, која је офирено наметачка. Те ранг листе не вреде ни лулу дувана. Пре више од десетак година написах да *ђаволи одлазе, а мајмуни (не) долазе*.

Како сам се преварио, како смо се преварили! Доста је Србији – наметачког, бирократске књижевности, фаворизовања аутора блиских властима и владајућим партијама! Докле ће да пишу о поезији, да процењују поезију, праве антологије, праве листе десет најбољих, или најчитанијих књига поезије, прозе – за осведочене наметачке недељнике, залутали у књижевност, разновразни људи,

па и професори универзитета, који имају везе са поезијом онолико колико и Скерлић са *Абрашевићем* и *Проком Јовкићем*?

Погледајте ви та „мерила“ и ту критичарску доследност! Погледајте ви ту дрскост и специјализованост за *укривање грутих и друкчијих*! Рецимо – ранг-листа М. Пантића (*НИН*, 30. децембар 2010, 64–65). Он тврди да је „мало изузетних“, а ко ће, молим вас, поверовати да је успео да прочита све релеватније што је штампано или публикувано од песничких књига током 2010. године! Човек пише о песничкој продукцији, али навијачки, котирашки, да не употребим адекватнији израз. Кад упоредите Пантићев списак „неизузетних“ са „изузетнима“, тј. са десетак књига које је одабрао, и када узмете у обзир оно што би по овом критичару била поезија („*мала лична религија, манира за јуноћу, за интрузијетне самоосећања*“), онда вам никако не може бити јасно каква је у ствари разлика између *неизузетних* и *изузетних*? А разлика би требало да постоји. И мерила би требало да постоје. На том списку тзв. изузетних, могле су се наћи песме Мирољуба Тодоровића, сасвим сигурна и књига Зорана М. Мандића *Бој у продавници оледала*, и још неколико, које Пантић нити спомиње, нити је читао. Колико је Пантићева листа прагматска, противуречна, без икаквих мерила, потврђује и његова бестидна недоследност: „*Следи листа, азбучним редом, изузимајући место бр. 1. Неко увек мора бити први, и увек с разлогом.*“ Хауг!

Био би бојжи благослов да овом човеку који је залутао у књижевност ово буде и последње вредновање и да се уклони и из литературе и са факултета – нека га његови партијски другови пошаљу у дипломатију, крајње је време!...

VI

Из карантина

Извештај из манастира за спаваче

1

Опет то, исто

Нисам имао среће са многим рукописима својих књига. Понеки од њих беху заточени код београдских издавача (доминантних монополских комунистичких издавача, да им не наводим имена, јер би им учинио услугу!), као на робији. Као да је те рукописе неко „уврачао“. Ако мислите да ја сада, много година касније, све ово пишем, како бих покушао да скинем „врацбину“ са читавог низа мојих наслова који су штампани окаснело, и опет у незгодно време, грдно се варате. Не пишем ни мемоаре, ни меморандум. У јануару 1994. године покушавао сам да средим своју сеоску библиотеку, али полице су заузеле (неколико дужних метара) дневници и бележнице, које сам водио од најранијих дана!... Нагомилало се... Шта да чиним са свим тим дневницима и бележницама, које су већ почели да нагризају влага, године и мишеви, понеке претворивши у фину папирнату плеву? Да их бацим у старо зарђало гвожђе, као што је много шта одбачено? А можда да прелистам и читам све то поново? Зашто? Да бих се у огњу страдања освестио и засијао као усијано гвожђе? Док сам листао не једну бележницу, у којима је било свега и свачега, одлучио сам да ускратим задовољство књижевним лешинарима, јер би они сигурно после моје

смрти по свему томе роварили не сналазећи се у мору рукописне заоставштине.

Ја сам водио све те бележнице не да би их објављивао. И тако читаву једну зиму прегледао сам безбројне странице, покушавајући да сазнам на шта сам протраћио многе дане, месеце, па ако хоћете и године, најбољи део живота, тврдо решивши да се стесним, напрегнем и освестим, да се поклоним, окадим и запечалим, да пођем путем Бога и ковача. Ковач понекад одбацује гвозђе које му се не допадне. Узима неко друго и више пута га баца у огањ и поново кује, да би исковао од њега нешто сасвим друкчије, корисније, можда и леше? Те зиме ја нисам урадио много, осим каталогизовања. Верујући да ме Бог није одбацио после првог жарења него ме је бацао у ватру много пута, да би од мене исковао нешто неочекивано, прекаљено...

2

20. јануара 1985. у дну странице једне књиге забележено је мојом руком: *Не смем дозволиџи да ме историјска праћа прођуџа, ја њу морам свариџи!* Мајка ме је родила пре двадесте, премлада. Брата је родила преваливши двадесте и пету, релативно млада. Године су тада биле огромне... Да, чини ми се да је моје детињство имало две епохе. Прва је трајала до поласка у основну школу, рецимо, до моје осме године. То јест до оног лета када се родио мој млађи брат. Сећам се тога дана, био је август. 6. август 1957. године. Чувао сам овце са посестримама на стрњицама на западном ободу села у пољу према Мустапићу, кад смо у заранке дотерали овце, под шупом са сводовима у великој белој корпи, не у колевци, то сам запамтио, лежала је крупноглава беба...

Следећу белешку налазим на једној од празних страница *Мемоара* Стефче Михаиловића (1928) (вероватно

настала после Божића 1986.). *Мирис шамјана, погтерјане сарме на решоу, дуванској дима, кафе Београд, ул. Лоле Рибара 5, собица са посебним улазом 2x2,5m. Сећање на одлазак на славу, шј. Светиој Николу у јосије, у Кучево код шешика Најшалије. Тесне јумене чизме. Дављење сармом од куйуса. Мајла и сшуген. Тунели – сенски, каонски... Бездан раних усјомена... Зима је, као некада (у Досишејевој улици, 1969/70). Помешани мириси преко ноћи се ужећну и базде као цићеле човека коме се ноје мнојо зноје... Прозори су замрзнуши... Али изнушра су почели да се шоије...*

Пловно стање успомена привлачи... „Време уметности је шешко, рестаурашорско“, пише на једном месту Шкловски. Не, немам намеру да пишем књигу ни о првој ни о другој епохи свога детињства. Само бих да саберем белешке које сам већ негде записао. Рестаурација белешки, као што је ова, нема смисла. Не треба ништа дотеривати! Пловно стање успомена понекада је знало да траје сатима, не данима. Велике ледене санте су надлазиле из заборављених бескрајних простора антарктика детињства и топиле се пред мојим очима, плавећи собу, улицу и квартал и град, који се уплитао у мој живот својим чудовиштима...

3

Зона деловања

Завештине су биле у упорне у покушавању и залагању да се упозна, представи и „она друга, недовољна позната Србија, она што је далеко од власти, сваке власти, и политике“.

Прва књига објављена са заштитним знаком „Завети-на“ био је роман *Дневник за Сенковића*. Затим су се ређали други наслови и часописи током деценија. Током

двадесет и пет година постојања, „Заветине“ су објавиле више од стотинак наслова првенствено српских писаца, али и руских, румунских. Призивајући плодноне пљускове неопходне српској култури и књижевности, жигосаној дугогодишњом монополском издавачком „сушом“, једноумљем, почео сам да објављујем књиге, у сарадњи са другим писцима, уметницима, издавачима и добротворима.

До краја 20. века „Заветине“ се крећу у кругу малих тиража и често ограничених могућности. Средином 2003. године, „Заветине“, покрећу едицију дигиталних, електронских књига. Публикују књиге, или делове књига истакнутијих и перспективнијих писаца, који баш нису по вољи ни естаблишмента, ни власти. „Заветине“ на тај начин, *излазе из њакла или њета малих тиража, њосле скоро двадесет година њосиојања.*

Мисија „Заветина“ је нескривена: на једној страни, разбијање издавачких монопола, а на другој покушај да српска култура и савремена књижевност прелази преко унапред задатих граница и баријера.

Поједина дела српских писаца окупљених око „Заветина“, почињу да стижу до читалаца, преводилаца и пријатеља широм земаљске кугле. Поводом свога 25 рођендана, „Заветине“ су омогућиле посетиоцима званичног Веба бесплатно преузимање на десетине дигитализованих књига и часописа. Међу дигитализованим делима налазе се књиге значајних писаца – српских и руских, румунских, списак је импозантан: Његош, Владимир Одојевски, Максимилијан Волошин, Винокуров, Калин Власије, Габријел Станеску, Александар Лукић, Иван Шишман, Владимир Јагличић, Коли Ивањска, Миодраг Мркић, Саватије Иг. Митровић, Михаило Лукић, Лаура Барна, Мирослав Лукић и многи други...

До сада су „Заветине“ објавиле сабрана дела неколико српских, румунских и руских писаца.

„Заветине“ су и покретач и неколико сталних књижевних конкурса који су наишли на неочекивани одјек у јавности.

„Заветине“ су крајем минулог века основале и две књижевне награде – „Дрво живота“ и „Амблем тајног писма света“ – које су корективне, неновчане: додељују се после свих других у Србији.

Последњих година *Заветине* постају покретањем електронског „Сазвежђа Заветине“ на светској Мрежи „знак препознавања, повезивања, удруживања, помагања“. Пружајући прилике како онима који тек долазе тако и другим писцима скрајнутим, из ко зна којих разлога, на периферију српске књижевности...

4

Усредсређење

„Пишају се људи најчешће: Ко ће најослестуку победити? Не треба то да пишају наше генерације, које су победе виделе, живеле, и цениле. Из добро усредсређених интелекционција треба се пишати: Ко ће оствити, оствити са ставом и држањем своја бића? Оствите најбољи. Духовно и морално најбољи. И међу великима и малима они који су најбољи. Чиме ће све велики одолевати и стијати, то је њихова ствар. Наша је брига: мали народ. Усамљени смо многи. И пошребније нам је од свих организација усредсређење, одсуство расејаности и заборавности. Треба да смо као онај безброј зрака што је у жижи само једна тачка; треба да смо интелекционна свест. То нам је жижа и концентирација. На чему другом бисмо се и могли усредсређивати? Злата немамо; велике индустрије за конкуренцију немамо; мистицизма и оисене величине немамо. Оствите нам концентирација духа и њамети, и дисциплина морала. (...) Имамо

да се усредсредимо у бићу, језику, моралу и Боју. Јер то су ствари са којима се осћаје после ратова, победа и пораза. Последњу равношежу усвоштавља Бој, последње од расе што свети чува, то је њена религија и њен морал... (Исидора Секулић, Изравнања, Гутенбергова Галаксија, Београд 2000; есеј „Усредсређујмо се“, 59–60; приредио и поговор написао Јован Пејчић)

Блок разуме важност религије и значај мистике. Поезија је повезана нераскидивим везама са религијом и мистиком. Винавер бриљантно дефинише из чега се поезија састоји, он зна њене тајне, иако не све: *„Поезија се састоји и од слика, и од итре речи, и од музичкој грхшања и од што језа потођене или наслуђене погударношти са неким шоком, неким ритмом, неким пагом, неком неизбежношћу изражене кавасирофе која је, самим шим што је у једном тренушћу ухваћен један њен блесак, један њен сев очију, дочарана, дослуђена и довршена.“*

Песници између два светска рата уложили су много напора, тешког понирања, и достизали су неблагодарне екстазе. Међутим, дуги низ година, после Другог светског рата, они су – *маргинализовани*.

Да ли су у српској култури 20. века писци у најширем смислу речи били довољно мудри и довољно снажни у раздобљима *смењивања времена*?

Одговор је одречан, а зашто? – То треба показати.

Није сјајно за српску културу и књижевност 20. века што и о најзначајнијим њеним песницима не постоје монографске студије, нема их довољно, или су писане на начин неподстицајан...

Винавер зна да се у српској књижевности, ма колико то некоме зазвучало прегрубо, избегао умни и духовни напор. *„Избегли смо мистично искуство. Избегли смо песнички лавиринт. Наши најбољи људи избегли су најоруховни и не дадоше акценше дубоке ни шокове пошвесне...“*

Мало је текстова о односу религије и мистике у српској књижевности XX века. Код Руса, рецимо, Александар Блок, на самом почетку XX века, у дневницима и белешницама о томе размишља; записује. Блок зна за главну ствар, он је близак стварности своје рођене песме, њене присне суштине, њене стварне развојне грознице...

Santa Maria della Salute је изванредна песма, колико модерна, толико и древна, диван пример спиритуализације: између њених редова је читав један свет. Кроз читав 20. век – није надмашена!

Примећено је већ да је 20. век покушао да изнађе некакву средњу вредност за Лазу Костића; није праведно валоризован; ако је и било покушаја, упропашћени су. Нема коначног историјског суда о Костићу: наше је уверење да ће се Костићева вредност у српској култури будућности повећавати са продором уметности будућности, коју ми радо називамо као и неки други аутори на крају 20. века: богочовечански реализам. Позитивизам друге половине 20. века у српској књижевности и култури, у ствари, потиснуо је праве вредности, или их свео, на неку своју „меру“. Због тога није наодмет још једном поразмислити о целини, лицу и наличју српске културе и поезије 20. века...

Дакле, као човек који је имао дубоку свест о уметности, о њеној суштини, Костић је модернији и напреднији уметник од многих који су дошли и наметнули се готово пола века после његове смрти.

Следбеници идеја С. Марковића и представници богорчаких тенденција нису се прославили стварањем велике уметности. Унели су у српску културу и поезију 20. века – нешто *што нема везе са хармонијом и њравом суштином културна*.

О томе сам написао књигу, још пре неколико година. Написао сам је и обелоданио о свом трошку. Постоји текст који сам написао (или тачније речено: уобличио)

негде у време, када је требало штампати нови роман *Речник прошлости*, треће издање антологије *Несебичан музеј* и књигу есеја *Религија поезије*. Негде је било запело, као и обично, не у мени – изван мене. Требало је попустити, повући се, или барем застати, ја то нисам могао. Доживљавао сам као фатум, као пораз, као подмукли ударац из заседе. Као прст Судбине. А то није било то. То је било нешто друго. Нешто тривијално.

Па ипак је било мучно, као нелагодна помисао да сам се усудио да издајем своја Дела – 35 књига, без минималне финансијске потпоре. То је био преголем залагај, готово немогуће, лудост, вапај из неописивог карантина, и ја сам се на то усудио. Поседовао сам 1/4 тиража другог допуњеног издања антологије *Несебичан музеј*, и понудио сам то неким средњим и основним школама, као и матичним библиотекама Србије у пола цене. Мало је, то јест неколико процената прихватило понуду. То је била застрашујућа ствар, ситуација. У исто време расписан је јавни конкурс Града Београда за откуп књига, на коме нисам ни помишљао да учествујем, поучен лошим искуством (минулих година). Баш тих дана када се завршавао конкурс за откуп књига, пропала је припрема *Речника прошлости* (квар компјутера). Имао сам утисак да се све уротило против мене, мада није било тако. Људи на које сам био упућен, они, дакле, за које сам сматрао да су ми блиски и да знају шта радим, као да су пропали у земљу. Не код једног приметно сам, што ми је раније некако измицало, страшне *симптоме скривене сујете*.

Зашто би ми помогли? Не један међу њима је сањао да уради и заокружи оно што сам ја већ учинио, па зашто би ми помогли? Дакле, ја сам опасно и незадрживо подривао њихову сујету, читаво њихово постојање... Пријатељства су прожета лицемерјем; често линеране једначине са две и више непознатих. Избегавао сам да решавам те једначине, да се бавим математиком, што је било грешка...

Стварне проблеме српске књижевности уочио је Винавер уочи Другог светског рата, увиђајући „недостатак религиозног искуства, избегавање мистичног искуства, неостварење дужности и циљева старијих књижевних генерација.“ – Потребно је, како пише Винавер, „*да се извесне ствари не преживе само лично и у уском кругу него да се прометну и кроз ошоре, заносе, неодређена и неочекивана осећања разних књижевних слојева. И пошто таквих ошора нисмо имали, ствари су књижевне ипак чувале нешто тврдо и недоследно у себи. Поред тога нисмо израдили традиције и форме које су могле постати и остварити се да су нешто масе биле позване на сарадњу. Те форме појединцима нису биле потребне; појединци су отишли даље, али, оставши недоурађене и недоречене, оне су лишиле и ствараоце чврстог ослоња у безобличју утисака. Нама пре свега недостигаје у живом писаном стилу религиозне традиције. Појединци су отишли даље од маса и нису, ради маса, морали да стварају религиозне књижевне покушаје, везујући их за давнашњи поредак са којим је требало освештавати нераскидљиву везу. Ко има у говору, у мисли, у ошинењу ју изразну традицију, њему она олакшава и омогућава јасности унутрашње живоћа, који се не ошинеује њоме, али у борби или у сајласности са њом долази до нових пронајнућа, до прецизности, до даље одређеној озарења. Чак и за духове дубоко нерелигиозне ша је традиција неошходно потребна. Баш доследним скептицима потребно је да се позову на неумитан фанатизам, да би га проклели...*“

Колико у српској књижевности прве половине 20. века, па добрим делом и друге, има готових дефинитивних песничких израза, „који би били коначна сведочанства“, потребна српским песницима првих година трећег миленијума, да би се могли не само њима успротивити, или са њима порвати него и да би се снашли и у роју и у тишми других чувстава, да би им се могли не само одупрети него и ограничити, овичити и извијгати?

Исидора Секулић у *Српском гласу* (25. IV 1940) препоручује будућима: *концентрацију духа и њамени, и дисциплину морала.*

Колико тога *и има*, четрдесетих, педесетих, шездесетих, седамдесетих, осамдесетих година минулог века? И шездесетак и нешто година доцније – у друштвеном и јавном животу, у текућој литератури?

Мало. Премало.

Шта може видети човек који баца дуге погледе уназад?

Црњански је српске официре – победнике, ослободиоце, приказивао као „психотичаре“. *„Неодољиво се намеће ушисак да је овакво приказивање српских официра у приповећкама „Велики дан“ и „Рај“ – као психотичара, чудака и пијанца – код Црњанској било протрамирано“*, (Недељко Јешић, *Млади Црњански*, Народна књига, Београд 2004, 90, поглавље „Црњански без официрског мундира“). Јешићу се чини да је на овакво приказивање официра – победника могла утицати и „Црњанскова склоност да у свом књижевном наступу буде пркосан и провокативан до дрскости“.

Јешић наводи један још драстичнији пример у „Великом дану“, *„где се у ојису хаоса и безвлашћа у данима пре долазак српске војске помиње и један ‘ноћни суд заклоњен краљевом сликом’*.

Провокација се оледала у шоме што није речено на кој се краља мисли, како пише Јешић. Но, у Сабраним делима 1930. Црњански је, прештостављамо невољно, реч краљевом заменио Франц Јозефовом; а у Сабраним делима из 1966. уклонио је ту исправку“ (Јешић, 91).

На тој малој ствари се огледа Црњансков став према – истини...

Бездана књижевност

Постоји ли такво нешто? Може ли се дефинисати, описати?

Шта то, у ствари, значи? Је ли то недостижни стваралачки идеал, химера?

„Права уметност је пре свега она, која у нама помакне какву осећајну жицу, она која нас узнемири у најинтимнијим осећајима“, каже Ингмар Бергман.

Можемо ли то узети као некакву полазну најприближнију основу бездане књижевности?

Или је можда, одмах на почетку, најбоље поћи од тврдње да је бездана књижевност нешто што стоји наспрам тзв. официјелне, званичне, бирократске књижевности? Али то би значило да желимо да опишемо неки феномен на основу негације, зар не? Зна ли се, уопште, у српској књижевности, култури, јавности, зна ли се довољно о – тзв. бирократској књижевности, јединој коју смо, у ствари, имали током минулог, 20. века? И није ли оно што се о томе зна неко непотпуно знање, које је опасније од незнања?

То што се зна о безданој књижевности је капљица, то што се о њој не зна је – море.

Могуће да сте ове речи Сиорана већ негде прочитали? Извињавам се, ако је тако, што ћу вас поново подсетити на њих.

„Свечи опонашају Бога под несвесним царством прве успомене.

За сваког човека, Бог је прва успомена.

Зашто сваки лудак разговара с Богом, или, чак, замишља да је Он? Изгубивши постојећи садржај меморије, у његовом су бићу очуване само њене дубине, прастаре међе успомена...“

Постоји ли директна веза између Бога и бездане књижевности? Сиоран се у младости, када је био Чоран, и када се повећавало његово очајање – са сваким додиром са земљом, присећао Матилде из Мадебурга и њених речи упућених Богу: „Доносим Ти своја певања: она су узвишенија од планина, дубља од мора, виша од облака, про- странија од ваздуха. Како се зове ова песма? – Жеља мога срца. Отела сам је свету...“ Да ли су ове Матилдине речи опис, приближан опис бездане уметности?

Задржимо се још мало код Сиорана, цркве, светаца, светица, Христа и откровења.

„Црква је увек с пуно опреза и резерве гледала на лична откровења светаца, на она где су Бога мешали са својим животним токовима и интимностима. А зар нису управо ова најискренија и нама најближа?“ Официјална откровења су безлична; кога она занимају? „Откровење је, доиста, лично; ипак, не можемо се умешати а да не пробудимо Божанску љубомору“. Како разумети Сиорана? Дословно?

У каквој су вези откровење и бездана књижевност? У директној, или индиректној вези?

Има ли чврстих веза између усамљености, среће и несреће, и бездане књижевности?

Сиоран је тврдио да свако верује у Бога да би избегао мучни монолог са самоћом. Јер Бог се радује сваком дијалогу, како пише Сиоран, и не љути се што смо га изабрали као изговор за наше усамљеничке туге.

„Усамљеност без Бога чиста је лудост. У њега смештамо своја лутања и тако лечимо срце и разум. Он је врста громобрана. Јер Бог је добар *проводник* без туге и незнања“.

Али не одводи ли нас ова прича о Богу, самоћи и откровењима све даље од одговора на основно питање: шта је бездана књижевност? Има ли тога уопште?

На светској мрежи постоји један блог *Бездана уметности*.

Бездана уметности? Да ли у нашој култури и литератури има правих одговора на ово питање? Тај израз „бездана уметност“ први је употребио код нас један песник, средином 20. века, пишући о уметности јапанског дрвореза, као зналац и есејист... Било је то пред сам крај живота тога песника, узгред буди речено, који се у најбољим својим песничким остварењима нагињао над бездане уметности. Други један мислилац пишући о круговима, вели: „Око је први круг, а хоризонт, коме оно даје облик, други. Тако се понавља свуда у природи, та првобитна фигура, без престанка. Она је највиши амблем тајног писма света...“ Емерсон, јер о томе мислиоцу је реч, одгонетајући заговетку многоструког значења пра-лика круга тражио је и доказао другу аналогију: „да се сваки рад да надвисити. Наш је живот време или рок, за који треба да упознамо истину: да се око сваког круга може повући други; да, у природи, нема краја него, да је сваки крај уједно и почетак; да иза сваког дана, који пролази, нова зора свиће; да се испод сваке дубине, отвара нова, још већа дубина“. Тај блог, на коме то пише, усамљено је острво међу звездама, где су активности усмерене на стваралаштво и продор дела Александра Лукића у свет. Овај пре свега песник, есејиста и агилни уредник и издавач, заслужан је и за оснивање једне сасвим нове књижевне награде („Госпођин вир“, почетком 2008, Центар за културу и Едиција Браничево, Пожаревац). То је – пре свега – антибиروقратска, годишња награда; додељује се за најбољу књигу поезије, роман или књигу есеја/огледа. Награда се додељује првенствено појединцима који се у својим делима суочавају са умним и духовним напором, мистичним искуством и песничким лавиринтом. Награда се додељује ауторима који „умеју да оживе наше дубине, да сићу у мистичне вирове и да по цену напора целог бића дају дело које има и сву драж новине, па и оно смешно трзање збиља живих нерава, збиља сапетих спрегова“. Награда се додељује у

другој недељи месеца маја, у оквиру књижевних сусрета „Бездана уметност“.

Награда је до сада додељена два пута – али нису одржани књижевни сусрети посвећени безданој уметности, јер – ко би о тој непознаници, данас, колико и јуче и пре-кјуче, код нас могао говорити? Професори универзитета? Који професори? Волео бих да чујем неко име. Заиста. Можда би о томе могли да проговоре понеки песници-критичари, ако и та ређа врста у одумирању код нас није сасвим одумрла.

Светост има свој метод и то је бол, и свој циљ и то је Бог.

И бездана уметност има свој метод и то је круг, око кога се може описати други, трећи круг, и тако у бескрај, и свој циљ и то је Амблем тајног писма света...

*

Шта значе ове речи:

„Премало песника познаје генеалогичку. Кад би је познавали, не би рекли: *Ја*, већ: *Бој*. И не зато што је он извор суза – његове су очи овлажене само дахом смртника – јер ми не можемо друкчије плакати него у Њему.

Божје сузе, наше су. Свечи немају потребе да то знају. Што се Бога тиче, он не треба да зна да има смртника који испаравају на звезде. Уплашио би се и својим дрхтањем, стресао сузе, а ми бисмо нестали у сопственом мору...“?

Колико је тога било овде и тамо, савести, јуче и пре-кјуче?

Колико тога има овде и тамо, савести, данас?

Зато што нема савести, или зато што је има тако мало – о безданој књижевности се углавном ћути, или се због ње уздише. А телали се о официјалној уметности, званичној, бирократској...

Нова осећајност (разговор са поводом)

– Већ дуже време не излазе књижевни часописи које сте основали и штампали о свом трошку: *Трећа Србија*, *Иденитијет*, *Посебна породична завештина*, *Оркестар СУЗ*? Исплати ли се штампање књижевних часописа данас? Да ли је могуће штампање књижевних часописа без подршке друштва, државе, фондова или фондација, или без помоћи извесних добротвора или филантропа?

Овим питањима започињемо разговор са господином Бела Тукадрузом (књижевни псеудоним Мирослава Лукића, 1950–, Србија), уредником, песником, издавачем, оснивачем две угледне књижевне награде, координатором утицајног књижевног и културног електронског савезежља „Заветине“ на светској мрежи – које је постало својеврсни знак препознавања, али и наде, за велики број уметника и писаца, не само из Србије, нити само за писце са простора бивше СФРЈ.

Б.: Данас још увек штампају неке књижевне часописе у Србији, па и оне које је прегазило време. Финансира их локална самоуправа, или министарство културе, или они који имају пара. Такви часописи излазе нередовно, два или три двоброја годишње; немају своју редовну читалачку публику; добро су одштампани, шарени као папагаји. Да ми је знати ко то још чита осим одговорног уредника, коректора, и понеког младог сарадника? Већина савремених књижевних часописа, или зборника – тешких по неколико килограма, одбија ме. Па, и Летопис МС. Понекада се добра часописна традиција с временом извргне у нешто сасвим треће...Зато што сам био незадовољан већином књижевних часописа у Србији, још од 2000.

године, ја сам покретао своје књижевне часописе, и током неколико година, то јест, током читаве прве деценије новог миленијума, успео сам да објавим, уз помоћ штапа и канапа, преко стотинак свесака, пружајући тако шансу многим...Отварајући многе прозоре на мрачној кућерини савремене српске књижевности, која је временом надувана, као какво Потемкиново књижевно село.

Последњи штампани број неког књижевног часописа *Завештина*, био је *Оркестар СУЗ*, крајем 2009 – као да је то било пре толико година! Нерастурени део овог тиража завршио је у једној београдској шупи, где се ноћу мачке паре! Признајем да нисам успео са издавањем штампаних часописа на папаиру, али верујем да моји силни напори нису били узалудни и да ће у генерацији која тек долази бити оних који ће ићи мојим траговима, волео бих да то буде без мојих симбола и сигнала.

Старећи, увидео сам да наши књижевни часописи губе битку и са временом и са друштвом и са техником; па сам одлучио, бавећи се веб издаваштвом, пре свега уз подршку Google, да издајем, публикујем неколико дигиталних књижевних часописа *Оркестар СУЗ* и *Посебну породичну завештину*, тј. *Завештине* (већ је у припреми!).

– Раније сте објављивали у разним нашим часописима, а у понеким из броја у број (*Савременик*); а последњих пар година не објављујете? Јесте ли се заморили? Или вам бацају текстове?

Б.: Ја у ствари, ако баш хоћете да знате, нисам навалентан тип, не опседам уреднике, не нудим се... Али да не објављујем, како кажете у последње време, па то је делимична истина. Објављујем, рецимо, у пожаревачком *Браничеву*, од момента када је часопис преузео мој млађи брат песник А. Лукић. Када ме позову из неке редакције, пошаљем понешто... Што ме нема у тиражнијим

дневним новинама, у тзв. Културним додацима, у емисијама из културе и књижевности на државној телевизији, или на неким другим телевизијама, то не зависи од мене. Приметио сам, зашто да не подсетим и на то, да у *Полиџици* не може да изађе ни мала вест о неком од издања или часописа *Завештина*, од како је тамо постављена извесна персона која са савременом литературом и културом има везе колико и ја са Суматром! Да ли по диктату и зашто у *Полиџици* бацају моје текстове (понуђене необјављене стихове), или текстове о мојим новим објављеним књигама? Па нека бацају! Данас није трагедија, ако вас као писца игноришу, два бивша титоистичка диносауруса (*Полиџика*, *Вечерње новосџи*)! Погледајте ко су тамо уредници. Погледајте шта трукају из дана у дан... Нисам се заморио, уложио сам огромну животну и стваралачку енергију у стварање све утицајнијег електронског медија, како бих омогућио и нове књижевне гласове и најнеопходнију комуникацију... Јер штампани медији морају имати противтежу да би у једном друштву и свету било какве такве равнотеже! *Googl је учинио много више за истраживачко новинарство, независне књижевнике, ђа и ђродор савремене књижевности, од надлежних министарства*. Јер у министарствима се кеса дреши, поготову када је реч о превођењу дела српских писаца на светске језике, пре свега, према томе да ли сте у њиховом политичком табору или не...

– Ви спадате, колико знам, у најнезависнијег издавача на Балкану. Колико је то разлог за понос, а колико за горчину, која се ипак осећа између ваших речи?

Б.: Не прецењујте ме и не хвалите ме. Истине ради треба рећи следеће – као издавач штампаних на папиру књига и часописа ја нисам успео јер нисам могао успети, пошто сам кренуо са тзв. Пишчевим издањима, и стално

се вртео у симболичним тиражима. Без извесног солидног капитала у издаваштву се не може учинити нешто важно. Пошто ми отац није био Титов генерал, контраш, амбасадор, а пошто и сам нисам у дослуху са неком од мафија, или добро плаћени чиновник иностраних наредбодаваца, нити пришипетља новопечених господара, ја нисам могао да успем. *Завештине* основах 1983. године, али изгледа да нисам умео, кроз време, да ловим у мутном, да се представљам другачије и да мутим. Да створим неки солиднији новчани фонд за издавање и штампање књига. Горчина долази од неуспеха. Нисам успео да убедим ни поједине писце који су читавог живота имали проблема са објављивањем и штампањем, да је најбоље удружити се – удружити дар и мар, и тако објављивати. Ја сам почео да стичем успех, као веб издавач, старећи, организујући међународне књижевне конкурсе, пружајући извесну шансу мени сасвим, или скоро непознатим ауторима. Организовање тако великих књижевних конкурса без материјалне подршке добротвора и филантропа је авантура коју више никоме не бих препоручио: то је посао који сатире. И не доноси никакву корист, осим радости откривања и увођења у свет књижевности људи који ту нису залутали... Да, то би могао бити разлог за понос...

– Однедавно сте покренули дигитални књижевни часопис *У смеру вршлоја*; уз *Оркестар СУЗ*, то су два врло профилисана часописа, којима је заједничко, поред подршке процесу превредновања, и друкчији поглед на свет, Србију, литературу и уметност, вредности, успех и неуспех уопште. О каквим је вртлозима реч, о каквом оркестру? О каквим дилемама и бујицама? Да ли је опет посредни моћ илузија једне песничке секте, или клана да се наметне на свој начин?...

Б.: Добри књижевни часописи, занимљиви, живи, читани, коментарисани, одувек су били – дословно – живи орган компактне или раштимоване редакције. Да почнем одговор на ваше атипично питање с краја. Оба дигитална часописа „Заветина“ иду у сусрет оним вртлозима, који ће у оваквој каква је српска литература, изазвати неизбежне промене, какве се могу видети у природи после поплава. При том, један часопис, ако није део оркестра једне културе и књижевности, ако није средство које омогућава новину, прелазак, преображај, ако не иде у сусрет или упоредо са новом енергијом, мртво је слово на папиру, које нечему другом служи – као добар део књижевних часописа данас, штампаних на папиру, који таворе и чекају неко повољно време, које никада неће доћи (ако га не призовемо!) Преживели смо свашта и још увек живимо у времену када много више дилема има него сасвим потребне синтезе песника, уметника, политичара, визионара. Од српске литературе и поезије једва да је остало слово „Ц“! Нису српску литературу и поезију подлокале смрти истакнутијих песника и писаца, колико наметање државне вере (титоизма, атеизма), бескрајне себичности и игноранције; олако прелажење преко непочинстава и наметачког канона, и помирење са мраком вилајета у коме је један коминтерновски експонент и жрец обожаван као краљ; владајући предуго успео да постане и писац сабраних дела, најутицајнији књижевни критичар, најмоћнији. Погледајте читанке и букваре из који су *јујослављани* учили да читају. Да, земља је имала вољеног сина народа, доживотног председника и јединог нобеловца, који је био ревносни члан једине партије! На другој страни, у исто време, један изворни и врсни песник, какав је М. Станисављевић, штампа своје књиге код тзв. Независних издавача, и на крају, умире као просјак... Покојни песник Станисављевић није једини, покојни Илија Мољковић није једини; све што је у овом вилајету покушавало да се

одупре, да пружи неку врсту отпора и путем писане речи, па понекад и говором јуродивог, где је завршило? Ја немам илузија, али многи их у овој земљи имају; а ако се ја варам, ако грешим, ако су се многи ослободили илузија и прогледали, зашто ћуте? Поготову зашто ћуте писци и песници које етикетају као значајне? Јер ако они ћуте, који су се спремали да у животу говоре о стварима о којима већина ћути, шта очекујете од најобичнијега пука, којег је при том заобишло и најелементарније образовање? Моји часописи нису основани да би били бусија једне или више песничких секти, не...

– И за сам крај овог разговора: ако је предмет једног часописа, да омогући разговор са другим, суочење прошлости са будућношћу, да ли можете бити задовољни дејством које ваши и други књижевни часописи чине на дужи рок?

Б.: Па, ако сам разумео на прави начин питање, ко је овде задовољан утицајем књижевних часописа? Много веће дејство на кратки рок изазове неки жути лист, жута штампа уопште, са својим крупним бомбастичним насловима на насловним страницама. Или, рецимо, нека тв емисија, риалити шоу, где неке индивидуе наједанпут постану јунаци дана и ноћи. Па ипак, камера има моћ да у неочекиваном тренутку ухвати неки од тих ликова, који би били природни у хорор филмовима. У том агресивном свету шоубизниса, данас, овде и другде, а посебно у земљама које су се заглибиле у неправедним транзицијама, том зверињаку, књижевни часописи су последњи мохиканци. Моју етику као уредника, оснивача и покретача књижевних часописа, једноставно је изразити: не увећавати никад намерно патњу, опсег патње; покушај да учиниш нешто од свог талента и енергије, а нарочито од талента оних који долазе. Ја видим да ће доћи једна

друкчија књижевна генерација. У мојим часописима речи *душа*, *бої*, *религија* *поезије* – нису забрањене речи. Надам се да моји часописи могу омогућити нову осећајност, живот без заблуда о прошлости и будућности. Валери је говорио: „Погледај то што те окружује, оно садржи све облике онога што ће бити, тако да те оно што ће бити заиста дирне“. И кад смо већ код Валерија, ја не очекујем ни превише ни премало од новопокренутих часописа. Најбитније је, валеријевски речено, „досегнути извесне унутарње тачке, исцрпсти оно што је било *посебно универзално* у том човеку; – и штавише, навести на размишљање неке; и у повољној прилици, утиснути ту и тамо свој траг у песку пустиње помало по страни од стазе измешаних корака“...

„Оно што волим највише да читам, што ме обавезује да га читам – и *поново читам* – јесте оно за шта осећам да ме највише унапређује, што није околна ствар, него једно увећање, једно ширење – један *сиољни заокрет* који ме *приближује мени још јаснијем и наоружанијем*.“ (Пол Валери)

Напомена аутора

Нишки часопис *Unus mundus*, штампао је мој рукопис „Из карантина“ (40/2011, 103–201). Било је и некаквих „мршавих“ изгледа да се скраћена верзија тих есеја штампа као посебна књига. Али до тога није дошло. И ко зна и када ће доћи, имајући у виду оно што је главни предмет занимања ових есеја и записа, и невеселих размишљања...

30. мај 2014. у Звизду

Нешто скраћенију верзију ове књиге, публиковао је српски загранични књижевни часопис *Људи говоре* (Др Батурана, у Торонту, у петнаестак наставака током пролећа 2015. године на следећој интернет адреси <http://www.ljudigovore.com/2015/06/bela-tukadruz-umetnost-dija-gnoze-i-umetnost-lectenja-2>). Тако да та последња „верзија“ ове књиге под насловом *Уметности дијагнозе и уметности лечења* излази коначно и као штампано издање...

6. јул 2015. у Београду

Белешка о писцу

Бела Тукадруз (псеудоним: Мирослав Лукић, рођен 30. јуна 1950. године у Мишљеновцу, код Пожареваца, с-и Србија). Завршио је Филолошки факултет у Београду, смер компаративна књижевност. Годинама је радио као професор књижевности, библиотекар. Започео је као песник, објављујући рано песме. Основао је „Заветине“ и неколико књижевних часописа и књижевних награда.

Власник је и координатор утицајног „Сазвежђа Заветине“, које је врло препознатљиво на светској мрежи и добар пример презентације српске културе и књижевности.

Дела Беле Тукадруза:

Књиге есеја : *Музеј Немојуге Рајшара* (Београд 1996, 1998), *Метафизика у белом оделу* (Београд 1998), *In copitino, 1* (Београд 1998), *Духови* (Београд 1998), *Религија поезије* (Београд 1999), *Умешности маховине* (Пожаревац 2003);

Антологије: *Несебичан музеј* (Београд 1998, 2000, 2002... – 2009, осам издања), *Антологија Феникс* (1998, 2002, 2003, 2006), *Провалија српске књижевности* (Пожаревац, 2011), *Из каранџина* (Ниш, 2011);

Поезија: *Лакомица* (стихови; плакета, 1965, Мишљеновац), *Хомољски мошиви* (песме, Кучево 1969), *Зукванско еванђеље* (Пожаревац 1976, библиофилско издање), *Земља Негођија* (Београд 1993), *Флора де ла мунђе* (Београд 1993, прештампана као последње поглавље романа *Ујкин дом*), *Свеска Хомољски мошиви* (Београд 1996, библиофилско издање), *Злајни Расуденац* (Београд 1996, библиофилско издање), *Архив у оснивању, 1–2* (Београд

1998, ново, друго, и треће проширено, библиофилско издање књ. *Свеска Хомољски мошиви, Злајни расуденац*, Београд 1998), *Рајска свећа: Ојус Мирослава Лукића 1968–1998* (Београд 1998), *Враћа Звизда* (Београд 1999), *Русал* (Sectio Caesarea, Париз 1999), *Краљевске инсијније* (библиофилско издање песникових пријатеља у расејању; Париз–Фрајбург–Београд 2000; друго издање 2001), *Метла грвене Марије, 1* (Београд 2002, библиофилско издање), *Дубоке њесме немојуће љубави* (Београд 2005), *Лас вилајет* (Анонимна хроника), *Одабране њесме 1986–2003* (Младеновац 2010), *Свеска Сахара Амазон / Notebook Sahara Amazon* (двојезично српско-енглеско издање, Београд 2011), *Moara parasites: Лице* (Едиција Браничево, Пожаревац 2012), *Las vilajet, изабране и нове њесме / одбрани и нови њесни* (превод на македонски: Ристо Василевски, двојезично издање, 2014), *Зашио Којишо клуб (Unus mundus / Ниш/, 47/2014, 251–443).*

Проза, романи: *Дневник за Сенковића* (Београд 1983), *Литургија* (Београд 1997), *Ујкин дом* (Београд 1997), *Трговици светлошћу* (Београд 1998), *Месечева свадба* (Београд 1999), *Кућа светих рашова* (Београд 2000), *Доктор Смрш* (Пожаревац 2003), *Пасија њо Амарилису* (Пожаревац 2008), *Северци* (Вршац 2011).

Сабрана дела овог писца објављена су 3 пута: *Уметности махаџонија. Дела Мирослава Лукића у 32 књије* (Београд 2002), *Архив трџоваца светлошћу. Дела Мирослава Лукића у 42 књије* (Београд 2003), *Вечити чудесни коренови. Сабрана Дела М. Лукића у 22 књије* (CD, Београд 2006).

Добитник је књижевних награда:

Прве награде „Фонда младих талената“ и листа *Борба* за поезију (1969); друге награде за прозу „Просветног прегледа“ (1980); прве награде „Вуковог пера“ за књигу прозе у рукопису (Тршић 1990); „Дрво живота“ за књигу есеја *Уметности маховине* (2003); „Повеље Карађорђе“

(2009) за животно дело посвећено српској духовности; Књижевног признања „Раваничанин“, „Српске духовне академије“ из Параћина (2015), „за трајан допринос српској књижевности, духовности, култури и националној баштини“.

Више о Бела Тукадрузу на овим интернет адресама:

<http://umetnostmahagonija.blogspot.com/>

<http://osnivaczavetina.blogspot.com/>

<http://blbelatukadruz.blogspot.com/>

<http://sites.google.com/site/arhivbelatukadruz>

<http://antologijaol.wordpress.com/>

<http://belatukadruz.wordpress.com/>

<http://zlatnirasudenac.wordpress.com/pro-fil/im/>

<http://novinebuducnosti.wordpress.com/>

Садржај

Винаверова судбина и упут. Дозивање литературе	5
I „Умиремо не од тог отровног брлога, него од бола за литературом“	7
1 Два напоредна колосека: најзваничнија, тј. бирократска књижевност, и – бездана. Посвећеност и убеђеност у језик и мит	7
2 Нова историја српске књижевности. Трагедија	10
3 Један наспрам другог	16
4 Шест Лазаревићевих Скерлића	18
5 Прилози (и предлози) за писање историје тзв. новије српске бирократске књижевности	25
6 Котерије, или поново о Јовану Скерлићу	32
7 Седми Скерлић. Великани јединствене бирократске књижевности	36
8 Присећања	37
9 Паралелизам. Имају ли наследнике – српски ренесансни духови?	40
10 Сјај и беда великана бирократске књижевности	42
11 Ведро вест на крају једне дуге и суморне зиме	51
12 Ко ће на крају победити	53
II Уметност дијагнозе и уметност лечења	59

III Ђаволи, ипак, одлазе, мајмуни (не) долазе (?)	85
Трагом <i>Алманаха за живу традицију,</i> <i>књижевности и алхемију</i>	85
Преписано са корица књижевног часописа осуђеног на дуги карантин (уместо увода)	89
1 Ђаволи, ипак, одлазе, мајмуни долазе (?)	90
2 Нова грађа за биографију о ђаволу, или поводом савремене књижевне праксе. Жигосање великих литерарних кријумчара, твораца потемкинових села	96
3 Заблуда и погибелна лаж. Раскринкавање	97
4 Знаци препознавања бирократске књижевности	100
5 Шта је убачено у српску културу?	103
6 Потрага за праведношћу или фуснота о томе	105
7 Мисија, ко ју је спречавао, и спречава (још увек)?	108
8 Лицемерје и демони <i>необичне лажи</i>	111
9 Само вас гледам	113
10 Шкарт	115
11 Неправда (неописана!)	118
12 Фуснота о побуни и отпору	121
IV Шта је књижевна истина?	
На први, други, трећи... енти поглед...	127
Додатак: Ђорђе Карађорђевић, <i>Истина о моме живошу</i>	131
V Виц-критика	141
Белешке о плагијату	141
1	143
2	143
3	144

4	145
5	146
6	147
7	147
На први и на други поглед. Шта је књижевна истина? ..	147
На други поглед	149
На трећи, четврти и пети поглед	151
На шести поглед	157
VI Из карантина (Извештај из манастира за спаваче)	159
1 Опет то, исто	159
2	160
3 Зона деловања	161
4 Усредсређење	163
5 Бездана књижевност	169
6 Нова осећајност (разговор са поводом)	173
Напомена аутора	181
Белешка о писцу	183

Бела Тукадруз

УМЕТНОСТ ДИЈАГНОЗЕ И УМЕТНОСТ ЛЕЧЕЊА

Библиотека МОБАРОВ

Поезија. Есеј. Проза

Књига 4

Издавач

ЗАВЕТИНЕ: ми, Београд, ул. Сердар Јанка Вукотића 1

Главни и одговорни уредник

Мирослав Лукић

Оперативни уредник

Димитрије Лукић

Прво штампано издање, 2015.

Тираж: 500 примерака

Припрема за штампу

„Поповић и синови“, Пожаревац

Штампа

„Ситограф РМ“, Змај Јовина 71, Пожаревац

Цена ове књиге је 720,00 динара.

Књиге се наручују директно од издавача

преко мобилне *Књижаре писаца*

<https://krmikovac.wordpress.com/>

или

Уплатом преко Post neta на моб. +381653006950.

Поручиоци изван Србије плаћају трошкове поштарине.

Новац шаљу преко Western Union-а на адресу:

Мирослав Лукић, 180 309 Београд,

ул. Сердар Јанка Вукотића 1/13

(молимо да нам пошљаоци кад пошаљу новац напишу

у електронској поруци, miroslav7275@gmail.com,

и број – Control number).